

ΗΛΙΑΣ Ε. ΜΠΙΤΣΑΝΗΣ

Το 21 στους δρόμους της Μεσσήνης

- Ιωσήφ Ανδρούσης
- Δαρειώτης
- Ζαλμάς
- Καλαμαριώτης
- Καμπάς
- Κουμάντος
- Κυριακός
- Νίκαρης
- Πατρίκης
- Πλιάσας
- Ποτήρης
- Σπανός
- Συκάς

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2022

ΗΛΙΑΣ Ε. ΜΠΙΤΣΑΝΗΣ

Το 21 στους δρόμους της Μεσσήνης

- Ιωσήφ
- Ανδρούσης
- Δαρειώτης
- Ζαλμάς
- Καλαμαριώτης
- Καμπάς
- Κουμάντος
- Κυριακός
- Νίκαρης
- Πατρίκης
- Πλιάσσας
- Ποτήρης
- Σπανός
- Συκάς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έκδοση αυτή πραγματοποιείται με την ευκαιρία του ιστορικού περιπάτου που οργανώνει ο Σύλλογος Φίλων Μουσείου Κατσουλίδη στις 27 Μαρτίου 2022 στο πλαίσιο του γιορτασμού των 200 χρόνων από την επανάσταση και με τίτλο “το 21 στους δρόμους της Μεσσήνης”. Ο περίπατος είχε προγραμματισθεί να πραγματοποιηθεί το 2021 αλλά αναβλήθηκε λόγω των προβλημάτων της πανδημίας. Για την υποστήριξη του περιπάτου και τη γνωριμία με το θέμα εκείνων οι οποίοι για διάφορους λόγους δεν μπορούν να συμμετάσχουν, οργανώθηκε η έκδοση αυτή. Η οποία περιλαμβάνει μια γενική θεώρηση της ονοματοθεσίας στους δρόμους της πόλης και ένα σύντομο ιστορικό χρονικό του τόπου μέχρι τα χρόνια της επανάστασης. Από εκεί και ύστερα υπάρχουν μικρά βιογραφικά για τα

πρόσωπα της επανάστασης και περιγραφές των ιστορικών γεγονότων που αποτυπώνονται στην ονοματοθεσία των δρόμων. Η παράθεση των βιογραφικών γίνεται με μια ορισμένη ταξινόμηση με βάση την καταγωγή και τον τόπο στον οποίο διαδραματίστηκαν τα γεγονότα. Το εγχείρημα δεν φιλοδοξεί να παρουσιάσει μια πλήρη ιστορική εικόνα, αλλά να αποτελέσει το έναυσμα για περισσότερη έρευνα από εκείνους που ενδιαφέρονται για την ιστορία του τόπου. Οι πληροφορίες προέρχονται από το αρχείο του Μίμη Φερέτου (ΓΑΚ Μεσσηνίας), από δύο βιβλία που έχω τυπώσει τα προηγούμενα χρόνια για το Νησί (“Σελίδες απο την ιστορία της Μεσσήνης (Νησιού)” και “Το Νησί (Μεσσήνη) στο χώρο και το χρόνο”), παλιές εγκυκλοπαίδειες και διαδικτυακούς τόπους (“Βικιπαίδεια”, “Σαν σήμερα” κ. α.).

Το 21 στην ονοματοθεσία δρόμων και πλατειών

Η ονοματοθεσία δρόμων και πλατειών πέρα από τον “τιμητικό” χαρακτήρα, έχει και “χρηστικό”. Δεν ήταν κάτι που υπήρχε πάντα, καθιερώθηκε στο πέρασμα του χρόνου όταν οι ανάγκες κοινωνικής μεγάλωσαν. Τα παλαιότερα χρόνια ο ταχυδρόμος γνώριζε ένα-ένα τα σπίτια και τους κατοίκους της περιφέρειας που ήταν στην ευθύνη του. Οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν τοπόσημα για να προσδιορίσουν το σπίτι ή το κατάστημα κάποιου, αν και συνήθως τα καταστήματα ήταν από μόνα τους τοπόσημα. Ελεγαν “παρά την πλατεία Αλωνίων”, “έναντι συμβολαιογραφείου Γαργαλίδη”, “πλησίον Αγίου Ιωάννου”. Και μετά... ρωτώντας πας στην πόλη, πόσο μάλλον να εντοπίσεις το σπίτι ή το κατάστημα κάποιου σε έναν περιορισμένο χώρο. Ολο και κάποιος θα βρισκόταν να δείξει το σωστό σημείο.

Στη Μεσσήνη λόγω μεγέθους και έκτασης η ονοματοθεσία δεν προέκυψε ως ανάγκη λειτουργίας της πόλης όπως φαίνεται μέχρι τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια. Οι πλατείες (Αλωνίων και Κάτω), οι εκκλησίες, ορισμένα καταστήματα και γραφεία και μεγάλα σπίτια λειτουργούσαν ως τοπόσημα. Κάποιες ονοματοθεσίες έγιναν τιμητικά και σε ανάμνηση προσώπων αλλά ουσιαστικά δεν λειτούργησαν ποτέ και “έσβησαν” στο πέρασμα του χρόνου. Από το σχέδιο πόλης του 1875 περιγράφονται οι δρόμοι οι οποίοι οδηγούν κάπου: Καλαμών (η σημερινή οδός Τσουση), η οδός Τριπόλεως (σήμερα Καπετάν Κρόμπα), Φιλιατρών (σήμερα Ελευθερίας), Παραλίας (νότια πλευρά της σημερινής Δ. Κούτσικα), “οδός προς κτήματα” (ο δρόμος που οδηγούσε προς τον Αγ. Νικόλαο).

Η πρώτη ονοματοθεσία που εντοπίζεται είναι αυτή της Πλατείας Αλωνίων η οποία πήρε το όνομα “Διαδόχου Κωνσταντίνου” αμέσως μετά την κατάληψη της Θεσσαλονίκης το 1912⁽¹⁾. Η Κάτω Πλατεία είχε το όνομα “Ζηλίκωνος” το 1929 όπως φαίνεται σε διαφήμιση καταστήματος⁽²⁾, από το επώνυμο του μοιράρχου που έδωσε το παζάρι από την περιοχή όπως αναφέρει ο Θ. Τσερπές⁽³⁾.

Η πρώτη “μαζική ονοματοθεσία” έγινε την εποχή της δικτατορίας Μεταξά, όταν το κοινοτικό συμβούλιο έδωσε σε πλατείες και δρόμους ονόματα Βασιλιάδων και τεταρταυγουστιανών: “Το κοινοτικόν συμβούλιον Μεσσήνης επ’ ευκαιρία της 3ης επετείου της 4ης Αυγούστου συνελθόν αποφάσισε παμπηφεί όπως η άνω πλατεία της πόλεως Μεσσήνης ονομασθή πλατεία Βασιλέως Γεωργίου Β΄, η κάτω πλατεία ονομασθή πλατεία Ιωαν. Μεταξά, η οδός από Κοινοτικόν κατάστημα-Παλαιά Βρύση ονομασθή λεωφόρος Διαδόχου Παύλου, η οδός από οικίας Γ. Αλμπάνη έως οικίας Γ. Πανταζοπούλου ονομασθή οδός 4ης Αυγούστου και η οδός Καλαμών-Πύλου ονομασθή οδός Αγγ. Παπαδήμα”⁽⁴⁾.

Με δεδομένο και αυτό μπορούμε να υποθέσουμε πως η “μαζική” ονοματοθεσία έγινε τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια και ακολούθησαν άλλες πολύ αργότερα. Σήμερα σε δρόμους και πλατείες υπάρχουν 154 ονόματα και τα 47 από αυτά (δηλαδή το 30,5%) έχουν ονόματα τα οποία αναφέρονται στο 1821, σε πρόσωπα και τόπους που σημάδεψαν την επανάσταση. Από αυτά ορισμένα είναι ονόματα Νησιωτών, άλλα προσώπων που συνδέονται με τον έναν ή τον άλλον τρόπο

στη Μεσσηνία, υπάρχουν ακόμη ονόματα πρωταγωνιστών της επανάστασης και ιστορικών τόπων τόσο στη Μεσσηνία όσο και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Τα περισσότερα ονόματα Νησιωτών έχουν δοθεί σε δρόμους που είναι κάθετοι στον οδικό άξονα από τον Άγιο Ιωάννη μέχρι τους Τρεις Ιεράρχες. Υπάρχουν ακόμη ονόματα στον Άγιο Δημήτριο και στον Άγιο Αθανάσιο και στην επέκταση του σχεδίου.

Στην τελευταία ονοματοθεσία, η Κρεμάλα ονομάσθηκε Πλατεία Συκά (προφανώς από το μύθο της γριάς Συκούς και για υπαρκτό πρόσωπο) και από εκεί ξεκινούν οι μεγαλύτεροι δρόμοι με ονόματα πρωταγωνιστών του 1821: Προς την ανατολή Κολοκοτρώνη, προς τη δύση Μητροπέτροβα, βορειοανατολικά Παπαφλέσσα. Λίγο πιο πέρα και νοτιοδυτικά υπάρχει ένας άλλος μεγάλος δρόμος που σχετίζεται με το, η Ναυαρίνου που οδηγεί προς την Πύλο. Νότια της Κολοκοτρώνη έχει συγκεντρωθεί ο μεγάλος όγκος των ονομάτων που σχετίζονται με την επανάσταση του 1821, στη βόρεια πλευρά της πόλης υπάρχουν τα ονόματα προκρίτων της Βόρειας

Πελοποννήσου (Ζαΐμη, Λόντου, Νοταρά, Πετμεζά), ενώ σκόρπια υπάρχουν και αλλού (Αναγνωσταρά, Αθανασίου Διάκου, Δαγρέ). Εκείνο που πρέπει να παρατηρήσουμε είναι ότι από την ονοματοθεσία απουσιάζει μια σημαντική προσωπικότητα της επανάστασης, ο Γεώργιος Καραϊσκάκης. Δεν γνωρίζουμε αν πρόκειται για παράλειψη στην αρχική ονοματοθεσία ή κάποια ιστορική “προκατάληψη” εκείνων που εισηγήθηκαν τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια τα ονόματα. Η απουσία δεν έγινε αντιληπτή σε επόμενες ονοματοθεσίες που είχαν διαφορετικές στοχεύσεις κατά περίπτωση.

Οι ονοματοθεσίες Νησιωτών φαίνεται πως έχουν υποκειμενικό χαρακτήρα καθώς υπάρχουν αρκετά ακόμη πρόσωπα που έχουν καταγραφεί για τη συμμετοχή τους τόσο στη Φιλική Εταιρεία όσο και στην επανάσταση.

(1) “Θάρρος” 31/10/1912

(2) “Σημαία” 2/1/1929

(3) “Σημαία” 18/7/1937

(4) “Σημαία” 4/8/1939

Σύντομη ιστορική αναδρομή

Το Νησί παίρνει τη θέση του στην ιστορία το 1293 μέσα από τη γαλλική εκδοχή του "Χρονικού του Μορέως". Εδώ "εν των κάστρω μεθ' ηδονής διέτριβε η πριγκίπισσα Ισαβέλα και ο σύζυγός της Φλωρέντιος ο Αναγαυϊκός" γράφει ο Αδαμάντιος Αδαμαντίου, ο οποίος διευκρινίζει ότι "ήτο δε η Ανδρούσα και το Νησί και άλλαι τινές πόλεις του Μορέως ηβηπτήρια, διατριβαί ψυχαγωγίας των Φράγκων ηγεμόνων"⁽¹⁾. Η ανάπτυξη του Νησιού έγινε γρήγορα έτσι ώστε "κατά την τελευταία περίοδο της Φραγκοκρατίας, η Ανδρούσα και το Νησί ήταν διοικητικά κέντρα μεγαλύτερης σπουδαιότητας από την Καλαμάτα" κατά τον Πήτερ Τόπινγκ⁽²⁾. Το 1417 οι Παλαιολόγοι καταλαμβάνουν "την Ανδρούσα και 30 μεσσηνιακά φρούρια και πόλεις μεταξύ των οποίων και το Νησί" όπως αναφέρεται από τον Γεώργιο Σφραντζή⁽³⁾.

Η ΠΡΩΤΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Το 1458 φθάνει στην Πελοπόννησο ο Μωάμεθ ΙΙ και ενόσω πολιορκεί την Ακροκόρινθο, μεγάλο τούρκικο απόσπασμα λεπλατεί τη Μεσσηνία και αρχίζει η μεγάλη περίοδος της πρώτης τουρκοκρατίας. Οι Τούρκοι αξιωματούχοι προτίμησαν να εγκατασταθούν στις εύφορες πεδινές περιοχές και ανάμεσα σε αυτές ήταν και το Νησί. Οπως αναφέρει ο Αθανάσιος Πετρίδης, κατά την προφορική παράδοση "οι Τούρκοι του Νησιού ίνα προφυλάξωσι την πόλιν από τας συνήθεις πλημμύρας του ποταμού και ίνα ποτίζηται ευκολώτερον το πέραν αυτού πεδίον της Μακαρίας λεγομένης, συνήγαγον τους πέριξ χωρικού βία

και ώρυξαν τάφρον από του χωρίου Πιπερίτσα, μέχρι της παραλίας του Μεσσηνιακού Κόλπου, και έρριψαν, κατά την κοινήν φράσιν, τον Πάμισον μέσα εις αυτήν, και ούτως εσχηματίσθη η σημερινή κοίτη του ποταμού τούτου"⁽⁴⁾. Για την τύχη του χριστιανικού πληθυσμού δεν υπάρχουν πληροφορίες, το βέβαιο είναι ότι οι έρευνες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι μετά τα μέσα του 16ου αιώνα εντάθηκε ο εξισλαμισμός εξ αιτίας τόσο των εκτάκτων φόρων και των διακρίσεων, όσο και της ανόδου του θρησκευτικού φανατισμού σε τμήματα της μουσουλμανικής κοινωνίας⁽⁵⁾.

Αυτή η πορεία εξηγεί και το γεγονός ότι ο Τούρκος περιηγητής Εβλιά Τσελεμπί χαρακτηρίζει το Νησί μουσουλμανικό χωριό γύρω στο 1668 (σε αντίθεση με άλλες περιοχές), δίνει ενδιαφέρουσες πληροφορίες και γράφει: "Είναι ένα μουσουλμανικό χωριό με τριακόσια κεραμοσκεπάστα σπίτια, με αμπέλια και κήπους σε μια θαυμάσια τοποθεσία. Είναι ζεαμέτι του Ατζέμ - ζάντε Εφέντη. Έχει ένα τζαμί και ένα χαμάμ. Στο χωριό ανήκει και το κονάκι του Ιδρις αγά, που έχει τους γιους του στη θάλασσα. Είναι τόσο καλός στη δουλειά του που μπορεί να τα καταφέρει και όταν μαζευτούν στην αυλή του χίλια άλογα"⁽⁶⁾. Το αυτό επαναλαμβάνει ο Νεοκλής Σαρρής χαρακτηρίζοντας το Νησί ως "μαλικιανέ της οικογένειας Ατζεμαντέ". Το "ζεαμέτι" και ο "μαλικιανές" είναι παρόμοιες έννοιες και αποτελούσαν "ημικρατική γη με την έννοια ότι η ψηλή κυριότητα βρίσκεται στο κράτος, που προσφερόταν σε στρατιωτικούς ή αξιωματούχους με τρόπο ώστε να καρπώνται τα φορολογικά έσοδά του με την υποχρέωση να καλύπτουν με αυτά τις δαπάνες

συντήρησης ενός αριθμού στρατιωτών. Σε περίπτωση που το ζεαμέτι σχόλαζε, δεν γινόταν κατάτμησή του αλλά δινόταν σε άλλο δικαιούχο⁽⁷⁾. Η ιδιοκτησία του Ιδρίς αγά στην περιοχή επιβεβαιώνεται και από έγγραφο του 1659 όταν οι Ενετοί προσπαθούσαν να ξεσπώσουν τον πληθυσμό της περιοχής κατά των Τούρκων καθώς το Νησί ήταν ένα εκ των "πολεμοχωρίων" που θα έπαιρναν τα όπλα: "Ο Αναγνώστης Νικήτας μαζί με το Ρανήτο, κολλήγοι του Ντούσαγα στάλθηκαν από το χωριό Νησί, για να αναφέρουν σε όλους ότι πήραν τα όπλα στην υπηρεσία της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας και ότι είναι περίπου 400 άτομα"⁽⁸⁾.

Η παρουσία του Ιδρίς αγά στην περιοχή την περίοδο κατά την οποία προετοίμαζαν την κατάληψη της Πελοποννήσου και είχαν προφανώς αναπτύξει ένα δίκτυο πληροφοριών που υπήρχε στα αρχεία, καταγράφεται εμμέσως από το Μελέτιο στη "Γεωγραφία" που τυπώθηκε στη Βενετία το 1807, καθώς χαρακτηρίζει την πόλη ως "Νησί του Δρίζαγα"⁽⁹⁾. Η παραφθορά του ονόματος είναι διαρκής καθώς από Ιδρίς αγάς γίνεται Ντούσαγας, Δρίζαγας και Τρίζαλας.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΑΠΟ ΕΝΕΤΟΥΣ

Το Νησί την περίοδο αυτή είναι ένας μεγάλος οικισμός που περιβάλλεται από μια ευφορότατη πεδιάδα και διαθέτει αξιοπρόσεκτο αγκυροβόλιο στο οποίο καταφεύγουν τα καράβια των Ενετών που εμπορεύονται προϊόντα στη Μεσόγειο. Η περιοχή θεωρείται στρατηγικής σημασίας και εμφανίζεται στους χάρτες ήδη από τα μέσα του 16ου αιώνα και μάλιστα με δύο οικισμούς: Καλονήσι και Σιεμπίκα. Απουσία γραπτών πηγών μπορούμε να πιθανολογήσουμε ότι ο δεύτερος οικισμός αντιστοιχεί στο λιμάνι που βρισκόταν κοντά στο Νησί καθώς ο Πάμισος ήταν πλωτός. Οι Ενετοί μέσα από την ανάπτυξη του εμπορίου

με την περιοχή όχι μόνον είχαν έρθει σε επαφή με κολλήγους και μικροϊδιοκτήτες έτοιμους να επαναστατήσουν, αλλά είχαν χαρτογραφήσει πλήρως την περιοχή. Την οποία κατέλαβαν τελικά το 1686 με ναυτική επιχείρηση την οποία περιγράφει ο Κωνσταντίνος Σάθας ως εξής: "Απριλ. 2 την μεγάλη παρασκευή ήρθε αφέντης ο καπετάν γενεράλες από τη Μάνη με νίκη μεγάλη και εκάλασε και το νησί του Τρίζαλα με κάτεργα είκοσι τρία λιγνά"⁽¹⁰⁾.

Σε λίγες λέξεις αποκαλύπτεται ο τρόπος με τον οποίο κατέλαβαν οι Ενετοί το Νησί που δέσποζε στον κάμπο. Με 23 μικρές γαλέρες με λεπτό σκαρί (έτσι ακριβώς περιγράφει ο Κριαράς στο Μεσαιωνικό Λεξικό τη φράση "κάτεργο λιγνό") μπήκαν στον Πάμισο, έφθασαν κοντά στην πόλη και την κατέστρεψαν. Μπήκαν στον Πάμισο χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα καράβια για να αποβιβάσουν το στρατό πριν οι Τούρκοι προλάβουν να συνταχθούν στρατιωτικά.

Η αναφορά αυτή απαντά κατά ένα τρόπο και στα μεγάλα ερωτήματα που έχουν διατυπωθεί σχετικά με την τύχη των μουσουλμανικών πληθυσμών. Ο συμπατριώτης μας Βασίλης Παναγιωτόπουλος σημειώνει ότι "ο τουρκοβενετικός πόλεμος υπήρξε ολέθριος για τον πληθυσμό της Πελοποννήσου, τόσο για τους χριστιανούς όσο και για τους μουσουλμάνους. Δεν έχουμε δυστυχώς στοιχεία για τις συνέπειές του. Αν και γνωρίζουμε αρκετά καλά τις διάφορες φάσεις της σύγκρουσης ή κατά κάποιο τρόπο την ιστορία της, δεν γνωρίζουμε τίποτε για το συγκεκριμένο για τις απώλειες του πληθυσμού, την εγκατάλειψη των χωριών ή ακόμη και για το πολύ σημαντικό πρόβλημα της αποχώρησης των μουσουλμάνων"⁽¹¹⁾. Ενδεχομένως η λέξη "κάλασε" το Νησί του Τρίζαλα να σημαίνει και εξόντωση του μουσουλμανικού πληθυσμού, ο οποίος ασφαλώς δεν εξαφανίστηκε ως διά μαγείας και ειδικά σε μια περιοχή στην οποία δεν είχε δυνατότητα

μετακίνησης σε τουρκοκρατούμενες περιοχές. Στόχος των Ενετών ήταν η εντατική εκμετάλλευση της περιοχής έτσι ώστε να αποδώσει τα μεγαλύτερα δυνατά έσοδα σε αυτούς. Προκειμένου να καλλιεργηθούν όλες οι διαθέσιμες εκτάσεις εφαρμόστηκε και η πολιτική μετακίνησης των πληθυσμών από άλλες περιοχές. Από την άποψη αυτή υπάρχουν πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία στην έκθεση Γκριμάνι στην οποία μεταξύ των άλλων αναφέρεται ότι θα πρέπει να παραχωρηθούν από 60 στρέμματα σε κάθε πελοποννησιακή οικογένεια και 100 στρέμματα σε κάθε οικογένεια προυκόντων με σκοπό την αύξηση της παραγωγής και των εσόδων της Βενετίας. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι με την έκθεση προτεινόταν να κατασκευαστούν μαντριά στην περιοχή του Νησιού έτσι ώστε οι "πανωκατεβάτες" από την Αρκαδία (μέχρι και τα νεώτερα χρόνια κτηνοτρόφοι από το γειτονικό νομό κατέβαζαν το χειμώνα τα κοπάδια στη Μεσσηνία όπου το κλίμα ήταν ηπιότερο) να πληρώνουν ενοίκιο για το σταυλισμό και ταυτοχρόνως να παράγεται λίπασμα από την κοπριά, χρήσιμο για την ανάπτυξη των καλλιεργειών. Αυτή την περίοδο καλλιεργούνταν αμπέλια παράγοντας εξαιρετικής ποιότητας κρασί, δημητριακά. Ζωοτροφές και βαμβάκι σύμφωνα με τα στοιχεία των καταστιχωτών. Ενώ ο Προνοπτής Θαδδαίος Γραδενίγος προώθησε στον κάμπο την καλλιέργεια ρυζιού, λιναριού και άλλων υδρόφιλων φυτών. Και έβαλε φορολογία στα εισαγόμενα κρασιά για να προστατέψει την παραγωγή⁽¹²⁾.

Όλα αυτά εξηγούν και το γεγονός ότι την περίοδο αυτή εμφανίζονται τα πρώτα ελληνικά ονόματα ιδιοκτητών της περιοχής (μεταξύ των οποίων Δαρειωταίοι και Καλαμαριωταίοι) οι οποίοι αφιερώνουν μικρές αλλά αξιόλογες εκτάσεις σε εκκλησίες και μοναστήρια της περιοχής κατά την απογραφή της εκκλησιαστικής περιουσίας που

έκαναν οι Ενετοί μέσα από αναφορές κληρικών⁽¹³⁾.

Το Νησί απλώνεται και εμφανίζεται με τρεις σχετικά ανεξάρτητους οικισμούς σύμφωνα με την απογραφή Γκριμάνι του 1700. Πρόκειται για το Νησί που καταλαμβάνει τη βορειοανατολική περιοχή κοντά στον Πάμισο (90 οικογένειες - 274 άτομα), το Νησί Λιμοχώρι στην περιοχή του Αγίου Δημητρίου (65 οικογένειες - 265 άτομα) και την ενορία του Σακελλάριου (39 οικογένειες - 141 άτομα)⁽¹⁴⁾. Η "ενορία του Σακελλάριου" ταυτίζεται με την περιοχή του Αγιάννη. Το όνομα παραπέμπει σε παλιό εκκλησιαστικό αξίωμα που απονεμόταν σε ιερωμένους και του οποίου ο κάτοχος είχε την εποπτεία στην περιφέρεια ευθύνης του σε μοναστήρια, υπηρεσίες της Επισκοπής κλπ. Εκεί ενδέχεται εκεί να βρισκόταν η έδρα της ενετικής διοίκησης. Στην περιοχή του οποίου κατά τη διάρκεια εκσκαφών για κατασκευή σπιτιού έχουν βρεθεί και ενετικά νομίσματα σύμφωνα με σημείωμα του Κ. Φωτόπουλου που υπάρχει στο αρχείο Μίμη Φερέτου⁽¹⁵⁾.

Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Το Νησί ήδη είχε αποκτήσει στρατηγική σημασία καθώς έπαιζε το ρόλο του ενδιάμεσου σταθμού από το κέντρο της Πελοποννήσου προς τα Κάστρα της Μεσσηνίας, ενώ ήταν σημαντικό λιμάνι σε μια περίοδο ραγδαίας ανάπτυξης του εμπορευματικού χαρακτήρα της περιοχής. Γεγονός που αποτυπώθηκε σε μεγάλα ιστορικά γεγονότα που ακολούθησαν. Οι Τούρκοι επέστρεψαν το 1715 και χρησιμοποίησαν ως σταθμό και βάση επιχειρήσεων την πόλη. Επρόκειτο ήδη για μια ελληνική πόλη που ασφυκτιούσε από την εκμετάλλευση αλλά και τη θρησκευτική καταπίεση των Ενετών. Δεν επέστρεψαν όμως οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί που περιορίστηκαν

σε προστατευόμενες οχυρές περιοχές όπως η Ανδρούσα, αφήνοντας ουσιαστικά λίγους αξιωματούχους που διασφάλιζαν την επικυριαρχία τους στην περιοχή του Νησιού και χώρο για την εδραίωση της θέσης των προουχοντικών οικογενειών που είχαν αρχίσει να σχηματίζονται ήδη από την εποχή της Ενετοκρατίας.

Με τα νέα δεδομένα δημιουργείται πλέον και μια νέα διοικητική μονάδα, το βιλαέτι του Νησιού που μέχρι τότε υπαγόταν στην Ανδρούσα και το οποίο περιλαμβάνει “τα χωριά Νησί, Τσιτσώρι και Μπαλτάγα” (δηλαδή μαζί ήταν του Τζώρι - Ανάληψη) και του Μπαλιάγα - Αμμος) κατά τον Σακελλαρίου⁽¹⁶⁾. Εκεί εγκαθίσταται ο Επίσκοπος Ανδρούσης κατά πως μαρτυρεί ο Γάλλος Αββάς Φουρμόν που επισκέπτεται την περιοχή το 1730 και γράφει “πριν από 10 ημέρες βρισκόμουν στο Νησί, όπου είναι εγκατεστημένος ο Επίσκοπος Ανδρούσης, αξιολύβαστος γέροντας που συγκέντρωνε την εκτίμηση του ποιμνίου του και των Τούρκων”⁽¹⁷⁾.

Το Νησί ήδη διαθέτει μικρό λιμάνι (σκάλα) από το οποίο γίνονται εξαγωγές σύκων: “Κάθε χρόνο αυτή την εποχή, πολλά δουλτσινιώτικα πλοία φόρτωναν σύκα στην Καλαμάτα και το Νησί. Το 1768 βρίσκονταν στην Καλαμάτα και το Νησί 15 δουλτσινιώτικα πλοία και πολλά άλλα ζακυνθίνα και κεφαλλονήτικα”⁽¹⁸⁾.

Λόγω της στρατηγικής τους θέσης το Νησί γίνεται θέρετρο σκληρής μάχης στη διάρκεια των Ορλωφικών, σε αυτά μαρτυρείται η συμμετοχή του Στασινού Δαρειώτη τόσο στην προετοιμασία όσο και στις μάχες⁽¹⁹⁾. Ενώ σύμφωνα με μια εκδοχή του Ρήγα Παλαμίδα από “αφήγηση του γέροντα Π, Μαυρομιχάλη” οι επαναστατημένοι στη μάχη του Νησιού είχαν πιάσει “τα καλύτερα σπίτια του Νταρειώτη”⁽²⁰⁾

Ακολούθησε μια σκληρή περίοδος με την εισβολή των Αλβανών που είχαν κληθεί να καταστείλουν την επανάσταση, η οποία αποτυπώνεται στην

αναφορά του Γάλλου υποπροξένου του Ναυπλίου Κοράκ που συντάχθηκε το 1772 και αναφέρεται στην επαχθή φορολογία που επέβαλαν: “Στην Ανδρούσα, το Νησί και την Καλαμάτα που δεν μπόρεσαν να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους, πήραν 300 νέους, αγόρια και κορίτσια, και τα πούλησαν στους δουλτσινιώτες. Άλλοι υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τη συγκομιδή, που, άλλωστε τη χρωστούν στο διπλό, και να φύγουν για να γλυτώσουν από τη φοβερή πείνα που είχε ερημώσει τον τόπο”⁽²¹⁾.

Μετά από 9 χρόνια εκδιώχθηκαν οι Αλβανοί από τους Τούρκους προκαλώντας ανακούφιση και στους ντόπιους αλλά και στους Γάλλους εμπόρους που συναλλάσσονταν μαζί τους και το Νησί είναι από τις λίγες περιοχές που κατοικούνται: “Το 1780 ταξιδεύοντας ο Γάλλος πρόξενος από το Ναύπλιο στην Κορώνη δεν συνάντησε κατοικημένους χώρους άλλους από την Τριπολιτσά και το Νησί και καλλιέργειες μόνο στην περιοχή της Κορώνης, ενώ οι μετακινήσεις του πληθυσμού εξακολουθούσαν να είναι καθημερινές”⁽²²⁾.

Με βάση τα γαλλικά αρχεία “στο τέλος του 18ου αιώνα εκδηλώθηκε η πιο μακρόχρονη (1787-1792), βίαιη και καταστρεπτική επιδημία πανούκλας που η Πελοπόννησος γνώρισε σε όλη τη διάρκειά του ...] Φαίνεται ότι οι περιοχές Ναβαρίνου, Κορώνης, Νησιού αυτή τη φορά γλύτωσαν [...] Την άνοιξη του 1791 όλες οι πόλεις και τα περισσότερα χωριά της Πελοποννήσου, με εξαίρεση την Κορώνη, το Ναβαρίνο και το Νησί, είχαν προσβληθεί από την επιδημία”⁽²³⁾.

Η τουρκική παρουσία περιορίζεται και το 1790 δημεύονται τα τσιφλίκια του Μουσαγά (μεταξύ των οποίων και η κοιλάδα του Παμίσου) καθώς πέθανε χωρίς να αφήσει κληρονόμους και από τον Σουλτάν Σελίμη παραχωρούνται στην αδελφή του Μπεγιά Σουλτάνα. Η εκμετάλλευση γίνεται από Έλληνες ενοικιαστές που αποδίδουν φόρο

και προσπορίζονται τεράστια έσοδα, γεγονός που δημιουργεί ανταγωνισμούς και έριδες⁽²⁴⁾.

Την ίδια περίοδο εντοπίζεται ένα ακόμη σημαντικό εξαγωγίμο προϊόν στο Νησί, τα δέρματα που αναφέρει ο Γάλλος περιηγητής Πουκεβίλ: “Τα πιο φημισμένα βυρσοδεψεία της Πελοποννήσου βρίσκονται στις όχθες του ποταμού Παμίσου, έξω από το Νησί”. Εκεί παρήγοντο τα περιφήμα μαροκινά δέρματα: “Τα μαροκινά ήταν δέρματα κασίκας και η επεξεργασία τους γινόταν στα βυρσοδεψεία του ποταμού Παμίσου στο Νησί. Η επεξεργασία τους γινόταν με μια μέθοδο που είχε κρατηθεί μυστική”⁽²⁵⁾.

Ανεπτυγμένη ήταν και η παραγωγή αραβοσίτου το οποίο πουλιόταν σε άλλες περιοχές όπου υπήρχε ανεπάρκεια. Το 1799 “γινόταν εισαγωγή αραβοσίτου στη Μάνη από την Καλαμάτα και το Νησί”⁽²⁶⁾.

Αν σε αυτά προσθέσουμε και τις πληροφορίες που έχουν προαναφερθεί για την επέκταση της καλλιέργειας αμπελιών και την παραγωγή κρασιού αλλά και την ανάπτυξη της ορυζοκαλλιέργειας, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι στα τέλη του 18ου αιώνα και τις αρχές του 19ου αιώνα, παρά τις καταστροφές που είχαν επισυμβεί, η παραγωγή και η εμπορική δραστηριότητα στην περιοχή του Νησιού γνωρίζουν ιδιαίτερη ανάπτυξη που έχει ως αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη συσσώρευση κόσμου στην πόλη που βρίσκεται σε ακμή.

ΤΟ ΝΗΣΙ ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟ ‘21

Η πολιτική, κοινωνική και οικονομική κατάσταση που διαμορφώνεται ενισχύει τις κινήσεις ανεξαρτησίας που φθάνουν μέχρι το Νησί. Ένας Καλαμαριώτης (κατά πάσα πιθανότητα ο Δημήτριος) συνυπογράφει με τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, τον Σωτήρη

Λόντο, τον Ασημάκη Ζαΐμη, τον Σωτήρη Χαράλαμπε, τον Αναγνώστη Παπαγιάννη, τον Γρηγοριάδη, τον Σισίμη και τον Θεοδόσιο την αναφορά προς τον Ναπολέοντα με την οποία πρότειναν τη δημιουργία αυτόνομου κράτους στην Πελοπόννησο με γαλλική επικυριαρχία στο οποίο “να είναι ισότης εις τους Τούρκους και τους Χριστιανούς, να έχουν την διοίκειν του τόπου αμοιβαίως εις όλους τους κλάδους της υπηρεσίας δύο οι χριστιανοί και έν οι Τούρκοι”⁽²⁷⁾.

Το εγερτήριο μήνυμα τη Φιλικής Εταιρείας βρήκε έτοιμο το έδαφος στο Νησί καθώς έμποροι (Παναγιώτης Ποτήρης) και πρόκριτοι (Πατρίκης, Καμπιάς, Δαρειώτης, Καλαμαριώτης, Αργυράκης ή Αργυρόπουλος, Μπουρατίνος, Μιχαλόπουλος) και άλλοι Νησιώτες (Αθαν. Κυριακός) γίνονται μέλη της το 1818 και το 1819 και προετοιμάζουν την επανάσταση. Μέλος της Φιλικής Εταιρείας γίνεται το 1820 ο Ιωσήφ Ανδρούσης (μαζί με τον αδελφό του Κ. Νικολάου) ο οποίος λόγω της ιδιότητας και του κύρους του παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της.

Όταν ξεκινάει η επανάσταση οι Νησιώτες βρίσκονται στην κατάληψη της Καλαμάτας με σώμα υπό τον Εμμανουήλ Δαρειώτη και εκστρατεύουν στη συνέχεια για να πολιορκήσουν το κάστρο της Κορώνης με τρία σώματα υπό τον Εμμανουήλ Δαρειώτη, Κωνσταντίνο Καλαμαριώτη, Καλόγερο Πατρίκη. Τα σώματα των Νησιωτών παίρνουν ακόμη μέρος στη μάχη του Βαλτετσίου, στην κατάληψη της Τριπολιτσάς, στη μάχη στα Τρίκορφα και αλλού.

Σε νευραλγική θέση το Νησί γίνεται επισταθμία στρατευμάτων στη διάρκεια της επανάστασης, ενώ καταστρέφεται από τις επιδρομές του Ιμπραήμ⁽²⁸⁾

(1) Αδ, Αδαμαντίου “Τα χρονικά του Μορέως”

(2) Peter Topping “The Post – Classical Documents” – The Messinian Expedition

- (3) Αν. Παναγιωτόπουλου “Μεσαιωνικής Μεσσηνίας ιστοριογεωγραφικά και Κοντοβουνίων οικιστικά”
- (4) Αθ. Πετρίδης “Περί των εν Μεσσηνία μεσαιωνικών πόλεων Ανδρούσης και Νησίου”
- (5) Γεωργίου Β. Νικολάου “Εξισλαμισμοί στην Πελοπόννησο από τα μέσα του 17ου αιώνας έως το 1821”
- (6) Εβλιά Τσελεμπί “Οδοιπορικό στην Ελλάδα”
- (7) Νεοκλή Σαρρή “Προεπαναστατική Ελλάδα και Οσμανικό κράτος, από το χειρόγραφο του Σουλεϊμάν Πενάχ Εφέντη του Μοραϊτη (1785)”
- (8) Αθ. Καραθανάση “Επαναστατικές κινήσεις στην Πελοπόννησο στα 1659” “Πελοποννησιακά” – Τόμος Η΄
- (9) “Μελετίου Γεωγραφία Παλαιά και Νέα – Πλείστοις δε σημειώμασιν επαυξηθείσαι υπό Ανθίμου Γαζή” τ. Β΄ εν Βενετία 1807
- (10) “Ελληνικά ανέκδοτα περιουναχθέντα και εκδιδόμενα κατ’ έγκρισιν της Βουλής” (1867)
- (11) Β. Παναγιωτόπουλου “Πληθυσμός και οικισμοί της Πελοποννήσου/13ος-18ος αιώνας”
- (12) Ηλία Ε. Μπιτσάνη “Σελίδες από την ιστορία της Μεσσήνης (Νησίου)”
- (13) Κων. Ντόκου “Η εν Πελοποννήσω εκκλησιαστική περίουσία κατά την περίοδον της Β΄ Ενετοκρατίας”
- (14) Β. Παναγιωτόπουλου ο. π.
- (15) ΓΑΚ Μεσσηνίας – Αρχείο Μίμη Φερέτου, φάκελλος “Μεσσήνη”
- (16) Μ. Σακελλαρίου “Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν”
- (17) Νίκου Ζερβή “Ξένοι περιηγητές στην Καλαμάτα” – “Θάρρος” 17/7/1994
- (18) Β. Κρεμμυδά “Το εμπόριο της Πελοποννήσου το 18ο αιώνα”
- (19) Αθ. Γρηγοριάδη “Ιστορικά αλήθεια”
- (20) Σωκρ. Κουγέα “Η υπό τον Ορλώφ Πελοποννησιακή Επανάστασις” – “Πελοποννησιακά”, τ. Α΄
- (21) Β. Κρεμμυδά ο. π.
- (22) Β. Κρεμμυδά ο. π.
- (23) Β. Κρεμμυδά ο. π.
- (24) Μ. Σακελλαρίου ο. π. / Απομνημονεύματα Παν. Παπατσώνη / Αθ. Φωτόπουλου “Οι κοτζαμπάσπδες της Πελοποννήσου κατά την δεύτερη Τουρκοκρατία”
- (25) Β. Κρεμμυδά ο. π.
- (26) Κ. Κόμη “Πληθυσμός και οικισμοί της Μάνης, 15ος-18ος αιώνας”
- (27) Ιστορικό Αρχείο Θεοφανίδη / Απομνημονεύματα Καν. Δεληγιάννη
- (28) Ηλία Ε. Μπιτσάνη ο. π.

Νησιώτες στην επανάσταση

ΑΝΔΡΟΥΣΗΣ ΙΩΣΗΦ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΙΩΣΗΦ (ΝΙΚΟΛΑΟΥ)

Επίσκοπος Ανδρούσης (Ιωάννης Νικολάου κατά κόσμο) με καταγωγή από τη Νεσάτη. Γεννήθηκε στην Τρίπολη το 1770. Σε ηλικία 11 χρονών εισήχθη στην σχολή της Δημητσάνας όπου σπούδασε για 9 χρόνια και απέκτησε μεγάλη μόρφωση. Όταν ολοκλήρωσε τις σπουδές του έγινε δάσκαλος στα Δολιανά και την Τρίπολη, ενώ δίδαξε και στα σχολεία Ναυπλίου και Κορώνης. Από τα νεανικά του χρόνια ακολούθησε το μοναχικό βίο και πήρε το όνομα Ιωσήφ. Χειροτονήθηκε διάκονος και πρεσβύτερος από τον Επίσκοπο Αμυκλών και Τριπολιτσάς Νικηφόρο με τον οποίο συνεργάστηκε για 14 χρόνια. Πολλές φορές χρησιμοποιήθηκε σε ειδικές αποστολές από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, ως Πατριαρχικός Εξαρχος. Για ένα χρονικό διάστημα υπηρέτησε και στον τότε Μητροπολίτη Σμύρνης και μετέπειτα Οικουμενικό Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄.

Το Μάρτιο του 1806 παραιτήθηκε ο Επίσκοπος Ανδρούσης Κωνσταντίνος και με τη σύμφωνη γνώμη των προκρίτων της περιοχής προτάθηκε ο Ιωσήφ Νικολάου ως νέος Επίσκοπος. Χειροτονήθηκε ένα μήνα αργότερα στο Ναό των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης στην Καλαμάτα, από τον Μητροπολίτη Μονεμβασίας και Καλαμάτας Χρυσάνθο Παγώνη. Στη συνέχεια εγκαταστάθηκε «μετά πομπής» στο Νησί που ήταν η έδρα της Επισκοπής και εκφώνησε τον ενθροπιστήριο λόγο στον Άγιο Ιωάννη.

Το 1820 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία από τον Καλαματιανό γιατρό Κορνήλιο. Το Φεβρουάριο του 1821, όταν οι Τούρκοι υποψιάστηκαν ότι προετοιμάζεται εξέγερση, διατάχθηκε να μεταβούν αρχιερείς και προεστοί στην Τρίπολη. Παρουσιάστηκαν 9 αρχιερείς μεταξύ των οποίων και ο Ιωσήφ Ανδρούσης, και 20 προεστοί.

Μετά τα επαναστατικά γεγονότα φυλακίστηκαν με αποτέλεσμα οι περισσότεροι να πεθάνουν μέσα στην φυλακή από την πείνα και τα βασανιστήρια, μεταξύ των οποίων ο Σπάρτης και Καλαμάτας Χρυσάνθος. Ο Ιωσήφ Ανδρούσης ήταν ένας από τους επιζήσαντες και απελευθερώθηκε με την άλωση της Τριπολιτσάς στις 23 Σεπτεμβρίου 1821. Στην Α΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου διορίστηκε υπουργός Θρησκείας, ενώ για μικρό χρονικό διάστημα διετέλεσε και υπουργός Δικαίου. Παραιτήθηκε κατά τη διάρκεια της εμφύλιας διαμάχης το 1825 και κατέβηκε στη Μεσσηνία σε μια προσπάθεια συμφιλίωσης ενόψει της απόβασης του Ιμπραήμ. Όταν ο Ιμπραήμ κατέλαβε τη Μεσσηνία τον επικήρυξε και κατέφυγε στο Μοναστήρι των Αγίων Αναργύρων Ερμιόνης. Εκεί το 1827 συγκλήθηκε συνέλευση αρχιερέων με σκοπό την αντιμετώπιση θρησκευτικών προβλημάτων κατά τη διάρκεια της οποίας «συνέταξε Εκκλησιαστικόν κανονισμόν εν ονόματι της Μεγάλης Εκκλησίας (Οικουμενικού Πατριαρχείου), ης ανεγνώριζον και πρόνομια».

Μετά την ναυμαχία του Ναβαρίνου και την ανάληψη της διακυβέρνησης από τον Ιωάννη Καποδίστρια, διορίστηκε μέλος της Εκκλησιαστικής Επιτροπής. Στην κηδεία του Κυβερνήτη, ο Ιωσήφ Ανδρούσης εξ ονόματος της Εκκλησίας εκφώνησε τον επικήδειο. Το 1833 κλήθηκε από τον Οθωνα να πάρει μέρος στην Πρώτη Σύνοδο των Αρχιερέων μετά την απόσπαση της Ελλαδικής Εκκλησίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Το 1839 κλήθηκε για δεύτερη φορά να πάρει μέρος ως Συνοδικός. Το 1843 τιμήθηκε από τον Οθωνα

με το Αριστείο του Αγώνα, με τον αργυρό και χρυσό σταυρό του Ταξιάρχη και του Ανώτερου Ταξιάρχη. Ενωρίτερα είχε αναγνωρισθεί ως αξιωματικός Α΄ τάξεως (αντίστοιχος του στρατηγού).

Πέθανε στο Νησί στις 13 Μαρτίου 1844 και η

σορός του παρέμεινε επί τριήμερο για λαϊκό προσκύνημα στον Άγιο Ιωάννη. Σύμφωνα με τον Ιεζεκιήλ Βελανιδιώτη «ετάφη εν τη δεξιά γωνία του Ιερού Βήματος του ναού του Προδρόμου».

Λίγο μετά το 1900 στήθηκε στη Μεσσήνη η προτομή του στο μέσον της τότε πλατείας Αλωνίων. Μετά το 1920 μεταφέρθηκε και τοποθετήθηκε δίπλα στον Άγιο Ιωάννη για να βρίσκεται κοντά στον τάφο του.

ΔΑΡΕΙΩΤΗ

ΔΑΡΕΙΩΤΗΣ

Ιστορική οικογένεια του Νησιού, από τις πρώτες που καταγράφονται από την ιστορία, με μεγάλη περιουσία και δράση από τον 16ο μέχρι το 19ο αιώνα.

Ονόματα της οικογένειας στο Νησί συναντώνται το 1699 κατά την απογραφή της εκκλησιαστικής περιουσίας που έκαναν οι Ενετοί. Εκεί στην περιουσία της Μονής Βουλκάνου εμφανίζεται ο «επίσκοπος Σοφρώνιος Νταριότης» που είχε δωρίσει «στην τοποθεσία του Ρασά» αμπέλι που εκτιμάται σε «αξηνάριον 7» (προφανώς η έκταση υπολογίζεται με βάση τα μεροκάματα που χρειάζονται για το σκάψιμο του αμπελιού).

Στην ίδια απογραφή συναντάται ο «Πανάγος ιερεύς Νταριότης και οικονόμος Νησιού» που έχει δωρίσει στη Μονή «εις τας Κοκάλας χωράφι στρέμματα 7», στην τοποθεσία Φυλακές «αμπέλι αξηνάριον 15» και στην ίδια τοποθεσία «ελαις φιδάδαις ρήζαις 300». Στην ίδια απογραφή συναντάται και ο Γιαννάκης Νταριότης που έχει δωρίσει στη Μονή και στην τοποθεσία Φυλακές «αμπελη αξινάριον 3».

Τα στοιχεία αυτά οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η οικογένεια Δαρειώτη έπαιζε ιδιαίτερο ρόλο τόσο στο Νησί όσο και στα εκκλησιαστικά πράγματα, ενώ διέθετε ήδη μεγάλη ακίνητη περιουσία

κατά τη διάρκεια της δεύτερης Ενετοκρατίας. Η οικογένεια Δαρειώτη από τους ιστορικούς που εξετάζουν αυτή την περίοδο θεωρείται ως μια από τις δύο οικογένειες γαιοκτημόνων που σχηματίστηκαν στο Νησί κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα (η άλλη ήταν η οικογένεια Καλαμαριώτη).

Κατά τη διάρκεια των Ορλωφικών του 1770, συναντάται ο Στασινός Δαρειώτης αρχηγός ενόπλων οι οποίοι κατέλαβαν την Ανδρούσα. Ο ίδιος συναντάται ως προεστός σε έγγραφο του 1809 (Κώδικας Μονεμβασίας) καθώς υπογράφει βεβαιώσεις για την οικογενειακή κατάσταση Νησιωτών.

Ο Γεώργιος Δαρειώτης τα προεπαναστατικά χρόνια ήταν από τους επιφανείς σε πλούτο και πολιτική δύναμη στην περιοχή του Νησιού. Σε εμπιστευτική έκθεση του Παπαφλέσσα προς την ηγεσία των Φιλικών, στις 12 Σεπτεμβρίου 1819, χαρακτηριζόταν και στρατιωτικός αρχηγός της Επαρχίας που θα μπορούσε να κινητοποιήσει 500-700 ενόπλους σε περίπτωση εξέγερσης. Ως τέτοιος παράγοντας είχε τραβήξει την προσοχή της Φιλικής Εταιρείας, της οποίας έγινε μέλος το 1818. Ως Φιλικό «με εξαιρετικό ζήλο αλλά και με την απαιτούμενη σύνεση» τον χαρακτηρίζει ο Π. Παπατσώνης στα απομνημονεύματά του, ενώ στο αρχείο Σέκερη εμφανίζεται ως «σύνδεσμος» για την ενίσχυση Νησιωτών στην Φιλική Εταιρεία. Μέλος της Φιλικής Εταιρείας έγινε και το 1818 και ο αδελφός του Εμμανουήλ Δαρειώτης.

Με την έκρηξη της Επανάστασης ο Εμμανουήλ Δαρειώτης επικεφαλής δύναμης από την περιοχή του Νησιού, πήρε μέρος στην κατάληψη της Καλαμάτας. Ο Γεώργιος Δαρειώτης με 250 άνδρες και σε συνεργασία με τον Αντώνη Μαυρομιχάλη κινήθηκαν για την πολιορκία της Κορώνης. Η πολιορκία ήταν σκληρή και πολύχρονη.

Στις 25 Μαρτίου 1821 ο Παπαφλέσσας διόρισε τον Γεώργιο Δαρειώτη και τον Δημήτριο Καλαμαριώτη ως συνδιοικητές του Νησιού με απεριόριστες εξουσίες. Το 1822 ο Γεώργιος Δαρειώτης διορίστηκε ως ένας από τους αρχηγούς που ανέλαβαν να κάνουν στρατολογία για λογαριασμό της κυβέρνησης, και σε αντίθεση με τους οπλαρχηγούς. Την ίδια χρονιά ο Στασινός Δαρειώτης (που φαίνεται ότι είναι ο αρχηγός της οικογένειας και κατά πάσα πιθανότητα πατέρας των Γεώργιου, Εμμανουήλ και Παναγιώτη Δαρειώτη), συνεισέφερε στην «υποχρεωτική εισφορά των ευπόρων Πελοποννησίων» το σημαντικό ποσό των 5.000 γροσίων.

Η εκλογή πληρεξουσίων στην Εθνοσυνέλευση του Αστρους την άνοιξη του 1823 αποτέλεσε και την έναρξη της πολιτικής διαμάχης των οικογενειών Δαρειώτη και Καλαμαριώτη. Ο Γεώργιος Δαρειώτης χαρακτηρίστηκε ως «πατριωστής και παραβάτης του νόμου» και ακυρώθηκε η εκλογή του υπέρ του Δημήτριου Καλαμαριώτη. Το 1824 πέθανε ο Καλαμαριώτης και έγινε νέα εκλογή παραστάτη (βουλευτή) με αντιπάλους του γιο του Παναγιώτη, και τον Παναγιώτη Δαρειώτη.

Ακολούθησε έντονη πολιτική αντιπαράθεση για την εκλογή η οποία τελικά κατακυρώθηκε υπέρ του Παναγιώτη Καλαμαριώτη στο πλευρό του οποίου είχαν ταχθεί ορισμένοι από τους γνωστούς οπλαρχηγούς όπως ο Μούρτζινος, ο Γιατράκος και ο Κεφάλας. Την ίδια χρονιά κατά τη διάρκεια της εμφύλιας διαμάχης ο Εμμανουήλ Δαρειώτης τάχθηκε με τους αντικυβερνητικούς οπλαρχηγούς και πήρε μέρος σε συγκρούσεις γύρω από την Τρίπολη και τον κάμπο του Νησιού.

Μια ημέρα μετά την απόβαση του Ιμπραήμ στη Μεθώνη (11 Φεβρουαρίου 1825), ο Γεώργιος Δαρειώτης διορίστηκε «φροντιστής των κυβερνητικών στρατευμάτων» στην Τριφυλία, ενώ ο

Εμμανουήλ Δαρειώτης από την Κορώνη όπου βρισκόταν, μετακινήθηκε σε Νικόαστρο και Σφακτηρία. Στη μάχη της Σφακτηρίας μόλις διασώθηκε με 30 άνδρες και κλήθηκε να σπεύσει σε άλλα πεδία μαχών.

Την άνοιξη του 1826 ο Γεώργιος Δαρειώτης εκλέχθηκε πληρεξούσιος του Νησιού στην Γ' Εθνοσυνέλευση. Το 1830 ο Παναγιώτης Δαρειώτης συμμετείχε σε επιτροπή προκρίτων για την ίδρυση σχολείου στο Νησί. Με την έλευση του Καποδίστρια η οικογένεια Δαρειώτη πέρασε με το αντικαποδιστριακό κίνημα που είχε ισχυρή βάση στο Νησί. Σε εμπιστευτικό έγγραφο του 1831 χαρακτηρίζονταν ως αντικαποδιστριακοί ο Παναγιώτης και ο Εμμανουήλ Δαρειώτης, ενώ λίγο αργότερα εκτοπίστηκε ο Γεώργιος Δαρειώτης.

Στην Εθνοσυνέλευση του 1832 ο Γεώργιος Δαρειώτης εκλέχθηκε πληρεξούσιος. Και ακολούθησε μια αξιοπρόσεκτη «διαδοχή» των τριών αδελφών σε θέσεις δημάρχου και βουλευτή: Το 1835-1837 ο Παναγιώτης Δαρειώτης ήταν δήμαρχος Παμίσου. Εκλέχθηκε δήμαρχος πάλι το 1841 και το 1844 βουλευτής Μεσσήνης. Το 1844 ο Γεώργιος Δαρειώτης επιλέχθηκε ισόβιος γερουσιαστής. Το 1846 υπηρετούσε δήμαρχος ο Παναγιώτης Δαρειώτης που εκλέχθηκε και πάλι βουλευτής το 1847. Πέθανε το 1851 έχοντας τη θέση του βουλευτή και του δημάρχου. Τον διαδέχθηκε στη θέση του δημάρχου ο Εμμανουήλ Δαρειώτης, ο οποίος το 1853 εξελέγη και βουλευτής.

Πέθανε το 1854 έχοντας και αυτός τη θέση του βουλευτή και του δημάρχου. Τη θέση του δημάρχου κατέλαβε ο Γεώργιος Δαρειώτης ο οποίος ήδη υπηρετούσε και ως γερουσιαστής. Κράτησε τις δύο θέσεις μέχρι τα τέλη του 1860, οπότε πέθανε και διορίστηκε δήμαρχος ο Νικόλαος Μιχάλης.

Ο Γεώργιος Δαρειώτης ήδη διέμενε μόνιμως

για πολλά χρόνια στην Αθήνα και ήταν ο τελευταίος γόνος της οικογένειας κατά τις εφημερίδες της εποχής.

ΖΑΛΜΑ ΜΙΧ.

ΖΑΛΜΑΣ ΜΙΧΑΛΗΣ

Αγωνιστής του 1821, ένα από τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας στο Νησί.

Ως οπλαρχηγός πήρε μέρος σε πολλές μάχες και τιμήθηκε με το αργυρούν αριστείο. Μετά την απελευθέρωση αναγνωρίστηκε ως αξιωματικός Ζ' τάξεως (αντιστοιχεί στο βαθμό του ανθυπολοχαγού).

ΚΑΛΑΜΑΡΙΩΤΗ

ΚΑΛΑΜΑΡΙΩΤΗΣ

Όνομα ιστορικής οικογένειας του Νησιού, από τις πρώτες που έχουν καταγραφεί ήδη από το 16ο αιώνα, με μεγάλη οικονομική και πολιτική δύναμη μέχρι το 19ο αιώνα.

Το πρώτο όνομα συναντάται σε έγγραφα του 1699 στα οποία απογράφεται η εκκλησιαστική περιουσία. Σε μια από τις αναφορές προς τις Ενετικές αρχές, ο «Ιωάννης Καλαμαριώτης» ο οποίος στη θέση «Κουμαραίς» (Κουμαριές) είχε δωρίσει στη Μονή Βουλκάνου «αμπέλη αξινάριον 3». Η οικογένεια Καλαμαριώτη θεωρείται ως η μια από τις δύο ισχυρές οικογένειες γαιοκτημόνων που εμφανίστηκαν στον 18ο αιώνα στο Νησί (η άλλη ήταν η οικογένεια Δαρειώτη). Είναι μια από τις πρώτες προουκτονικές οικογένειες που εμφανίστηκαν στην προετοιμασία της Επανάστασης του 1821. Το όνομα «Καλαμαριώτης» συναντάται το 1807 σε αναφορά προκρίτων της Πελοποννήσου προς τον Μέγα Ναπολέοντα «διά της οποίας εξητείτο η ενίσχυσις του αυτοκράτορος προς επανάστασιν των Ελλήνων της Πελοποννήσου». Εικάζεται ότι πρόκειται για το Δημήτριο

Καλαμαριώτη ο οποίος σε έγγραφο του Κώδικα Μονεμβασίας εμφανίζεται ως πρόκριτος που βεβαιώνει για την οικογενειακή κατάσταση Νησιωτών το 1809.

Ο Δημήτριος Καλαμαριώτης διέθετε πλούτο και επιρροή όπως προκύπτει από εμπιστευτική έκθεση του Παπαφλέσσα προς την Φιλική Εταιρεία. Σε αυτήν χαρακτηριζόταν ως φυσικός ηγέτης της επαρχίας Νησιού, ενώ κατά τον Φιλήμονα ήταν αρχηγός τουλάχιστον 1.000 ενόπλων. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία στο Νησί στις 19 Ιουλίου 1819.

Ο αδελφός του Κωνσταντίνος Καλαμαριώτης ήταν από τους ισχυρότερους προεστούς του Νησιού κατά την προεπαναστατική περίοδο οπότε και διετέλεσε επιστάτης της περιοχής. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία το 1818 και εργάστηκε για την προετοιμασία της Επανάστασης συγκεντρώνοντας τρόφιμα και πολεμοφόδια σε ασφαλείς χώρους. Τα δύο αδέρφια διέθεσαν για τον σκοπό αυτό 20.000 γρόσια, ποσό εξαιρετικά μεγάλο εκείνη την εποχή.

Με την έναρξη της Επανάστασης ο Κωνσταντίνος Καλαμαριώτης πήρε μέρος στην πολιορκία της Κορώνης. Όπως βεβαίωναν το 1833 ο Ιωσήφ Ανδρούσης, πρόκριτοι, δημογέροντες και υπαξιωματικοί κατά την Επανάσταση, με δικά του έξοδα εξασφάλιζε και την τροφοδοσία και τα πολεμοφόδια των στρατιωτών του ενώ είχε πάρει μέρος σε πολλές «εκστρατείες» όταν διατάχθηκε.

Στις 25 Μαρτίου ο Δημήτριος Καλαμαριώτης και ο Γεώργιος Δαρειώτης ορίστηκαν από τον Παπαφλέσσα ως συνδιοικητές της επαρχίας Νησιού με απεριόριστες αρμοδιότητες. Δύο μήνες αργότερα ο Δημήτριος Καλαμαριώτης πήρε μέρος στη σύσκεψη της Πελοποννησιακής Γερουσίας και εκλέχθηκε μέλος της. Παρέμεινε πιστός στον Θόδωρο Κολοκοτρώνη κατά την εμφύλια διαμάχη του 1822 και πήρε μέρος στη

σύσκεψη που συγκάλεσε αυτός με τα μέλη της Πελοποννησιακής Γερουσίας που είχαν ταχθεί στο πλευρό του. Και αυτό παρά το γεγονός ότι ο Κωνσταντίνος Καλαμαριώτης είχε οριστεί από την κυβέρνηση ως στρατιωτικός αρχηγός σε μια προσπάθεια αντιπερισπασμού στον Κολοκοτρώνη. Τελικά ο Δημήτριος Καλαμαριώτης προσχώρησε στην πλευρά των πολιτικών και πήρε μέρος ως εκλεγμένος εκπρόσωπος από το Νησί στην Εθνοσυνέλευση του Αστρους. Η εκλογή του αμφισβητήθηκε έντονα καθώς ακυρώθηκε η εκλογή του Γεώργιου Δαρειώτη και εκδηλώθηκε έντονη πολιτική αντιπαράθεση στο Νησί που είχε χωριστεί ουσιαστικά σε δύο στρατόπεδα.

Το 1822 ο Δημήτριος Καλαμαριώτης είχε συνηγορήσει στην «υποχρεωτική εισφορά των ευπόρων Πελοποννησίων υπέρ του αγώνος» το ποσό των 5.000 γροσίων.

Στην κορύφωση της εμφύλιας διαμάχης ο Δημήτριος Καλαμαριώτης παραμένει παραστάτης (βουλευτής) αλλά το 1824 λεηλατήθηκε το σπίτι του από αντιπάλους και ζήτησε άδεια να φύγει για το Νησί προκειμένου να υπερασπιστεί την οικογένειά του. Πέθανε όμως πριν προλάβει να ενεργήσει, στα τέλη Ιουλίου 1824.

Με την υπόθεση της διαδοχής του συνεχίστηκε η πολιτική διαμάχη στο Νησί καθώς αντίπαλοι τέθηκαν ο γιος του Παναγιώτη, και ο Παναγιώτης Δαρειώτης. Παραστάτης τελικά εξελέγη ο Παναγιώτης Καλαμαριώτης, παρ' ότι η εκλογή του αμφισβητήθηκε.

Ο Κωνσταντίνος Καλαμαριώτης πολεμώντας σε διάφορα μέτωπα, μετά την ολοκληρωτική κατάληψη της Μεσσηνίας από τον Ιμπραήμ κατέφυγε με τους στρατιώτες του στο Μοναστήρι του Προφήτη Ηλία στην Καλαμάτα και στην ορεινή περιοχή της Θουρίας από όπου έκανε μικροεπιχειρήσεις κατά των Αιγυπτίων. Παρέμεινε ετοιμοπόλεμος και διατάχθηκε την άνοιξη του

1827 από τον Θόδωρο Κολοκοτρώνη, να στρατολογήσει 100 άνδρες και να τεθεί στις διαταγές του.

Κατά τις εκλογές του 1826 για την Γ' Εθνοσυνέλευση, εξελέγη πληρεξούσιος ο Παναγιώτης Καλαμαριώτης. Το 1830 σε επιτροπή προκρίτων και αγωνιστών για την ίδρυση σχολείου συμμετείχε ο Κωνσταντίνος Καλαμαριώτης.

Την περίοδο 1838-1841 ο Παναγιώτης Καλαμαριώτης υπηρετούσε ως δήμαρχος Μεσσήνης.

Στις εκλογές για την ανάδειξη πληρεξουσίων στην Εθνοσυνέλευση που ενέκρινε το πρώτο Σύνταγμα της Ελλάδας το 1844, εξελέγη ο Παναγιώτης Καλαμαριώτης.

Στον κατάλογο των ευπόρων Νησιωτών του 1851 εμφανίζονται ο Κωνσταντίνος Καλαμαριώτης 50 χρονών κτηματίας και ο Παναγιώτης Καλαμαριώτης 40 χρονών κτηματίας, είναι αμφίβολο όμως αν πρόκειται για τα ίδια πρόσωπα καθώς δεν ταιριάζουν οι ηλικίες, κυρίως του Παναγιώτη.

Ο Παναγιώτης Καλαμαριώτης εξελέγη βουλευτής Μεσσήνης το 1844, το 1861 και το 1865. Πέθανε το Μάρτιο του 1870 έχοντας χρηματίσει πρωτοδίκης και συμβολαιογράφος.

Κατά την αναγνώριση των αγωνιστών, ο Κωνσταντίνος Καλαμαριώτης κατατάχθηκε στους αξιωματικούς Δ' τάξεως (αντιστοιχεί με το βαθμό του ταγματάρχη).

ΚΑΜΠΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ

ΚΑΜΠΑΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ

Μια από τις σημαντικότερες προσωπικότητες του 1821 για το Νησί. Πρόκριτος του Νησιού κατά την Τουρκοκρατία, μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία το 1819 και εργάστηκε με ζήλο για την μύηση νέων μελών αλλά και για τη συγκέντρωση και απόκρυψη πολεμοφοδίων και άλλων ειδών που ήταν χρήσιμα για την Επανάσταση.

Τα συγκεντρωμένα υλικά παραδόθηκαν στα εκστρατευτικά σώματα και στη συνέχεια του ανατέθηκε η συγκέντρωση των εσόδων από τα εθνικά κτήματα σε διάφορες περιοχές της Μεσσηνίας, προκειμένου να παραδοθούν στην κυβέρνηση. Στις εκλογές του 1824 τάχθηκε υπέρ της νομιμότητας εκλογής του Π. Δαρειώτη.

Μετά την απελευθέρωση, το 1830, πρωτοστάτησε στην επιτροπή προκριτοαγωνιστών για την ίδρυση σχολείου στη Μεσσήνη. Φιλελεύθερη προσωπικότητα, ήρθε σε σύγκρουση με τον Ι. Καποδίστρια και φυλακίστηκε το 1831. Παρέμεινε φυλακισμένος και μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη, παρά τις συνεχείς διαμαρτυρίες Νησιωτών που υπέγραφαν κείμενα ζητώντας την αποφυλάκισή του. Τελικά αφέθηκε ελεύθερος και εκλέχθηκε πληρεξούσιος της Επαρχίας Νησίου στην Δ' Εθνοσυνέλευση, συγκαταλεγόμενος μάλιστα σε εκείνους των οποίων δεν αμφισβητήθηκε η νομιμότητα εκλογής.

Συνέχισε ασχολούμενος με το εμπόριο και το 1836 ορίστηκε ένορκος στο Κακουργιοδικείο Ναυπλίου. Το 1843 ως πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου στο Δήμο Παμίσου, υπόγραψε το κείμενο υπέρ της 3ης Σεπτέμβρη. Ως πρόεδρο του Δημοτικού Συμβουλίου τον συναντάμε και το 1848.

ΚΟΥΜΑΝΤΟΥ

ΚΟΥΜΑΝΤΟΣ ΜΙΧΑΛΑΚΗΣ

Αγωνιστής του 1821. Τον Ιούνιο του 1823 με απόφαση του Βουλευτικού προήχθη σε εκατόνταρχο. Ένα χρόνο αργότερα προτάθηκε η προαγωγή του, αλλά παρέμεινε στον ίδιο βαθμό χωρίς να έχει διευκρινιστεί ο λόγος, παρά το γεγονός ότι υποστηρίχθηκε από τον Δ. Καλαμαριώτη. Στην πολιτική διαμάχη μεταξύ των οικογενειών Καλαμαριώτη και Δαρειώτη τάχθηκε υπέρ των πρώτων. Μετά την απελευθέρωση

αναγνωρίστηκε ως αξιωματικός Ζ' τάξεως (αντιστοιχεί στο βαθμό του ανθυπολοχαγού).

ΚΥΡΙΑΚΟΥ

ΚΥΡΙΑΚΟΣ Π. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Επιφανής Νησιώτης κατά την προεπαναστατική περίοδο το 1821 στο Νησί, από τα πρώτα μέλη της Φιλικής Εταιρείας. Το όνομά του αναφέρεται μεταξύ άλλων σε εκκλησιαστικό έγγραφο του 1806 καθώς υπογράφει βάπτισμα στον Άγιο Ιωάννη. Σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία, ήταν ο «ταμίας» της Φιλικής Εταιρείας στο Νησί και ήδη από το 1819 εισέπραττε χρήματα για λογαριασμό της και τα απέδιδε. Για λόγους που δεν μπορούν να εξηγηθούν, δεν εμφανίζεται σε διαθέσιμα έγγραφα μετά το 1821 ούτε υπάρχουν αναφορές στο πρόσωπό του.

ΝΙΚΑΡΗ

ΝΙΚΑΡΗΣ ΦΩΤΟΣ

Αγωνιστής του 1821. Το 1824 είχε προβιβαστεί σε εκατόνταρχο και τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου το Εκτελεστικό πρότεινε την προαγωγή του «στον αντικειμενικό στρατιωτικό βαθμό». Ένα μήνα αργότερα προήχθη «προβληθείς παρά του ευγενεστάτου παραστάτου Δημητρίου Καλαμαριώτη» σε ταξίαρχο. Στην πολιτική διαμάχη των οικογενειών Καλαμαριώτη και Δαρειώτη τάχθηκε με το μέρος των πρώτων. Μετά την απελευθέρωση αναγνωρίστηκε ως αξιωματικός Ζ' τάξεως (που αντιστοιχεί στο βαθμό του ανθυπολοχαγού).

ΠΑΤΡΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

ΠΑΤΡΙΚΗΣ

Οικογένεια από το Νησί που συνεισέφερε σημαντικά στην υπόθεση της Επανάστασης του

1821. Από τα διαθέσιμα στοιχεία όμως δεν διαπιστώνεται η δραστηριότητα Αναγνώστη Πατρίκη. Αντιθέτως αναφέρεται σε διάφορες πηγές ο Καλόγερος Πατρίκης ως ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες της Φιλικής Εταιρείας στο Νησί και είχε μυήσει μερικούς από τους σημαντικότερους προκρίτους της πόλης. Με την έκρηξη της Επανάστασης συγκρότησε δική του ομάδα με την οποία πήρε μέρος στην πολιορκία της Κορώνης. Υπηρέτησε ως μέλος της τοπικής διοικητικής εφορείας Νησίου.

Επίσης ο Ιωάννης Πατρίκης ήταν από τους προκρίτους του Νησίου κατά την Τουρκοκρατία και είχε υπηρετήσει προεστός όπως φαίνεται σε σχετικά έγγραφα των Γενικών Αρχείων του Κράτους. Πήρε μέρος στην Επανάσταση και ορίστηκε μέλος της τοπικής διοικητικής εφορείας Νησίου. Με απόφαση του Εκτελεστικού στις 14 Ιουνίου 1823 προβιβάστηκε στο βαθμό της ταξιαρχίας. Στην πολιτική διαμάχη των οικογενειών Καλαμαριώτη και Δαρειώτη στη Μεσσήνη, δεν τάχθηκε σταθερά με μια πλευρά και φέρεται να υπογράφει διαφορετικά κείμενα σε διαφορετικές φάσεις της αντιπαράθεσης. Το όνομά του δεν συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο των αγωνιστών που αναγνωρίστηκαν ως αξιωματικοί ή υπαξιωματικοί. Αντιθέτως υπάρχει από την οικογένεια το όνομα του Νίκου Πατρίκη ο οποίος αναγνωρίστηκε ως αξιωματικός Ζ' τάξεως (αντιστοιχεί στο βαθμό του ανθυπολοχαγού) καθώς στην Επανάσταση υπηρετούσε ως υποχιλιάρχος.

ΠΛΙΑΣΣΑ

ΠΛΙΑΣΣΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Αγωνιστής του 1821 και μπουλουξής κατά τη διάρκεια του αγώνα, στον οποίο απονεμήθηκε από την επιτροπή εκδουλεύσεων ο βαθμός του υπαξιωματικού Α' κατηγορίας. Η ονοματοθεσία

έγινε με πρόταση του Δημήτρη Σπανού ο οποίος σε σχετική επιστολή προς το Δημοτικό Συμβούλιο ανέφερε ότι «η ντόπια παράδοση διατήρησε ζωντανή τη μνήμη του Νησιώτη αγωνιστή Παναγιώτη Πλιάσσα. Οι παλιοί Νησιώτες μιλώντας για την περιοχή πίσω από το κτήμα Πετρόπουλου (τώρα Εργατικές Κατοικίες) την αποκαλούσαν του Πλιάσσα τα στενά. Φαίνεται πως αυτός ο παλικαράς ύστερα από κάθε επιδρομή έβρισκε καταφύγιο στα βαλτοτόπια της περιοχής. Μπορεί ακόμα σε αυτό το σημείο να έστηνε ενέδρες σε περαστικούς Τούρκους. Μπορεί να ήτανε το μέρος που σκοτώθηκε». Φυσικά θα μπορούσε να είναι και ένα σύνθημα τοπωνύμιο προερχόμενο από το όνομα του ιδιοκτήτη, χωρίς καμία σύνδεση με την όποια συμμετοχή του στην Επανάσταση του 1821.

Το όνομα Παναγιώτης Πλιάσσας απαντάται σε διάφορα έγγραφα της Επαναστατικής περιόδου που αντανακλούν πτυχές της ζωής στο Νησί. Απαντάται ακόμη σε συμβόλαια του 1835 ως ενοικιαστής προσόδων. Αλλά και στον κατάλογο των ευπόρων Νησιωτών του 1851 ως ιδιοκτήτης 45 χρονών με ακίνητη περιουσία 10.000 δρχ. και ετήσιο εισόδημα 1.000 δρχ.

ΠΟΤΗΡΗ

ΠΟΤΗΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Ο επιφανέστερος Φιλικός του Νησιού. Γεννήθηκε στη Μεθώνη και εγκαταστάθηκε στο Νησί όπου και ανέπτυξε εμπορική δραστηριότητα. Λόγω αυτής της δραστηριότητας ήρθε σε επαφή με τη Φιλική Εταιρεία στην Οδησό και έγινε μέλος της ενδεχομένως και πριν το 1818. Το όνομά του περιλαμβάνεται στην κατάσταση των Φιλικών του Αρχείου Σέκερη και σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά το 1818 ήταν 37 χρονών. Με σύνδεσμο τον Παναγιώτη Μηχανίδη έστειλε 200 γρόσια με υπόσχεση να στείλει ακόμη 800

γρόσια, ποσά τα οποία παρουσίασε ως συνεισφορά «εις την σύστασιν νέου σχολείου». Στη συνέχεια ήρθε σε επαφή με τον μητροπολίτη Μονεμβασίας Χρύσανθο Παγώνη, ενώ από τη Φιλική Εταιρεία τον προέτρεψαν να συγκεντρώσει χρήματα και από άλλους πατριώτες. Κάτι που έκανε, καθώς στο Αρχείο Σέκερη φαίνεται ότι ένας άλλος Νησιώτης, ο Γεώργιος Χρονόπουλος, μέσω αυτού έστειλε στον Π. Σέκερη 250 γρόσια, υποσχόμενος άλλα 500.

Μετά την Επανάσταση εξελέγη πληρεξούσιος της Επαρχίας Μεθώνης και μέλος της Πελοποννησιακής Γερουσίας.

Πήρε μέρος στην Α' Εθνοσυνέλευση το 1822 και για ένα διάστημα ανέπτυξε σημαντική πολιτική δραστηριότητα. Οπως αποδεικνύεται από διάφορες επιστολές, πρόσφερε για τους σκοπούς της Επανάστασης περισσότερα από 50.000 γρόσια, ποσό τεράστιο για την εποχή εκείνη. Πέθανε πάμπρωχος το 1826 στο Κουτήφαρι της Μάνης, καθώς το Νησί είχε λεηλατηθεί από τον Ιμπραήμ.

ΣΠΑΝΟΥ

ΣΠΑΝΟΣ ΝΙΚΟΛΗΣ

Αγωνιστής του 1821 από το Νησί. Με απόφαση του Βουλευτικού τον Μάιο του 1823 προήχθη σε πεντηκόνταρχο και στη συνέχεια σε εκατόνταρχο. Τον Ιούνιο του 1824 χαρακτηρίζεται ως «γενναίος» από το Εκτελεστικό και προτείνεται η προαγωγή του «εις τον αντικειμενικόν στρατιωτικόν βαθμόν». Ένα μήνα αργότερα, «προβληθείς παρά του ευγενεστάτου παραστάτου κυρίου Δημητρίου Καλαμαριώτου» προήχθη σε υποχιλάρχο. Στην πολιτική διαμάχη που ξέσπασε την εποχή εκείνη ανάμεσα στις οικογένειες Καλαμαριώτη και Δαρειώτη, τάχθηκε με το μέρος των πρώτων.

Το όνομά του δεν εμφανίζεται στον κατάλογο

των αγωνιστών που αναγνωρίστηκαν ως αξιωματικοί μετά την απελευθέρωση.

ΣΥΚΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ

ΣΥΚΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Αγωνιστής του 1821 που αναγνωρίστηκε ως στρατιώτης από την επιτροπή εκδουλεύσεων. Η ονοματοθεσία είναι συμβολική και συνδέεται με την παράδοση που ήθελε την γριά Συκού να κρεμείται από τον Ιμπραήμ στην «Κρεμάλα» (όπου δόθηκε το όνομα Συκά στη μικρή πλατεία) επειδή πρόβλεψε την καταστροφή του. Με βάση το σκεπτικό της απόφασης του δημοτικού συμβουλίου η ονοματοθεσία «αποκαθιστά την μνήμη των Νησιωτών μαρτύρων και μαζί τους της γριάς Συκού η οποία ξέρεις με πόσους άλλους Νησιώτες κρεμάστηκε σε αντίποινα για την δράση των συγγενών τους».

Πρόσωπα της επανάστασης στη Μεσσηνία

ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΡΑ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΡΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

Αρματολός, Φιλικός και οπλαρχηγός της Επανάστασης του 1821. Γεννήθηκε το 1760 στον Αγριλο. Το πραγματικό του όνομα ήταν Χρήστος Κορομπλάς. Το προσωνύμιο αυτό πήρε επειδή ήταν αναγνώστης στην εκκλησία, αλλά και γιατί είχε ρωμαλέα σωματική διάπλαση. Ασχολήθηκε αρχικά με το εμπόριο αλλά σύντομα συγκρούστηκε με τον προεστό Δ. Δικαίο τον οποίο και σκότωσε. Ετσι βγήκε κλέφτης και συγκρότησε δικό του σώμα. Το 1785 ήταν αρχηγός ομάδας κλεφτών στην επαρχία Λεονταρίου. Τότε συνεργάστηκε με τον Ζαχαρία, τον Κολοκοτρώνη και τον Πετμεζά.

Το 1804, κατά το διωγμό των κλεφτών και των αρματολών από τους

Τούρκους, κατέφυγε στη Ζάκυνθο και κατατάχθηκε με το βαθμό του ταγματάρχη στο ρώσικο στρατό. Το 1807, όταν κατέλαβαν τα Επτάνησα μετά από συνθήκη οι Γάλλοι, υπηρέτησε ως ταγματάρχης στο γαλλικό στρατό. Στο τάγμα του υπηρετούσαν πολλοί Έλληνες. Αργότερα όταν οι Αγγλοι κατέλαβαν τα Επτάνησα, υπηρέτησε και στον αγγλικό στρατό. Μετά τη διάλυση των αγγλικών ταγμάτων, ο Αναγνωσταράς είχε χάσει ήδη τους δύο γιους του σε

ναυάγιο και ήταν σε κακή οικονομική κατάσταση. Ετσι έφυγε για τη Ρωσία μαζί με τους Ηλία Χρυσοσπάθη και Πάνο Δημητρόπουλο. Στην Οδησό το 1817 μύηθηκαν όλοι τους στη Φιλική Εταιρεία και ήταν οι πρώτοι στρατιωτικοί εταίροι της. Από τότε ο Αναγνωσταράς στο πλαίσιο της Φιλικής Εταιρείας ανέπτυξε πλούσια δράση. Λίγο αργότερα και οι τρεις επέστρεψαν στην Ελλάδα και μύησαν πολλούς ακόμη στη Φιλική Εταιρεία. Ο Αναγνωσταράς μεταξύ των άλλων μύησε τον Κολοκοτρώνη και τον Παπαφλέσσα.

Με την κήρυξη της Επανάστασης είχε μεγάλη συμμετοχή στην κατάληψη της Καλαμάτας στις 23 Μαρτίου 1821. Πήρε επίσης μέρος στην πολιορκία της Τριπολιτσάς, στη μάχη του Βαλτετσίου και αλλού. Λόγω της προχωρημένης ηλικίας και της αντιπάθειας που είχε για τον Κολοκοτρώνη, αποσύρθηκε από την πολεμική δράση και αφιερώθηκε στην πολιτική. Υπήρξε ακόμη σύμβουλος του Δημήτριου Υψηλάντη. Στην εμφύλια διαμάχη (1823-1825) πήρε το μέρος του Κουντουριώτη. Το Μάιο του 1823 έγινε υπουργός Πολέμου στην κυβέρνηση Κουντουριώτη και πολέμησε τον Κολοκοτρώνη. Κατά την εισβολή του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο συμμετείχε στον αγώνα εναντίον του.

Στις αρχές Μαρτίου του 1825 παραιτήθηκε από τη θέση του υπουργού και πήγε στα παράλια της Πυλίας για να οργανώσει την άμυνα των κάστρων. Σκοτώθηκε στις 26 Απριλίου 1825 όταν ο Ιμπραήμ με 67 πλοία επιτέθηκε και κατέλαβε τις ελληνικές θέσεις στη Σφακτηρία. Μαζί του σκοτώθηκαν ο Ιταλός φιλέλληνας Σανταρόζα, ο καπετάν Αναστάσιος Τσαμαδός και άλλοι.

Η επιτροπή εκδουλεύσεων μετά την απελευθέρωση του απένειμε τον βαθμό του στρατηγού. Η κυβέρνηση όμως δεν έδωσε στην κόρη του την προίκα που είχε εγκριθεί, καθώς ο Αναγνωσταράς θεωρήθηκε καταχραστής του δημοσίου χρήματος αφού η κυβέρνηση στην οποία συμμετείχε (Κουντουριώτης - Μαυροκορδάτος - Κωλέττης) κατασπατάλησε το δημόσιο χρήμα των δανείων.

ΔΑΓΡΕ

ΔΑΓΡΕΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Αρματολός, μέλος της Φιλικής Εταιρείας από τη Βρωμόβρυσση Αμφείας.

Πήρε μέρος από τους πρώτους στην Επανάσταση του 1821 και συμμετείχε στην πολιορκία

της Τριπολιτσάς. Κατά την άλωση της πόλης σκοτώθηκε με τσεκούρι από Τούρκο.

ΚΕΦΑΛΑ

ΚΕΦΑΛΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Αγωνιστής του 1821 που γεννήθηκε στο Δυρράχι το 1790. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία από τον Παπαφλέσσα και εργάστηκε δίπλα του δραστήρια για την διάδοση των ιδεών της. Επικεφαλής πολλών συμπατριωτών του και των αδελφών του Θεόδωρου και Δημήτριου, ήρθε σε ένοπλη σύγκρουση με τους Τούρκους από το Νοέμβριο του 1820.

Πήρε μέρος στην κατάληψη της Καλαμάτας στις 23 Μαρτίου 1821 και στη συνέχεια πολέμησε στο Λεβίδι και το Βαλτέτσι. Επικεφαλής δύναμης 600 ανδρών πήρε στη συνέχεια μέρος στην πολιορκία της Τριπολιτσάς. Κατά το λαϊκό θρύλο, επειδή συνεχώς ανεβάλλετο η παράδοση της πόλης με παράταση των διαπραγματεύσεων, χωρίς προηγούμενη συνεννόηση με τους συμπολιορκητές του, παραβίασε τη λεγόμενη «πόρτα του Ναυπλίου» και μπήκε στην πόλη. Για το θέμα αυτό ο Φωτάκος γράφει ότι «εισήλθε μετά των Τσακώνων» στην Τρίπολη. Είναι ιστορικά βεβαιωμένο πως ήταν οι πρώτοι που μπήκαν στην πόλη, όταν ο οπλαρχηγός Δούνιας από την Κυνουρία σκαρφάλωσε στα τείχη και άνοιξε την πύλη του Ναυπλίου. Πήρε μέρος σε πολλές ακόμη πολεμικές επιχειρήσεις μέχρι και στη Στερεά Ελλάδα.

Στον εμφύλιο στάθηκε στο πλευρό του Παπαφλέσσα. Τον ακολούθησε με τους άνδρες του στο Μανιάκι, όπου και έπεσε στις 20 Μαΐου 1825, μαχόμενος κατά των δυνάμεων του Ιμπραήμ.

Κατά τον Φωτάκο «λέγουσιν ότι κατά την ακμήν της μάχης ηθέλησε να φύγει και εκεί εσκοτώθη», καθώς το πτώμα του βρέθηκε μα-

κρύτερα από το σημείο που είχαν σκοτωθεί οι άλλοι σύμφωνα με μαρτυρία Γάλλου «εξ εκείνων, οίτινες ήσαν μαζί με τους Τούρκους».

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης θεωρείται ως η σημαντικότερη στρατιωτική και πολιτική φυσιογνωμία της Επανάστασης του 1821. Γεννήθηκε στο Ραμοβούνι Μεσσηνίας κατά πως ο ίδιος αναφέρει στα απομνημονεύματά του, στις 3 Απριλίου 1770, ενώ η καταγωγή της οικογένειάς του ήταν από το Λιμποβίσι Αρκαδίας. Ο πατέρας του Κωνσταντής ήταν μεγάλος κλεφταρματωλός της Μάνης και του Ταυγέτου. Η μητέρα του καταγόταν από την οικογένεια των Κοστακαίων της Αλωνίσταινας.

Ο Κωνσταντής Κολοκοτρώνης το 1770 είχε πάρει μέρος στα Ορλωφικά και το 1771 ήρθε σε σφοδρή σύγκρουση με τους Τούρκους που είχαν εξαπολύσει ανηλεή διωγμό κατά των κλεφταρματωλών. Το 1779 μαζί με τρία αδέρφια του συμμετείχαν στην εξόντωση των Αλβανών που τρομοκρατούσαν την Πελοπόννησο. Την επόμενη χρονιά οι Τούρκοι ξεκίνησαν νέο διωγμό κατά των κλεφταρματωλών. Μεγάλη στρατιωτική δύναμη με επικεφαλής τον Καπουδάν πασά Χασάν Τζελαϊδή αποβιβάστηκε στο Γύθειο και κινήθηκε προς την Καστανίτσα που ήταν το ορμητήριο του Κωνσταντή. Αυτός μαζί με τον κλεφταρματωλό Παναγιώταρο Βενετσανάκη και τις οικογένειές τους, ταμπουρώθηκαν με 150 άνδρες σε δύο πύργους. Αντιστάθηκαν για 12 ημέρες και στη συνέχεια επιχειρήσαν απεγνωσμένη έξοδο. Ο αδελφός του Αναγνώστης και η γυναίκα του μαζί με το μικρό Θεοδωράκη και μια αδελφή του, κατάφεραν να διαφύγουν. Η γυναίκα του Κωνσταντή Κολοκοτρώνη με τα παιδιά της εγκαταστάθηκε στην Αλωνίσταινα, αλλά όταν ο Θο-

δωράκης έγινε 15 χρονών πήγαν στον Ακοβο όπου ζούσε ο θείος του Αναγνώστης. Λίγο αργότερα διορίστηκε Κάπος στην επαρχία Λεονταρίου. Το 1790 παντρεύτηκε τη μικρότερη κόρη του προεστού του Ακόβου Καρούτσου και έμεινε άλλα 7 χρόνια στον Ακοβο. Εντάθηκε στο σώμα κλεφτών του Ζαχαρία και στη συνέχεια συγκρότησε δικό του σώμα.

Μετά το διωγμό των κλεφτών από τους Τούρκους ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης κατέφυγε στη Ζάκυνθο όπου υπηρέτησε ως ταγματάρχης στον αγγλικό στρατό σε σύνταγμα Ελλήνων εθελοντών. Όταν διαλύθηκε το σύνταγμα ασχολήθηκε με το εμπόριο. Το 1818 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία από τον Φιλικό Πάγκαλο. Μαζί με άλλους οπλαρχηγούς μπήκε επικεφαλής σώματος αγωνιστών στην Καλαμάτα στις 23 Μαρτίου 1821. Πήρε μέρος στη μάχη του Βαλτεσίου (Μάιος 1821) και πρωταγωνίστησε στην άλωση της Τριπολιτσάς (Σεπτέμβριος 1821), ενώ συνέτριψε τη στρατιά του Δράμαλη στα Δερβενάκια (Ιούλιος 1822). Αναδείχθηκε αρχιστράτηγος της Πελοποννήσου, εκλέχθηκε μέλος της Πελοποννησιακής Γερουσίας και έγινε αντιπρόεδρος του

Εκτελεστικού με πρόεδρο το Μαυροκορδάτο.

Στη διάρκεια του εμφυλίου έγινε στόχος διώξεων και φυλακίστηκε. Κατά τη Β' Εθνοσυνέλευση στο Αστρος την άνοιξη του 1823 η σύγκρουση στρατιωτικών και πολιτικών οδήγησε σε διάλυση της Πελοποννησιακής Γερουσίας και την κατάργηση του βαθμού του αρχιστρατήγου. Ηρθε σε ρήξη με το Μαυροκορδάτο και παραιτήθηκε από τη θέση του αντιπροέδρου. Το Νοέμβριο του 1823 οπαδοί του διέλυσαν το Βουλευτικό. Πολλά μέλη του που ήταν αντίθετα με τον Κολοκοτρώνη κατέφυγαν στο Κρανίδι και όρισαν κυβέρνηση υπό τον Γεώργιο Κουντουριώτη. Στις αρχές του 1824 υπήρχαν δύο κυβερνήσεις. Μια στην Τριπολιτσά υπό τον Πετρόμπεη Μαυρομικάλη και μια στο Κρανίδι υπό τον Γεώργιο Κου-

ντουριώτη. Το Μάρτιο οι δυνάμεις του Κουντουριώτη κατέλαβαν την Ακροκόρινθο και την Τριπολιτσά και πολιόρκησαν το Ναύπλιο που υπερασπιζόταν ο γιος του Κολοκοτρώνη, Πάνος. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης εκτιμώντας τη δύσκολη θέση που βρισκόταν συμφώνησε να παραδώσει το Ναύπλιο με αντάλλαγμα την αμνηστία. Ήταν και ο επίλογος στην πρώτη φάση του εμφυλίου πολέμου.

Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν δύο παρατάξεις που επιχειρούσαν να θέσουν υπό έλεγχο τις στρατιωτικές και πολιτικές εξελίξεις. Η μια υπό τους Ανδρέα Λόντο και Ανδρέα Ζαΐμη είχε την υποστήριξη του Κολοκοτρώνη και πολλών Πελοποννησίων στρατιωτικών και πολιτικών. Η άλλη υπό τον Γεώργιο Κουντουριώτη είχε την υποστήριξη των Ρουμελιωτών, των Υδραίων και των Σπετσιωτών. Η άρνηση περιοχών της Πελοποννήσου να πληρώσουν φόρο αποτέλεσε την αφορμή για να αρχίσει η δεύτερη φάση του εμφυλίου πολέμου κατά τη διάρκεια του οποίου έγιναν σφοδρές συγκρούσεις σε διάφορα σημεία της Πελοποννήσου. Η δολοφονία του γιου του Πάνου οδήγησε τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη στην απόφαση να παραδοθεί το Δεκέμβριο του 1824. Το Φεβρουάριο του 1825 φυλακίστηκε στο μοναστήρι του Προφήτη Ηλία στην Ύδρα μαζί με τους Δεληγιανναίους και τον Νοταρά.

Ο εμφύλιος τερματίστηκε μετά τη δολοφονία του Οδυσσέα Ανδρούτσου στην Ακρόπολη από ανθρώπους του Γκούρα, αλλά ο Ιμπραήμ ήδη είχε βάλει πόδι στην Πελοπόννησο. Λίγες μέρες πριν το θάνατο του Παπαφλέσσα και πολλών αγωνιστών στο Μανιάκι (Μάιος 1825), δόθηκε αμνηστία στον Κολοκοτρώνη. Τον Ιούνιο έπεσε και η Τριπολιτσά στα χέρια του Ιμπραήμ παρά τις προσπάθειες του Κολοκοτρώνη και άλλων οπλαρχηγών να τον παρεμποδίσουν. Από εκεί και ύστερα ο Κολοκοτρώνης εφάρμοσε τακτική ανταρτοπόλεμου προκαλώντας σημαντικές απώ-

λειες στα αιγυπτιακά στρατεύματα.

Όταν έφθασε στην Ελλάδα ο Καποδίστριας, ο Κολοκοτρώνης υποστήριξε την πολιτική του αν και διαφωνούσε με τον αυταρχικό τρόπο που προσπαθούσε να την επιβάλει ο Κυβερνήτης. Πρωτοστάτησε στα γεγονότα για την εκλογή του Οθωνα αλλά οι ραδιουργίες των αντιπάλων του (με πρώτο τον Ιωάννη Κωλέττη) τον οδήγησαν στο δικαστήριο με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας. Οδηγήθηκε στη φυλακή το Σεπτέμβριο του 1833 μαζί με τον Πλαπούτα, το γιο του Γενναίου, τον Τζαβέλα, τον Νικητάρη και άλλους με την κατηγορία ότι ετοιμάζαν συνωμοσία σε βάρος του Οθωνα. Παρά τη γενναία στάση των δικαστών Α. Πολυζωΐδη και Γ. Τερτσέτη καταδικάστηκε σε θάνατο και φυλακίστηκε στο Παλαμίδι σε ηλικία 63 χρονών. Η ποινή του μετατράπηκε σε φυλάκιση 20 χρόνων και το Μάιο του 1835 μετά την ενηλικίωση του Οθωνα πήρε χάρη και αποφυλακίστηκε εξουθενωμένος και σχεδόν τυφλός.

Την υπόλοιπη ζωή του έμεινε στην Αθήνα και έζησε τη γενική αναγνώριση. Πήρε το βαθμό του στρατηγού, διορίστηκε σύμβουλος Επικρατείας, τιμήθηκε με μετάλλια και στάθηκε πιστός σύμβουλος του Οθωνα.

Την περίοδο αυτή γράφτηκαν τα απομνημονεύματά του από το Γεώργιο Τερτσέτη με υπαγόρευση και με τίτλο «Διήγησις συμβάντων της Ελληνικής φυλής από τα 1770 έως τα 1836». Εκδόθηκαν για πρώτη φορά το 1846.

Πέθανε στις 4 Φεβρουαρίου του 1843 από εγκεφαλικό και τάφηκε στο Α' Νεκροταφείο Αθηνών. Τον Οκτώβριο του 1930 τα οστά του μεταφέρθηκαν στο Μνημείο των Προκρίτων, δίπλα στην πλατεία Αρεως της Τρίπολης για να τοποθετηθούν το Σεπτέμβριο του 1993 σε ειδική κρύπτη στη βάση του ανδριάντα του στο κάτω μέρος της ίδιας πλατείας.

ΚΟΔΡΙΓΚΤΩΝΟΣ

ΚΟΔΡΙΓΚΤΩΝ ΕΔΟΥΑΡΔΟΣ

Αγγλος ναύαρχος που συνέδεσε το όνομά του με την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Τούρκους, καθώς ηγήθηκε του συμμαχικού στόλου στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου. Γεννήθηκε το 1770 και πέθανε το 1851. Ως κυβερνήτης του πλοίου «Ορίων» πήρε μέρος στη ναυμαχία του Τραφάλγκαρ το 1805 υπό τις διαταγές του Νέλσονα και στη συνέχεια διακρίθηκε στις ναυτικές επιχειρήσεις των Αγγλων κατά των Αμερικανών. Το 1825 έγινε αντιναύαρχος και διορίστηκε διοικητής του αγγλικού στόλου στη Μεσόγειο. Εστάλη από την αγγλική κυβέρνηση για την εφαρμογή των όρων του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου, το οποίο προέβλεπε την κατάπαυση των εχθροπραξιών και τη σύναψη ειρήνης μεταξύ της Πύλης και της ελληνικής κυβέρνησης. Όταν ο συμμαχικός στόλος περιέσφιξε το Ναβαρίνο όπου βρισκόταν ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος, ως αρχαιότερος ετέθη επικεφαλής του. Η απόφαση για είσοδο στο λιμάνι οδήγησε στη ναυμαχία κατά παράβαση των οδηγιών που υπήρχαν. Στη συνέχεια κατόρθωσε να πείσει τον Μωχάμετ Αλή να ανακαλέσει τον Ιμπραήμ στην Αίγυπτο. Επικρίθηκε για τις ενέργειές του από την αγγλική διπλωματία και μπήκε σε δυσμένεια. Αργότερα δικαιώθηκε, αποκαταστάθηκε και προήχθη σε ναύαρχο. Θεωρήθηκε ως «ο από μηχανής θεός» της ελληνικής Επανάστασης.

ΜΗΤΡΟΠΕΤΡΟΒΑ

ΠΕΤΡΟΒΑΣ ΜΗΤΡΟΣ

Θρυλική μορφή της Επανάστασης του 1821 με δράση που ξεκινάει από τα Ορλωφικά το 1770 και φθάνει μέχρι τη Μεσσηνιακή Επανάσταση το 1834. Η οικογένεια ήταν εγκατεστημένη τον 17ο αιώνα στην Ανδρούσα, αλλά αργότερα

μεταφέρθηκε ψηλότερα στην Ανω Γαράντζα (Ανω Μέλπεια). Το χωριό ήταν ασφαλές καταφύγιο για τους διωκόμενους σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Ο Μητροπέτροβας γεννήθηκε το 1745 και μαζί με άλλους Γαρατζαίους πήρε μέρος στα Ορλωφικά. Στις μάχες που έγιναν σκοτώθηκε στη Μπολέτα (Μάκρη) της Τρίπολης ο Γιαννίκος Πέτροβας. Στο διωγμό των κλεφτών το 1805, σκοτώθηκε στη Μαυροζούμενα ο Αγγελής Πέτροβας. Επικηρυγμένος ο Μητροπέτροβας διέφυγε στα βουνά και σύμφωνα με μια εκδοχή το 1813 πέρασε στη Ζάκυνθο.

Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία το 1819 και τον ίδιο χρόνο πήρε μέρος στη μυστική σύσκεψη των Μεσσηνίων οπλαρχηγών. Λίγες ημέρες πριν εκδηλωθεί η Επανάσταση του 1821, πήρε γράμμα από τον Κολοκοτρώνη που απευθυνόταν στους οπλαρχηγούς και τους καλούσε να συγκεντρώσουν μαχητές και οπλισμό. Διάβασε το γράμμα δημόσια, συγκέντρωσε τους άνδρες του και ξεκίνησαν για τα ορεινά της Καλαμάτας (Βελανιδιά και Μαρδάκι) όπου συγκέντρωναν τις δυνάμεις τους και άλλοι οπλαρχηγοί. Υπολογίζεται ότι η αναχώρηση έγινε μεταξύ 15 και 17 Μαρτίου. Οι δυνάμεις του Μητροπέτροβα τοποθετήθηκαν στη θέση Ψωμά στις 22 Μαρτίου και την επόμενη ημέρα κινήθηκαν και μπήκαν στην Καλαμάτα.

Πήρε μέρος σε όλες τις σημαντικές μάχες και έχει μείνει στην ιστορία η δράση του στην κρίσιμη μάχη του Βαλτεσίου, όπου απέκρουσε τις επιθέσεις του ιππικού των Τούρκων.

Αφοσιωμένος στον Κολοκοτρώνη, φυλακίσθηκε μαζί του στην Ύδρα κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου το 1824. Μετά την επιδρομή του Ιμπραήμ και την αποφυλάκιση των οπλαρχηγών στις 18 Μαΐου 1825, παίρνει μέρος σε όλες τις πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον του. Στη μάχη της Δραμπάλας (5-6 Ιουνίου), των Τρικόρφων (8 Ιουλίου), των Καρυών (22 Ιουλίου), του Δραγουμάνου (28 Ιουλίου) και του Ισαρι (7 Αυγού-

στου). Οι δυνάμεις του Ιμπραήμ κινήθηκαν κατά του Μητροπέτροβα και κατέλαβαν την Κάτω Γαράντζα. Στη συνέχεια κινήθηκαν προς την Ανω Γαράντζα αλλά μετά από σκληρή μάχη αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν.

Παρέμεινε πιστός στον Κολοκοτρώνη και όταν αυτός φυλακίσθηκε μαζί με τον Πλαπούτα το 1833, πρωταγωνίστησε στη Μεσσηνιακή Επανάσταση που είχε σαν στόχους μεταξύ των άλλων την αποφυλάκισή τους αλλά και την ικανοποίηση των αιτημάτων για αποκατάσταση των αγωνιστών του 1821. Απελευθέρωση της Ελλάδας από την καταπίεση, υπεράσπιση της Ορθοδοξίας, καθιέρωση Συντάγματος, βαριά φορολογία, οικονομική εξαθλίωση των αγροτών, καταχρήσεις της εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας ήταν ορισμένα από τα σημεία της διακήρυξης. Η Επανάσταση εκδηλώθηκε στις 29 Ιουλίου 1834 όταν ο Γιαννάκης Γκρίτζαλης οπλαρχηγός από το Ψάρι και γαμπρός του Μητροπέτροβα, κατέλαβε την Κυπαρισσία. Ταυτόχρονας ο Μητροπέτροβας κήρυξε την επανάσταση στη Γαράντζα και ο Αναστάσιος Τζαμαλής στο Ασλάναγα (Αρι). Την επόμενη ημέρα έγινε σκληρή μάχη στο Ασλάναγα όπου βρίσκονταν οι δυνάμεις του Τζαμαλή και του Μητροπέτροβα. Οι κυβερνητικοί που είχαν σταλεί απωθήθηκαν και οι επαναστάτες κατέλαβαν το Νησί. Στην επανάσταση προσχώρησαν οι Κόλλιας και Μήτρος Πλαπούτας, ο Νικήτας Ζερμπίνης κατέλαβε την Ανδρίτσαινα και οι δυνάμεις του Γκρίτζαλη κατέλαβαν την Μεγαλόπολη. Όμως οι κυβερνητικοί ανασυντάχθηκαν, εξασφάλισαν την άμυνα της Τρίπολης και με την βοήθεια Βαυαρών αξιωματικών που είχαν πάρει μέρος στην καταστολή του κινήματος της Μάνης αλλά και Μανιατών που προσχώρησαν στους κυβερνητικούς, επιτέθηκαν κατά των Μητροπέτροβα και Τζαμαλή στο Ασλάναγα. Ο Τζαμαλής συνελήφθη και ο Μητροπέτροβας κατέφυγε στην Γαράντζα όπου

μετά την ήττα της Επανάστασης στις αρχές Αυγούστου, παραδόθηκε στον Κανέλλο Δεληγιάννη. Το έκτακτο Στρατοδικείο στην Κυπαρισσία το Σεπτέμβριο καταδίκασε σε θάνατο τον Γκρίτζαλη που εκτελέστηκε μετά από δύο ώρες, λίγο πριν φθάσει η απόφαση της αμνηστείας.

Ο Μητροπέτροβας και ο Τζαμαλής καταδικάστηκαν σε θάνατο από το Στρατοδικείο Πύλου. Ο Τζαμαλής εκτελέστηκε αμέσως, ενώ η ποινή του Μητροπέτροβα μετατράπηκε από τον Οθωνα σε ισόβια και έμεινε στις φυλακές της Πύλου μέχρι τα τέλη Μαΐου 1835. Τότε του δόθηκε αμνηστία και μια μικρή έκταση στην Ανδρούσα. Δεν εγκαταστάθηκε όμως εκεί και γύρισε στην Ανω Γαράντζα. Πέθανε σε ηλικία 93 χρονών το 1838.

ΝΙΚΗΤΑΡΑ

ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΗΤΑΣ

Ξεχωριστή μορφή της Επανάστασης του 1821 που κατά πως αφηγήθηκε στο Γεώργιο Τερτσέτη γεννήθηκε το 1781 «εις ένα χωριό Μεγάλη Αναστάσοβα απεδώθε από του Μυστρά προς την Καλαμάτα», δηλαδή στη σημερινή Νέδουσα. Γονείς του ήταν ο Σταματέλος Τουρκολέκας και η Σοφία Καρούτσου, αδελφή της γυναίκας του Κολοκοτρώνη. Ο πατέρας του ήταν κλέφτης και ο Νικηταράς τον ακολούθησε στα βουνά από πολύ μικρή ηλικία. Αργότερα εντάχθηκε στο σώμα του καπετάν Ζαχαρία Μπαρμπιτσιώτη. Στο διωγμό των κλεφτών πέρασε στη Ζάκυνθο και το 1805 εντάχθηκε στα Ρωσικά τάγματα.

Αργότερα όταν οι Γάλλοι κατέλαβαν τα Επτάνησα υπηρέτησε στις δυνάμεις τους.

Τον Οκτώβριο του 1818 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία από τον Ηλία Χρυσοσπάθη. Στη συνέχεια για μεγάλο διάστημα μαζί με τον Πλαπούτα και τον Αναγνωσταρά, γύρισε ολόκληρη την Πελοπόννησο για τη διάδοση των σκοπών της.

Με την έκρηξη της Επανάστασης μπήκε στις 23 Μαρτίου στην Καλαμάτα. Πήρε μέρος στη μάχη που έγινε στο Βαλτέτσι στις 12 και 13 Μαΐου 1821, επικεφαλής εκατοντάδων μαχητών. Είχε αποφασιστική συμβολή στη μάχη που έγινε στα Δολιανά στις 18 Μαΐου 1821. Λόγω της καταστροφής που προκάλεσε στις δυνάμεις του Κεχαγιάμπεπ απέκτησε το παρατσούκλι «Νικηταράς ο Τουρκοφάγος» και μετά τη μάχη προήχθη σε στρατηγό. Λίγο αργότερα στάλθηκε από τον Κολοκοτρώνη να διευθύνει την πολιορκία του Ναυπλίου, όπου μετά από μια ατυχή έφοδο κινδύνευσε να συλληφθεί. Στην συνέχεια έφυγε για την Ανατολική Στερεά και πήρε μέρος στις μάχες για την ανακατάληψη της Λιβαδειάς μαζί με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο. Πήρε μέρος στη μάχη για την άλωση της Τριπολιτσάς και ήταν από τους λίγους οπλαρχηγούς που αντιτάχθηκαν στις λεπλασίες και αρνήθηκαν να πάρουν μέρος στη διανομή των λαφύρων. Στις αρχές Δεκεμβρίου πήρε μέρος στην έφοδο του Ναυπλίου κατά τη διάρκεια της οποίας κινδύνευσε να συλληφθεί. Τον Απρίλιο του 1822 βρέθηκε πάλι στη Στερεά Ελλάδα μαζί με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο για να πάρει μέρος στις μάχες της Στυλίδας και της Μαρίνας. Όταν ο Δράμαλης οργάνωσε την εκστρατεία στην Πελοπόννησο, τον αντιμετώπισε σθεναρά στα Μεγάλα Δερβένια και τον Αγιο Σώστη στις 26 Ιουλίου 1822, ενώ δύο ημέρες αργότερα δόθηκε νέα μάχη στο Αγιονόρι (Κλεισούρα). Όταν ξέσπασε ο εμφύλιος τάχθηκε με την πλευρά του Κολοκοτρώνη, αλλά δεν ενεπλάκη στις διαμάχες και προσπαθούσε να συμβιβάσει την κατάσταση. Όταν επικράτησαν οριστικά οι δυνάμεις της κυβέρνησης Κουντουριώτη, έφυγε στο Μεσολόγγι και πολέμησε κατά του Κιουταχί κατά τη διάρκεια της δεύτερης πολιορκίας. Μετά την εισβολή του Ιμπραήμ και την αμνηστία που δόθηκε, τέθηκε επικεφαλής στρατιωτικού σώματος και έδωσε πολλές μάχες κατά των Τουρ-

κοιγυπτίων. Το 1826 βρέθηκε μαζί με τον Γεώργιο Καραϊσκάκη στην Ανατολική Στερεά και συνέβαλε στη νίκη των ελληνικών δυνάμεων στην Αράχωβα. Αρρώστησε σοβαρά, επέστρεψε στο Ναύπλιο και στην Γ' Εθνοσυνέλευση (Μάρτιος 1827) διορίστηκε αρχηγός της φρουράς και με την ιδιότητα αυτή συμμετείχε στην εκστρατεία κατά του Κιουταχί υπό τις διαταγές του Καραϊσκάκη στη μάχη του Φαλήρου στις 24 Απριλίου 1827. Μετά την οδυνηρή ήττα επέστρεψε στην Πελοπόννησο και κατέβηκε στη Μεσσηνία για να αντιμετωπίσει τον Ιμπραήμ.

Υπήρξε στενός συνεργάτης του Κυβερνήτη Καποδίστρια όταν ανέλαβε και στη Δ' Εθνοσυνέλευση (1829) πήρε μέρος ως πληρεξούσιος του Λεονταρίου. Όταν έφθασε ο Οθωνας βρέθηκε απομονωμένος και όταν εκδηλώθηκε η Μεσσηνιακή Επανάσταση τον Αύγουστο του 1834 φυλακίστηκε. Οι διωγμοί είχαν συνέχεια καθώς τον κατηγορήσαν ως αρχηγό της «Φιλορθόδοξης Εταιρείας» το 1839 και οδηγήθηκε ένα χρόνο αργότερα στα δικαστήρια. Αθωώθηκε αλλά παρ' όλα αυτά κρατήθηκε υπό περιορισμό στην Αίγινα. Στις 18 Σεπτεμβρίου 1841 αποφυλακίστηκε αλλά η υγεία του είχε υποστεί σοβαρή βλάβη καθώς ήταν σχεδόν τυφλός. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του έζησε στον Πειραιά μαζί με την οικογένειά του. Στις 3 Σεπτεμβρίου 1847 διορίστηκε μέλος της Γερουσίας και από εκεί πήρε μια μικρή σύνταξη. Πέθανε σε μεγάλη φτώχεια στις 25 Σεπτεμβρίου 1849 και τάφηκε στο Α' Νεκροταφείο δίπλα στον Κολοκοτρώνη. Απομνημονεύματα του Νικητάρá συντάχθηκαν με υπαγόρευσή του από τον Γεώργιο Τερτσέτη.

ΠΑΠΑΤΣΩΝΗ

ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Αγωνιστής του 1821 από την Εύα, γιος ενός από τους σημαντικότερους προύχοντες της Μεσ-

σηνίας, του Αναγνώστη Παπατσώνη. Γεννήθηκε το 1798 και μαθήτευσε στη Σχολή Δημητσάνας. Έμεινε ορφανός το 1811 και λίγο αργότερα διορίστηκε προεστός της επαρχίας Εμπλακίων μαζί με τον Αναγνώστη Κωστόπουλο και τον Βέργη Αναστασόπουλο. Το 1816 διορίστηκε μόνος πρωτογέροντας στην επαρχία αυτή.

Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία μαζί με τον αδελφό του Παναγιώτη το 1818, από τον Χριστόφορο Περραιβό που εργαζόταν δραστήρια για την επιτυχία των σκοπών της Εταιρείας στη Μάνη και τη Μεσσηνία. Ως Φιλικός συνεργάστηκε με άλλους Πελοποννήσιους προκρίτους και ιδιαίτερως με τους συγγενείς του Δελφιαναίους. Όταν προσκλήθηκαν οι πρόκριτοι στην Τρίπολη τις παραμονές της Επανάστασης, δεν παρουσιάστηκε καθώς ειδοποιήθηκε για τους κινδύνους από άλλους.

Από την εκδήλωση της Επανάστασης τέθηκε επικεφαλής εκστρατευτικού σώματος και πήρε μέρος σε όλες τις αξιολογες μάχες που έγιναν στην Πελοπόννησο. Στις 23 Μαρτίου έφθασε στην Καλαμάτα με το σώμα του που αποτελούσαν περισσότεροι από 1.000 Μεσσήνιοι και ενώθηκε με τους άλλους οπλαρχηγούς. Όταν οι επαναστατημένοι ξεκίνησαν για την κατάληψη των Μεσσηνιακών φρουριών, κινήθηκε προς την Ανδρούσα για να συλλάβει τους Τούρκους που έμεναν εκεί, αλλά αυτοί ειδοποιήθηκαν και έφυγαν για την Κορώνη. Πολέμησε στη συνέχεια στο Διάσελο της Αλωνίσταινας, στο Βαλτέτσι και πήρε μέρος στην πολιορκία της Τριπολιτσάς. Μπήκε από τους πρώτους με το σώμα του στην πόλη, από την λεγόμενη πύλη του Ναυπλίου.

Εξελέγη ως αντιπρόσωπος της Επαρχίας Εμπλακίων στην Πελοποννησιακή Γερουσία και στη συνέχεια πήρε μέρος στην πολιορκία της Μεθώνης, όπου κλήθηκε να στρατολογήσει άνδρες από την επαρχία του και να πάρει μέρος στην εκστρατεία στη Δυτική Ελλάδα. Εμφανίστηκε

όμως και πάλι ο Δράμαλης και κλήθηκε να σπεύσει στην Κόρινθο. Με νέα διαταγή στάλθηκε να πολιορκήσει την Πάτρα, αλλά ο ίδιος χώρισε το στρατιωτικό σώμα στα δύο και έστειλε το ένα τμήμα στην Κόρινθο υπό τις διαταγές του αδελφού του Γιάννη και στο άλλο που πολιορκησε την Πάτρα τέθηκε επικεφαλής ο ίδιος.

Με απόφαση του Εκτελεστικού προήχθη στο βαθμό του στρατηγού στις 23 Μαρτίου 1823 και στάλθηκε στην Κόρινθο όπου και ανέλαβε τη διοίκηση του στρατιωτικού σώματος. Μετά την εισβολή του Δράμαλη το σώμα του Δ. Παπατσώνη πήρε θέση στο Κεφαλάρι του Αργους και στις 19 Ιουλίου έγινε σφοδρή μάχη στα αμπέλια του Αργους κατά την οποία κινδύνευσε ο ίδιος. Ακολούθησε η καταστροφή του Δράμαλη αλλά και ο εμφύλιος. Ο ίδιος ακολουθώντας τους περισσότερους προκρίτους της Πελοποννήσου τάχθηκε το χειμώνα του 1824 κατά του Εκτελεστικού και του Γ. Κουντουριώτη και πήρε ενεργά μέρος στον εμφύλιο κατά της κυβέρνησης. Μετά την ήττα φυλακίστηκε στις αρχές του Ιανουαρίου 1825 στη Μονή Προφήτη Ηλία στην Ύδρα μαζί με τον αδελφό του Παναγιώτη Παπατσώνη και άλλους οπλαρχηγούς. Την ηγεσία του στρατιωτικού του σώματος ανέλαβε ο τρίτος αδελφός Γιάννης Παπατσώνης.

Μετά την απόβαση του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο η Κεντρική Διοίκηση αναγκάστηκε να αποφυλακίσει τους κρατούμενους στην Ύδρα, περί τα μέσα Μαΐου. Ο Δ. Παπατσώνης αναλαμβάνοντας και πάλι την αρχηγία του στρατιωτικού σώματος, αντιστάθηκε στις δυνάμεις του Ιμπραήμ και πήρε μέρος στη μάχη της Δραμπάλας κοντά στον Ακοβο και στη συνέχεια στη μάχη των Τρικόρφων. Στη διάρκεια της τραυματίστηκε και στην οπισθοχώρηση των ελληνικών δυνάμεων τον πρόλαβαν οι Τούρκοι και τον σκότωσαν στις 17 Ιουνίου 1825.

Υμνήθηκε από τη λαϊκή μούσα και από λόγιους,

ενώ μετά την Επανάσταση αναγνωρίστηκε ως αξιωματικός Α' Τάξεως (αντιστοιχεί στο βαθμό του στρατηγού).

ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑ

ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

Πρωταγωνιστική μορφή της Επανάστασης του 1821. Γεννήθηκε στο χωριό Πολιανή το 1788 και φοίτησε στη Σχολή Δημητσάνας. Μετά το τέλος των σπουδών του, πιθανώς το 1816, έγινε καλόγερος στη Μονή Βελανιδιάς στην Καλαμάτα. Εκεί ήρθε σε ρήξη με την ιεραρχία και αναγκάστηκε να φύγει για να εγκατασταθεί στη Μονή Ρεκίτσας, μεταξύ Λεονταρίου και Μυστρά. Λόγω κτηματικών διαφορών συγκρούστηκε με έναν ισχυρό Τούρκο της περιοχής και αναγκάστηκε να εκπατριστεί.

Στη νέα του προσωρινή πατρίδα, την Κωνσταντινούπολη, φιλοξενήθηκε από τους εκεί συμπατριώτες του και αργότερα χειροτονήθηκε αρχιμανδρίτης. Στις 21 Ιουνίου 1818 μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία από τον Κ. Σκουφά και ανέλαβε τη σημαντική αποστολή της κατήχησης των κατοίκων των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών. Στην επιστροφή του στην Ελλάδα, μετά το πέρας της πρώτης του αποστολής, συνελήφθη από τους Τούρκους και φυγαδεύτηκε με τη βοήθεια του πατριάρχη Γρηγορίου. Όταν πλέον επέστρεψε στην Πελοπόννησο ξεκίνησε μια σειρά ομιλίες για την απελευθέρωση των Ελλήνων από τον ζυγό των Τούρκων.

Ο ηγετικός του χαρακτήρας και οι πρωτοβουλίες του αυτές ανησύχησαν πολλούς προύχοντες, οι οποίοι δεν ήθελαν να διαταραχθεί η τάξη και οι Τούρκοι να προβούν σε αντίποινα. Πολλοί ήταν εκείνοι οι οποίοι σκέφθηκαν να τον συλλάβουν και να τον παραδώσουν στα χέρια του εχθρού. Ο Παπαφλέσσας όμως διαισθάνθηκε τον κίνδυνο και φρόντισε να περιορίσει τη δράση του στους

απλούς χωρικούς.

Τον Ιανουάριο του 1821 στη Βοστίτσα, στο Αίγιο, ο Παπαφλέσσας κάλεσε συνέλευση, όπου μίλησε περί ελευθερίας και δικαιωμάτων, περί πνεύματος και ελληνικότητας και υποστήριξε την Επανάσταση. Μια επανάσταση την οποία αποδοκίμασαν πολλοί από τους συμμετέχοντες υποστηρίζοντας ότι το έδαφος δεν ήταν έτοιμο ακόμη. Ο Παπαφλέσσας τότε σήκωσε επιδεικτικά την επιστολή που είχε στείλει ο Υψηλάντης τονίζοντας την αναγκαιότητα της άμεσης έναρξης του αγώνα. Χωρίς όμως ανταπόκριση. Οργισμένος αναχώρησε για τη Μάνη, όπου συνάντησε τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και τον Χριστόφορο Περραιβό.

Μετά την κήρυξη της Επανάστασης ο Παπαφλέσσας πρωταγωνίστησε σε όλες τις πολεμικές επιχειρήσεις αλλά και σε πολιτικές δραστηριότητες. Στις περιοδείες του στην Αρκαδία, στη Γορτυνία, στην Ολυμπία, στην Αργολίδα και στην Κορινθία κινήθηκε με σκοπό να στρατολογήσει τους εκεί πληθυσμούς. Στην Αργολίδα, κατά την προσπάθειά του να εμποδίσει την προέλαση του Κεχαγιά Μπέη, εγκαταλείφθηκε από τους άοπλους και άπειρους χωρικούς που τον συνόδευαν και αναγκάστηκε να υποχωρήσει στο κάστρο του Αργους, όπου και αντιμετώπισε τους Τούρκους. Στον επόμενο του προορισμό, στην Καρύταινα, ο τουρκικός στρατός ερχόμενος από την Τρίπολη ανάγκασε τον ίδιο και τον Κολοκοτρώνη να καταφύγουν στη Μεσσηνία, ενώ τον Ιούλιο του 1821 στα Μεγάλα Δερβένια της Μεγαρίδας μαζί με άλλους οπλαρχηγούς κατόρθωσε να παρεμποδίσει την είσοδο του τουρκικού στρατού του Ομέρ Βρυώνη στην Πελοπόννησο.

Τον Δεκέμβριο του 1821 έγινε μέλος της Πελοποννησιακής Γερουσίας και έλαβε μέρος στην Α' Γενική Συνέλευση της Επιδαύρου, στη Β' Εθνική Συνέλευση του Αστρους και την 1η Ιου-

λίου 1823 ανέλαβε το υπουργείο Εσωτερικών. Στον εμφύλιο πόλεμο βρέθηκε αντίπαλος του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, παρ' ότι στο παρελθόν είχε πολεμήσει μαζί του. Στο πλευρό της κυβέρνησης Γ. Κουντουριώτη κυνήγησε τους Κολοκοτρωναίους. Παρ' όλα αυτά, όταν ο Ιμπραήμ απείλησε σοβαρά την έκβαση της Επανάστασης, ο ίδιος ο Παπαφλέσσας πρότεινε την αποφυλάκιση του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και άλλων αντικυβερνητικών. Η απελευθέρωσή τους όμως δεν έγινε εγκαίρως. Ο Παπαφλέσσας έσπευσε στο Μανιάκι, το οποίο μετά την πτώση του Νιόκαστρου (11 Μαΐου 1825) αποτελούσε στόχο των Αιγυπτίων. Κυκλωμένος από χιλιάδες ιππείς και πεζούς απέρριψε την πρόταση άλλων οπλαρχηγών να μετακινηθεί σε πιο ασφαλή θέση. Στην οκτάωρη αυτή μάχη ο Παπαφλέσσας έπεσε νεκρός μαζί με τους περισσότερους άνδρες του.

ΣΑΝΤΑΡΟΖΑ

ΣΑΝΤΟΜΕ ΝΤΙ ΣΑΝΤΑΡΟΖΑ

Ιταλός κόμης, φιλέλληνας, υπουργός των Στρατιωτικών στην Επαναστατική Κυβέρνηση του Πεδεμοντίου κατά των Αυστριακών, που έπεσε στη μάχη της Σφακτηρίας στις 8 Μαΐου 1825 πολεμώντας κατά των δυνάμεων του Ιμπραήμ.

Μετά την ήττα από τους Αυστριακούς αυτοεξορίστηκε διαδοχικά σε Γαλλία, Ελβετία και Αγγλία. Το Δεκέμβριο του 1824 αποβιβάστηκε στο Ναύπλιο για να πάρει μέρος στον απελευθερωτικό αγώνα και κατατάχθηκε σαν απλός στρατιώτης. Συμμετέχοντας στην εκστρατεία της Πυλίας, μπήκε στις 20 Απριλίου στο Νιόκαστρο. Στις 7 Μαΐου ανταποκρινόμενος στο κάλεσμα του Αναγνωσταρά, μαζί με 100 άνδρες αποβιβάστηκε στη Σφακτηρία.

Την επόμενη ημέρα εκδηλώθηκε η επίθεση των δυνάμεων του Ιμπραήμ ο οποίος έβαλε

μέσα στο λιμάνι της Πύλου 46 πλοία. Την ώρα που κανονιοβολούσαν από τα πλοία τις ακτές της Σφακτηρίας από το εσωτερικό του λιμανιού, δύο τάγματα του Γάλλου ανθέλληνα Ανσέλμου Σεβ επιχείρησαν απόβαση στο νησί. Οι υπερασπιστές του όταν διαπίστωσαν ότι δεν μπορούν να αντισταθούν, έτρεξαν είτε στα πλοία που βρίσκονταν στο λιμάνι κολυμπώντας είτε στο εσωτερικό του νησιού και προς το βορινό στόμιο για να περάσουν στο Παλιαβαρίνο.

Οι απώλειες των ελληνικών δυνάμεων ήταν μεγάλες. Άλλοι μιλούν για 220 και άλλοι για 450 νεκρούς. Στο πεδίο της μάχης εκτός από τον Ιταλό φιλέλληνα έπεσαν ο Αναγνωσταράς, ο Αναστάσης Τσαμαδός, ο Σταύρος Σαχίνης και ο Κατσαρός.

ΣΑΧΤΟΥΡΗ

ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Εξέχουσα μορφή του ναυτικού αγώνα του 1821 που γεννήθηκε στην Ύδρα το 1783. Αντιναύαρχος του υδραϊκού στόλου, πήρε μέρος στην επιχείρηση για την απελευθέρωση της Χίου και το 1824 μετά την καταστροφή των Ψαρών στην επιχείρηση ανακατάληψης του νησιού. Αποφασιστική υπήρξε η συμμετοχή του στις ναυμαχίες της Μυκάλης, του Γέροντα και του Καφνρέα. Τον Απρίλιο του 1825 πήρε μέρος στην υπεράσπιση της Σφακτηρίας από την επίθεση του Ιμπραήμ. Η μάχη ήταν άνιση και έληξε με ήττα των ελληνικών δυνάμεων. Σκοτώθηκαν ο Αναγνωσταράς, ο Τσαμαδός και ο Ιταλός φιλέλληνας Σανταρόζα. Ο Σαχτούρης και ο Μαυροκορδάτος κατάφεραν να διαφύγουν με το πλοίο του Τσαμαδού «Αρης» αφού διέσπασαν τις γραμμές του αιγυπτιακού στόλου. Συμμετείχε στον ανεφοδιασμό των πολιορκημένων στο Μεσολόγγι (1826) και στην επιχείρηση πυρπόλησης του αιγυπτιακού στρατού στην Αλεξάνδρεια

(1827). Ο Καποδίστριας του ανέθεσε την αρχηγία της μοίρας των ακτών της Μεσσηνίας και τον αποκλεισμό της θαλάσσιας περιοχής από τον Αμβρακικό ως την Κρήτη. Στην περίοδο του Οθωνα ήταν διοικητής του πολεμικού ναυστάθμου του Πόρου. Πέθανε στην Ύδρα το 1841.

ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ

ΤΣΟΥΔΕΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Από τους σημαντικότερους αρχηγούς της επανάστασης του 1821 στην Κρήτη, γόνος της οικογένειας των Καλλεργών. Ονομάστηκε διαδοχικά εκατόνταρχος, πεντακοσίαρχος (1822), χιλίαρχος (1825) και αρχιστράτηγος της Ρεθύμνης (1828). Στη συνέχεια εξελέγη μέλος του ανωτάτου στρατιωτικού συμβουλίου της Κρήτης.

Σύμφωνα με τον Κριτοβουλίδη «άμα γνωσθείσης της επανάστασης του 1821, αυθορμήτως ωπλίσθη και αυτός υπέρ της πατρίδος του. Εκλεχθείς δε εξ αρχής οπλαρχηγός των πολεμικών Λαμπαίων όλης της Επαρχίας εθριάμβευσε διακριθείς πάντοτε εις τα μάχας [...] Και εφ' όσον μεν η ηρωική Κρήτη εμάχετο επί του ελληνικού αγώνος, ο Τσουδερός διετέλει πάντοτε οπλαρχηγός εκ των μάλλον διακρινομένων. Αλλά γνωστόν, ότι η ηρωική αύτη νήσος ηναγκάσθη δις και τρις μάλιστα, να υποταχθή εις τους Τούρκους. Κατά τας σκληράς ταύτας δοκιμασίας ο φιλόπατρις Τσουδερός εν τω

μεν φανερώ ηναγκάζετο να υποταχθή τον υποταγμένον, ίνα μην πάθωσι τα τιμωρότερα συμφέροντα της πατρίδος του και τα εαυτού, οικογενιάρχου όντος. Εν κρύπτω όμως προέτρεπαν πάντας τους μη έχοντας οικογενείας ή να διατελώσι αείποτε ένοπλοι και να προστατεύωσι τους αδελφούς των ή να απέρχονται εν τη αγωνιζόμενη τότε Ελλάδα και να μάχονται υπέρ πίστεως και πατρίδος». Εφυγε για τη Μήλο και τη Νάξο το 1827 προκειμένου να απελευθερώσει

τον αδελφό του Ιωάννη, που είχε συλληφθεί ως πειρατής από Αμερικάνο ναύαρχο, όταν επιχειρήσει να αποβιβάσει μικρό σώμα ενόπλων στην περιοχή του Ρεθύμνου. Κάτι που πέτυχε τελικά, αλλά όταν οι Κρήτες έμαθαν την απουσία του και την πρόθεση να πάει προς συνάντηση της Προσωρινής Κυβέρνησης στην Ελλάδα για να πάρει μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις, τον εξέλεξαν αρχιστράτηγο και του ζήτησαν να επιστρέψει. Το ίδιο ζήτησε και ο Κολοκοτρώνης, με αποτέλεσμα πειθαρχώντας ο Γ. Τσουδερός να επιστρέψει στην Κρήτη επικεφαλής σώματος 160 Κρητών. Λίγο αργότερα έφθασε στην Κρήτη και ο Χατζή Μιχάλης σταλμένος από την Προσωρινή Κυβέρνηση με 250 εθελοντές και 60 ιππείς. Στις 15 Μαΐου του 1828 ο Χατζή Μιχάλης έφθασε μέχρι της πύλες του φρουρίου στο Ρέθυμνο όπου συνέλαβε αιχμάλωτο Τούρκο αξιωματούχο. Στη συνέχεια όμως προέκυψαν σοβαρές διαφωνίες ανάμεσα σε αυτόν και τους Κρήτες οπλαρχηγούς μεταξύ των οποίων ήταν και ο Γ. Τσουδερός. Η διαφωνία είχε να κάνει με το γεγονός ότι ο Χατζή Μιχάλης ήθελε να συγκρουσθεί με τις δυνάμεις των Τούρκων σε ανοικτό πεδίο. Κάτι που έγινε τελικά όταν κλείστηκε στο Φραγκοκάστελο κοντά στο χωριό Καψοδάσος και δέχθηκε την επίθεση του Μουσταφά πασά.

Την πρώτη ημέρα της επίθεσης σκοτώθηκε ο Χατζή Μιχάλης και το μεγαλύτερο μέρος των ανδρών του. Ο Γ. Τσουδερός πήρε μέρος στη μάχη που συνεχίστηκε επί διήμερο αλλά όταν αντελήφθη ότι οι Τούρκοι έκαναν κυκλωτική κίνηση, απέσυρε τους μαχητές του.

Οι εξελίξεις αυτές αποθάρρυναν τους Κρήτες και ο Τσουδερός «πναγκάσθη να διαλαλήσει διά δημοσίου κήρυκος εις τον στρατόν του, ότι θέλει τουφεκίσει πάντα, όστις ήθελε συζητήσει περί αυτού». Με την επιμονή του όλοι οι οπλαρχηγοί και σωματάρχες υπέγραψαν έγγραφο «δι' ου υπέσχοντο να θυσιάσωσι τα πάντα προς απε-

λευθέρωσιν της πατρίδος των». Πράγματι αργότερα οι επαναστατημένοι Κρήτες πέτυχαν μεγάλη νίκη κατά του Μουσταφά πασά που επιχειρήσει να περάσει τα στενά του Ροδακίνου και των Χαλάρων. Γεγονός που ενίσχυσε τη δράση των επαναστατημένων μέχρι το 1830. Τότε υπεγράφη το πρωτόκολλο του Λονδίνου με το οποίο η Κρήτη έμεινε υπό την κυριαρχία της Τουρκίας παρά τις αντιδράσεις των επαναστατημένων. Οι οποίοι υποχρεώθηκαν να δεχθούν την ανακωχή που επέβαλαν οι Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία) όταν αυτές έστειλαν το στόλο και απέκλεισε το νησί. Ο Σουλτάνος παραχώρησε για μια δεκαετία την Κρήτη στον πασά της Αιγύπτου Μωχάμετ Αλή. Το Σεπτέμβριο του 1830 στη Σούδα αποβιβάστηκαν 3.000 άνδρες του τακτικού Αιγυπτιακού στρατού που κατέλαβαν το νησί υπό την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων. Ταυτοχρόνως ανακλήθηκε από την ελληνική κυβέρνηση ο τελευταίος αρμοστής της Κρήτης Ν. Ρενιέρης και διαλύθηκε το Κρητικό Συμβούλιο.

Μετά από διαπραγματεύσεις οι Αιγύπτιοι επέτρεψαν τη μετανάστευση των Κρητικών στην Ελλάδα και δημιουργήθηκε το λεγόμενο «Κρητικόν προσφυγικόν πρόβλημα».

Ο Γ. Τσουδερός ήρθε σε συνεννόηση με τον Κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια και με τρία Υδρεία πλοία άρχισε να μεταφέρει οπλαρχηγούς, στρατιώτες και γυναικόπαιδα στη Μεσσηνία. Σύμφωνα με τον Α. Γούδα «μετεκόμισεν εις την Μεσσηνίαν προς αποικισμόν κατά ρητήν διαταγήν αυτού του Κυβερνήτου, όστις και αυτοπροσώπως μεταβάς εις τα Μεσσηνιακά φρούρια, παρευρέθη φιλοφρόνως εις την αποβίβασιν του στρατηγού Τσουδερού, όν άμα είδεν, υπεδέχθη διά τον λέξεων «καλώς τον Τσουδερόν, τον Κολοκοτρώνην της Κρήτης». Παρηγόρησε δε καταλλήλως αυτόν και τω υπεσχέθη δικαίων εκτίμησιν των υπηρεσιών του, αλλ' ουδεμίαν δυστυχώς άμεσος

ελήφθη πρόνοια προς ικανοποίηση των αναγκών του. Οτε δε ήλθε εν Μεθώνη το 1833 ο βασιλεύς Οθων και είδε τον Τσουδερόν, ηθέλησε να μάθη και παρ' αυτού, αν τω όντι ήσαν αληθή, τα όσα η κοινή γνώμη απέδιδεν αυτώ ανδραγαθήματα υπέρ της πατρίδος του. «Μάλιστα μεγαλειότατε» απάντησεν αφελώς ο ένδοξος γέρων, «εγώ είμαι ο Τσουδερός εκείνος, όν άλλοτε έτρεμον οι στρατιώται του Σουλτάνου και του Μεχμέτ Αλή, αλλά σήμερα ουδείς με γνωρίζει, ουδείς ερωτά αν ζω και πως ζω». Ο Οθων προσπένεχθη φιλοφρόνως προς τον γέροντα, υποσχόμενος και ούτος δικαίαν εκτίμησιν των θυσιών του».

Το 1838 δόθηκε στον Γ. Τσουδερό ο βαθμός του Συνταγματάρχη της Βασιλικής Φάλαγγας, αλλά το 1841 όταν και πάλι επαναστάτησε η Κρήτη γύρισε στην πατρίδα του για να πολεμήσει. Η επανάσταση απέτυχε και ο Τσουδερός γύρισε πάλι στην Ελλάδα «απεσύρθη όμως εν Μεσσηνία και εκεί εβίωσεν εν οικονομική στενοχώρια μέχρι του 1849, ότε απεβίωσε εν ηλικία ενενήκοντα και ενός έτους» κατά τον Α. Γούδα.

Η ονοματοθεσία στη Μεσσήνη βασίζεται στην πληροφορία του Θεόδ. Τσερπέ ότι «αμέσως μετά την επανάσταση μέχρι το 1859 που πέθανε στην Μεσσήνη, εγκαταστάθηκε οικογενειακώς και ο ήρωας αρχηγός της επαναστάσεως του Ρεθύμνου του 1821, Γεώργ. Τσουδερός».

Από τα διαθέσιμα ιστορικά στοιχεία όμως δεν

προκύπτει κάτι τέτοιο. Στα αποσπάσματα από το έργο του Α. Γούδα που προαναφέρθηκαν, ο Γ. Τσουδερός το 1831 αποβιβάστηκε στα «Μεσσηνιακά φρούρια» δηλαδή στην περιοχή της Πυλίας, ενώ στην ίδια περιοχή (στη Μεθώνη) συναντήθηκε το 1833 με τον Οθωνα. Ο Δικαίος Βαγιακάκος παρουσιάζει δύο έγγραφα που φέρουν την υπογραφή του Γ. Τζουδερού (όπως υπογράφει) και άλλων μελών της οικογενείας του, στα οποία υποβάλλονται αιτήματα «από μέρους των κατά την Κορώνην παροικούντων Κρητών».

Στα έργα όσων ασχολήθηκαν τόσο με την οικογένεια των Τσουδερών, όσο και με την ιστορία της Κρητικής επανάστασης και την εγκατάσταση των προσφύγων στη Μεσσηνία δεν υπάρχει καμία αναφορά για εγκατάσταση του Γ. Τσουδερού στο Νησί. Αντιθέτως υπάρχουν έγγραφα που αναφέρουν ότι κάποιοι Κρητικοί που μετακινήθηκαν στο Νησί, μέσα σε ελάχιστο διάστημα «κατά διαταγήν του Γενικού Αρχηγού επεστρέψαμεν εις την Κορώνην». Αναφορά που υπάρχει για το Νησί είναι αυτή στη «Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια» η οποία γράφει ότι «απεβίωσεν εν Μεσσήνη εις βαθύ γήρας τω 1859».

Στην εγκυκλοπαίδεια «Ελευθερουδάκη» αναφέρεται ότι ο Γ. Τσουδερός «κατέφυγε εις την ελευθέραν Ελλάδα, εν Κορώνη» και μετά την αποτυχία της επανάστασης του 1841 «απέθανεν εν Μεσσήνη, εις βαθύ γήρας».

Ιστορικοί τόποι της Μεσσηνίας

ΒΕΡΓΑΣ**ΒΕΡΓΑ**

Τοποθεσία στο Αλμυρό όπου τον Ιούνιο του 1826 διεξήχθη τετραήμερη μάχη ανάμεσα στους Μανιάτες και τις δυνάμεις του Ιμπραήμ. Μετά τη μάχη στο Μανιάκι ο Ιμπραήμ υπέταξε την Πελοπόννησο, εκτός της Μάνης, προκαλώντας τεράστιες καταστροφές. Στη συνέχεια πήγε στο Μεσολόγγι και πήρε μέρος στη δεύτερη πολιορκία που έληξε με την ηρωική έξοδο των πολιορκημένων. Επέστρεψε στην Πελοπόννησο και έστειλε επιστολή στο Γιωργάκη Μαυρομιχάλη με την οποία τον διέταξε να παραδώσει τη Μάνη μέσα σε 10 ημέρες. Αυτός αρνήθηκε και ο Ιμπραήμ με ισχυρές δυνάμεις (πεζούς και ιππείς) κινήθηκε από την Καλαμάτα προς την Μάνη. Περίπου 2.000 Μανιάτες και ορισμένοι Πελοποννήσιοι, οχυρώθηκαν στην Βέργα του Αλμυρού. Αυτή ήταν τείχος από ξερολιθιά ύψους ενός μέτρου και μήκος μεγαλύτερο του ενός χιλιομέτρου το οποίο είχε κτιστεί από τους Μανιάτες ως ταμπούρι. Πίσω από το τείχος βρισκονταν όλοι οι αρχηγοί των Μανιατών: Κωνσταντόμπεης, Γιωργάκης Μπεζαντές, Αναστάσιος και Ηλίας Κατσάκος, Διονύσιος Τρουπάκης-Μούρτζινος, Στέφανος και Νίκος Χρηστέας, Γιώργος και Σταύρος Καπετανάκης, Γαλάνης Κουμουνδουράκης, Κασιφαραίοι και άλλοι.

Η μάχη ξεκίνησε στις 21 Ιουνίου με επίθεση του ιππικού των Αιγυπτίων το οποίο αναγκάστηκε να υποχωρήσει λόγω της μορφολογίας του χώρου. Ακολούθησαν οι άτακτοι που αποδεκτίστηκαν και τελικά έφθασε ο τακτικός στρατός με την καθοδήγηση Ευρωπαίων αξιωματικών που επιχειρήσει αλληπάλληλες επιθέσεις. Η μάχη διήρκεσε μέχρι τις 24 Ιουνίου και οι Μανιάτες κράτησαν τη θέση τους.

Στο διάστημα αυτό ο Ιμπραήμ επιβιβάζοντας δυνάμεις στα πλοία που ήταν αγκυροβολημένα

στο λιμάνι της Καλαμάτας, επιχειρήσει να εισβάλει στη Μάνη από το Δυρό στις 23 Ιουνίου. Βρέθηκε αντιμέτωπος με το δύσβατο του εδάφους, με μικρές δυνάμεις των Μαυρομιχαλαίων αλλά και με τις Μανιάτισσες που επιτέθηκαν με πέτρες και δρεπάνια. Αναγκάστηκε να επιστρέψει στην Καλαμάτα και τον Αύγουστο έκανε νέα επίθεση στην Ανατολική Μάνη, αλλά αποκρούστηκε και πάλι από τους Μανιάτες που είχαν οχυρωθεί στον Πολυάραβο.

ΜΑΝΙΑΚΙΟΥ**ΜΑΝΙΑΚΙ**

Ονοματοθεσία σε ανάμνηση της μάχης κατά την οποία οι ελληνικές δυνάμεις με επικεφαλής τον Παπαφλέσσα αντιμετώπισαν τις ισχυρές δυνάμεις του Ιμπραήμ και έπεσαν μέχρις ενός. Το καλοκαίρι του 1824 είχε αρχίσει ο δεύτερος εμφύλιος στην ελληνική Επανάσταση που κορυφώθηκε τον Φεβρουάριο του 1825 όταν ο Κολοκοτρώνης, οι Δεληγιανναίοι, οι Νοταράδες, ο Σισίνης, ο Γρίβας, ο Φραντζής και άλλοι οδηγήθηκαν στις φυλακές. Την ίδια περίοδο ο Σουλτάνος συμμαχούσε με τον υποτελή αλλά ισχυρό πασά της Αιγύπτου Μωχάμετ Αλή, προκειμένου να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τους επαναστατημένους. Με αντάλλαγμα την Κρήτη και την Κύπρο και τη διοίκηση της Πελοποννήσου, ο Αιγύπτιος ηγεμόνας ανέθεσε στον γιο του Ιμπραήμ να εκστρατεύσει ως διοικητής του αιγυπτιακού στρατού και πασάς της Πελοποννήσου με ισχυρή δύναμη κατά της Πελοποννήσου. Τις επιχειρήσεις στην Κρήτη ανέλαβε ο Χουσεΐν μπέης, ο οποίος ηγήτο από το 1823 της στρατιωτικής δύναμης Τούρκων και Αιγυπτίων στο νησί. Ενισχυμένος με εκπαιδευμένα αιγυπτιακά στρατεύματα κατέστειλε τον αγώνα των ντόπιων οπλαρχηγών. Στους μήνες που ακολούθησαν το άρτια οργανωμένο κατά τα γαλλικά πρότυπα

εκοστρατευτικό σώμα των Αιγυπτίων κύκλωσε την Κάσο, την κατέλαβε και ακολούθησαν λεπ-λασίες και σφαγές (Μάιος 1824). Μερικές εβδομάδες μετά στόχος των τουρκικών ναυτικών δυνάμεων έγιναν τα Ψαρά (Ιούνιος 1824). Με επικεφαλής τον Χοσρέφ πασά οι Τούρκοι πέρασαν από τον Ελλήσποντο, αποβιβάστηκαν στα Ψαρά όπου ακολούθησε σφαγή χωρίς προηγούμενο που συγκλόνησε τον κόσμο και έμεινε στην ιστορία με τους πίνακες του Ντελακρουά και του Γύζη, αλλά και τους στίχους του Διονυσίου Σολωμού. Όταν στη συνέχεια αποπειράθηκαν να επικρατήσουν και στη Σάμο, οι δυνάμεις του τουρκικού ναυτικού αποκρούστηκαν από τον ελληνικό στόλο στη ναυμαχία της Μυκάλης. Ο Χοσρέφ πασάς κατευθύνθηκε τότε στην Κω, όπου ο στόλος του συναντήθηκε με το αιγυπτιακό ναυτικό του Ιμπραήμ. Τη στιγμή εκείνη η τουρκοαιγυπτιακή θαλάσσια συμμαχία μετρούσε περίπου 400 πλοία, 2.500 κανόνια και 30.000 άνδρες. Γρήγορα εμφανίστηκε απέναντί τους και ο ελληνικός στόλος, που αριθμούσε 70 πλοία, 850 κανόνια και 5.000 άνδρες.

Η κορύφωση των εχθροπραξιών ήλθε λίγες ημέρες αργότερα, στις 28 Αυγούστου 1824, στον κόλπο του Γέροντα στα μικρασιατικά παράλια. Το τέλος της ναυμαχίας βρήκε τους Έλληνες νικητές. Ο Ιμπραήμ κατευθύνθηκε τότε στο λιμάνι της Σούδας, από όπου, αρχές Φεβρουαρίου 1825, κατέπλευσε με τον στόλο του (50 πλοία, 4.000 πεζοί και 500 ιππείς) στη Μεθώνη της Πελοποννήσου. Στη συνέχεια ενισχύθηκε με άλλους 6.000 πεζούς και 500 ιππείς. Από εκεί κινήθηκε προς την Κορώνη, την Πύλο και το Νιόκαστρο, τα οποία και πολιορκήσε.

Οι ελληνικές δυνάμεις αιφνιδιάστηκαν και ο Κουντουριώτης ξεκίνησε με 3.000 άνδρες προκειμένου να αντιμετωπίσει τον εχθρό. Σύντομα όμως εγκατέλειψε πριν εμπλακεί σε μάχη και όρισε αρχιστράτηγο τον πλοίαρχο Σκούρτη. Στη

μάχη που έγινε στις 7 Απριλίου 1825 κοντά στα Κρεμμύδια οι ελληνικές δυνάμεις ηττήθηκαν, με περισσότερους από 600 Έλληνες νεκρούς στο πεδίο της μάχης. Στη συνέχεια 800 Έλληνες που ταμπουρώθηκαν στη Σφακτηρία δέχθηκαν καταγισμό πυρών και σφαγιάστηκαν στις 26 Απριλίου από τους στρατιώτες του Ιμπραήμ. Στην αναμέτρηση αυτή χάθηκαν σημαντικές προσωπικότητες της Επανάστασης, μεταξύ των οποίων ο Αναγνωσταράς, ο Τσαμαδός και ο γνωστός Ιταλός φιλέλληνας Σανταρόζα. Ακολούθησε η πτώση του Νιόκαστρου στις 11 Μαΐου. Η Μεσσηνία εγκαταλείφθηκε από τους πληθυσμούς και τις περισσότερες φρουρές της. Η Επανάσταση είχε μπει σε κίνδυνο την ώρα που ο Κολοκοτρώνης και άλλοι παρέμεναν έγκλειστοι στην Ύδρα.

Σε αυτή την κρίσιμη φάση, αποφασιστικό ηγετικό ρόλο ανέλαβε να διαδραματίσει ο Παπαφλέσσας. Ανέλαβε να οργανώσει ο ίδιος την ελληνική άμυνα στις αρχές του 1825 προκειμένου να ανακοπεί η προέλαση του Ιμπραήμ στην καρδιά της Πελοποννήσου. Βλέποντας τον κίνδυνο ζητούσε ματαιώς την απελευθέρωση του Κολοκοτρώνη και των υπολοίπων οπλαρχηγών και τη χορήγηση αμνηστίας. Μετά από αυτά ο Παπαφλέσσας δήλωσε ενώπιον Βουλής και Εκτελεστικού ότι ήταν αποφασισμένος να αφήσει το Ναύπλιο και να κατευθυνθεί προς την Τριπολιτά και εν συνεχεία προς τη Μεσσηνία με σκοπό να αναμετρηθεί με τη στρατιά του Ιμπραήμ. Στην πρόσκλησή του ανταποκρίθηκαν σχεδόν 700 πολεμιστές, με τους οποίους κατευθύνθηκε στο Λεοντάρι, όπου και ενώθηκαν με τον ανιψιό του Παπαφλέσσα Δημήτρη Φλέσσα και 150 άνδρες. Ακολούθησαν οι οπλαρχηγοί Αναστάσης Κουμιουνδούρος, Χρήστος Πατρινέλλης, Αδαμάκης Αποστολόπουλος, Παναγιώτης Μπούρας και Αναστάσης Κουλοχέρας με τις δυνάμεις τους. Στους Λάκκους προστέθηκαν ο Γιώργος Μπούτος

και ο πολέμαρχος Καρακίτσος με τους άνδρες τους. Αργότερα ο Παπαφλέσσας πληροφορήθηκε ότι ο Πλαπούτας σκόπευε να προστρέξει σε βοήθειά του με περίπου 1.600 πολεμιστές του, ενώ και οι Αρκάδες οπλαρχηγοί του διεμήνυαν ότι θα έσπευδαν προς ενίσχυση της ελληνικής στρατιάς με τουλάχιστον 2.000 άνδρες.

Ο Παπαφλέσσας ανέμενε ακόμη την άφιξη του αδελφού του Νικήτα με 700 στρατιώτες καθώς και την αρωγή του Ηλία Κατσάκου με άλλους 1.000 αγωνιστές. Από αυτούς οι περισσότεροι δεν εμφανίστηκαν ποτέ. Τελευταία στιγμή προστέθηκαν στην ελληνική δύναμη ο Ηλίας Κορμάς, ο Θανασούλας Καπετανάκης, ο Βοϊδής Μαυρομικάλης, ο Ηλίας Τσαλαφατίνος, ο Σταύρος Καπετανάκης, ο Παναγιώτης Λίβας, ο Αναγνώστης Μπιτσάνης και ο αδελφός του Παπαφλέσσα Γεώργιος Δίκαιος.

Αφού συγκέντρωσε δύναμη περίπου 2.000 Ελλήνων αγωνιστών (1.500 ή μόλις 1.200 κατ' άλλους) από την Αρκαδία, τη Μεσσηνία και τη Μάνη, ο Παπαφλέσσας κινήθηκε προς την περιοχή της Πυλίας και συγκεκριμένα κοντά στο Μανιάκι. Εκεί οχυρώθηκε στα υψώματα στις 16 Μαΐου και έστησε τρία πρόχειρα ταμπούρια για να μπορεί να ελέγχει την περιοχή από ψηλά. Στο ένα πρόχωμα επικεφαλής τοποθετήθηκε ο ανιψιός του, ο Δημήτριος Φλέσσας, με τους Μεσσήνιους, το άλλο ανέλαβαν να προστατεύσουν ο Βοϊδής Μαυρομικάλης και οι Μανιάτες οπλαρχηγοί και στο τρίτο το πιο επικίνδυνο έμεινε ο ίδιος με μερικούς από τους άνδρες του.

Τα ξημερώματα της 20ής Μαΐου ο αιγυπτιακός στρατός πλησίαζε από τον κάμπο. Στη θέα του πολυάριθμου αιγυπτιακού πεζικού και ιππικού - περί τους 6.000 άνδρες συνολικά (άλλοι μιλούν για 2.500 - 3.000 Αιγυπτίους) ορισμένοι εξέφρασαν την άποψη ότι το σημείο δεν ήταν κατάλληλο για άμυνα, πόσω μάλλον για αναμέτρηση των άνισων αριθμητικά στρατών, με συνέπεια

να εμφανιστούν φαινόμενα λιποταξίας. Ο Παπαφλέσσας απέμεινε να υπερασπιστεί τις θέσεις του με μόνο 600 ή 500 ή κατ' άλλες ιστορικές πηγές 300 πιστούς συντρόφους, κυκλωμένος από τουλάχιστον 3.000 Αιγυπτίους πεζούς και ιππείς. Την προέλαση της αιγυπτιακής στρατιάς καθοδηγούσε ο Γάλλος εξωμότης συνταγματάρχης Ντε Σεβ Σουλεϊμάν μπέης μαζί με τον ίδιο τον Ιμπραήμ πασά.

Όπως γράφει ο Φωτάκος «βλέπων δε ο Φλέσσας ότι εκυκλώθησαν υπό του εκθρικού ιππικού, ενόμιζε τούτο μέγαλον ευτύχημα, διά να συνέλθουν όλοι ομού οι Έλληνες και να πολεμήν καλλίτερα και αποφασιστικώτερα, και να μη λιποτακτούν. [...] Αφού δε συνήλθαν οι στρατιώται, τότε είδε κατά μέγα μέρος πλαττωμένην την δύναμιν, και έμαθε την φυγήν των προειρημένων, εμέτρησεν έπειτα τους μείναντας και ήυρεν αριθμόν ολιγώτερον των χιλίων. [...] Αφού δε ο στρατός συνηθροίσθη [...] ο Φλέσσας ήλθεν εν τω μέσω των στρατιωτών και εξεφώνησε λόγον, ενθαρρύνων αυτούς και υπενθυμίζων εις τους στρατιώτας τας πρότερον μάχας και τας νίκας του Βαλτετσίου, του Λεβιδίου, της Γράνας, των Βερβένων και των Δολιανών, την άλωσιν της Τριπολιτσάς, την καταστροφήν του πολυπληθούς στρατεύματος του Δράμαλη, και τους παρέστησε νίκην άφευκτον, διότι τους είπεν ότι έρχονται τόσα στρατεύματα εις βοήθειαν εντός ολίγου τα οποία θα υπερβούν τας 15.000, ότι έρχεται ο Πλαπούτας και όλοι οι Αρκαδινοί, ο αυτάδελφός του Νικήτας, ο Κατσάκος και άλλοι Μανιάτες, ότι όλοι ούτοι θα φθάσουν μετά μίαν ώραν και θα είναι εδώ ολοτρίγυρα του Ιμπραήμ να τον κτυπούν από τις πλάτες και τελειώνων είπεν ότι: "Σήμερον η πατρίς περιμένει από ημάς την δόξαν της διά της νίκης ταύτης!"».

Εκείνη τη στιγμή παρενέβησαν και μερικοί εκ των οπλαρχηγών του Παπαφλέσσα, οι οποίοι πρότειναν τη διάσπαση του κλοιού που είχε

σχηματίσει το αιγυπτιακό ιππικό και τη μετακίνησή τους σε καταλληλότερο σημείο. Ελπίζοντας στην άφιξη πολυάριθμων στρατιωτικών ενισχύσεων ο Παπαφλέσσα επέμεινε να παραμείνουν στο σημείο αυτό.

Τα μοιρασμένα σε λόχους αιγυπτιακά τάγματα βάδιζαν σταθερά σε στήλες με κατεύθυνση τα χαρακώματα των λιγοστών Ελλήνων υπερασπιστών. Η λιποταξία από την ελληνική πλευρά συνεχιζόταν. Οι τάξεις του στρατού φυλλορροούσαν. Μολαταύτα η μάχη μαινόταν για περισσότερες από οκτώ ώρες και η αντίσταση των λιγοστών Ελλήνων στα ανακώματα υπήρξε σθεναρή. Μεσούσης της μάχης πλησίαζε στο σημείο η δύναμη του Πλαπούτα.

Δεν ενεπλάκη όμως στη μάχη. Περιορίστηκε σε μια διαταγή να πέσουν ομαδικές τουφεκίες για να αναθαρρήσουν οι άνδρες του Παπαφλέσσα και να «πτοηθούν» οι Αιγύπτιοι. Ύστερα από αλληλέλληλες βολές του αιγυπτιακού πυροβολικού και από σειρά εφόδων του ιππικού το πρώτο οχύρωμα που έπεσε ήταν αυτό του Παπαφλέσσα και στη συνέχεια αυτό του Βοϊδής. Ακολούθησε δραματική μάχη σώμα με σώμα. Αφού προξένησαν τη μέγιστη δυνατή φθορά στις δυνάμεις των Αιγυπτίων -περισσότεροι από 600 νεκροί- οι υπερασπιστές του Μανιακίου έπεσαν μέχρις ενός.

Η υπόθεση αυτή συγκίνησε τους φιλέλληνες της Ευρώπης και μερικές εβδομάδες μετά τη μάχη στο Μανιάκι κυκλοφόρησε στο Παρίσι λιθογραφία με φανταστική σύνθεση που απεικονίζει την κορύφωση της σύγκρουσης, στην οποία αναγράφεται η φράση: «Η εν Μανιακίω της Πυλίας μάχη, καθ' ην ο Γρηγόριος Παπαφλέσσα, ηρωικώς μαχόμενος, έπεσε ως νέος Λεωνίδα».

Τρεις ημέρες πριν τη μάχη η κυβέρνηση χορήγησε γενική αμνηστία αλλά οι Πελοποννήσιοι οπλαρχηγοί δεν μπόρεσαν να βοηθήσουν τον Παπαφλέσσα στο Μανιάκι, καθώς ήταν αδύνατον

να συγκεντρώσουν τις δυνάμεις τους και να μετακινηθούν σε τόση απόσταση σε ελάχιστο χρόνο.

NAYAPINOY

NABAPINO

Ονομάστηκε έτσι η περιοχή της Πύλου και το λιμάνι της. Η ονοματοθεσία σε δρόμο της Μεσσήνης, έγινε σε ανάμνηση της ναυμαχίας στον όρμο του Ναβαρίνου στις 20 Οκτωβρίου 1827. Ναυτικές δυνάμεις της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας μετά την απόφαση των ναυάρχων τους αποφάσισαν να εισπλεύσουν στον όρμο όπου βρισκόταν ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος προκειμένου να εφαρμόσουν τη συνθήκη του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827) και να επιβάλουν την ανακωχή στον Ιμπραήμ με τους Έλληνες. Μια κίνηση πίεσης που με δεδομένες τις οδηγίες, δεν θα έπρεπε να οδηγήσει στη σύγκρουση.

Στις 12.45 το μεσημέρι εκείνης της ημέρας ο συμμαχικός στόλος έπλευσε παρατεταγμένος προς την νότια μεγάλη είσοδο του λιμανιού. Την αγγλική μοίρα αποτελούσαν 3 πλοία της γραμμής εξοπλισμένα με πυροβόλα, 4 φρεγάτες, 4 μπρίκια και ένα πολεμικό εξοπλισμένο κότερο. Την γαλλική μοίρα αποτελούσαν 2 φρεγάτες, 3 πλοία της γραμμής εξοπλισμένα με πυροβόλα και 2 ημιολίες. Τέλος την ρωσική μοίρα αποτελούσαν 4 φρεγάτες και 3 πλοία της γραμμής εξοπλισμένα με πυροβόλα.

Απέναντι και σε όλο το εύρος του όρμου παρατάχθηκε ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος σε 3 γραμμές: Στην πρώτη παρατάχθηκαν 3 πλοία της γραμμής εξοπλισμένα με πυροβόλα και 17 φρεγάτες. Στη δεύτερη 50 κορβέτες και μπρίκια. Και στην τρίτη 40 μεταγωγικά εκ των οποίων τα περισσότερα ήταν εξοπλισμένα.

Οι πρώτες ενέργειες ήταν περισσότερο αναγνωριστικές, αλλά υπήρχαν θύματα από την

πλευρά των Αγγλων στην προσπάθεια να απομακρύνουν πυρπολικό προκειμένου να προστατευτεί ο συμμαχικός στόλος, από τον κίνδυνο να παρασυρθεί από τους ανέμους και να πλήξει πλοία του. Η βάρκα με τους Αγγλους ναυτικούς που επιχειρήσει να απομακρύνει το πυρπολικό, δέχθηκε τα πυρά από αυτό με αποτέλεσμα να σκοτωθούν αξιωματικοί και ναύτες. Λίγο αργότερα ο Γάλλος ναύαρχος κάλεσε με τον τηλεβόα την πιο κοντινή αιγυπτιακή φρεγάτα να απόσχει από τη μάχη υποσχόμενος να μην την χτυπήσει και επικαλούμενος την γαλλοαιγυπτιακή συνθήκη φιλίας. Την ίδια στιγμή δέχθηκε πυρά από άλλο αιγυπτιακό πλοίο και η ναυμαχία ξεκίνησε καθώς η διπλωματία έδωσε πλέον τη θέση της στα κανόνια.

Η ναυμαχία ήταν σκληρή και κράτησε μέχρι τις 6 το απόγευμα. Οι περιγραφές της είναι τρομακτικές. Ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος είχε ηττηθεί κατά κράτος, διασώθηκαν μόνον 14 πλοία με μεγάλες ζημιές που ξαναγύρισαν στην Αλεξάνδρεια. Οι απώλειες των τουρκοαιγυπτιακών

δυνάμεων ήταν 6.000 νεκροί και 4.000 τραυματίες και των συμμαχικών δυνάμεων 174 νεκροί και 475 τραυματίες. Ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος καταστράφηκε, ενώ από την πλευρά των συμμάχων δεν χάθηκε ούτε ένα πλοίο.

Αυτό όμως δεν σήμανε και το τέλος. Ο Ιμπραήμ δεν απομακρύνθηκε, με 15.000 άνδρες είχε στρατοπεδεύσει ανατολικότερα του Νιόκαστρου και παρέμεινε στην περιοχή απειλώντας με πολεμικές επιχειρήσεις ακόμη και μετά την άφιξη του Ι. Καποδίστρια.

Η Γαλλία προσφέρθηκε να αποστείλει εκστρατευτικό σώμα υπό τον Μαιζώνα, το αποδέχτηκαν η Αγγλία και η Ρωσία με αποτέλεσμα να αποβιβαστούν οι Γάλλοι σε 3 σημεία της Μεσσηνίας στις 30 και 31 Αυγούστου 1828.

Μετά από συμφωνία Αγγλων και Αιγυπτίων αξιωματούχων αποφασίστηκε η αποχώρηση του Ιμπραήμ, η οποία έγινε τελικά στις 4 Οκτωβρίου του ίδιου χρόνου με τις αιγυπτιακές δυνάμεις να μετακινούνται με 56 πλοία από το λιμάνι της Πύλου.

Πρόσωπα της επανάστασης στην Ελλάδα

ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ

ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ

Από τους σημαντικότερους στρατιωτικούς ηγέτες της επανάστασης που έπεσε θύμα της εμφύλιας διαμάχης. Γεννήθηκε στην Ιθάκη το 1788 και ήταν γιος του αρβανίτη αρματολού Ανδρέα Βερούση (Καπετάν Ανδρούτσου) που δρούσε στη Ρούμελη. Μπτέρα του ήταν η Αρετή Τσαρλαμπά, από επιφανή οικογένεια της Πρέβεζας. Η οικογένεια βρέθηκε διωκόμενη από τους Τούρκους στην Ιθάκη και από το όνομα του ομηρικού ήρωα πήρε το δικό του ο μικρός Ανδρούτσος.

Ο πατέρας του αποκεφαλίστηκε το 1797 και ο Αλή Πασάς που ήταν φίλος του, πήρε το μικρό κοντά του. Το 1816 ο Αλή Πασάς τον έστειλε αρματολό στη Λιβαδειά, ενώ νωρίτερα είχε παντρευτεί την Ελένη Καρέλη. Εγινε μέλος της Φιλικής Εταιρείας το 1818, αλλά δύο χρόνια αργότερα έφυγε από τη θέση του αρματολού αφού ήρθε σε σύγκρουση με τοπικούς παράγοντες και στη θέση του ορίστηκε ο Αθανάσιος Διάκος. Πήρε μέρος αμέσως στην επανάσταση όταν εκδηλώθηκε, και στις 8 Μαΐου 1821 με άλλους συμπολεμιστές του κλείστηκε στο Χάνι της Γραβιάς. Συγκρούστηκε με τον Ομέρ Βρυώνη που κατέβαινε με 9.000 περίπου στρατιώτες και πέτυχε νίκη στρατηγικής σημασίας.

Το 1822 έφθασε στην Αθήνα και ανέλαβε τη διοίκηση του κάστρου της Ακρόπολης με φρούραρχο το Γκούρα. Καθώς στη Ρούμελη κατέφθαναν συνεχώς τουρκικά στρατεύματα, εκτιμώντας ότι δεν μπορεί να αντιμετωπίσει την εχθρική δύναμη, συνθηκολόγησε με προφορική συμφωνία για να κερδίσει χρόνο.

Πράξη που βρήκε αντίθετους τους κοτσαμπάσπδες της Ανατολικής Ρούμελης και τον Ιωάννη Κωλέττη. Αντιδρώντας ο Ανδρούτσος παραιτήθηκε και η κυβέρνηση έστειλε τον Νούτσο και

τον Παλάσκα να τον αντικαταστήσουν. Οι άνδρες του όμως τους σκότωσαν και ο Ανδρούτσος επικηρύχτηκε από τον Κωλέττη για 5.000 γρόσια, ενώ ο επίσκοπος Ιωσήφ Ανδρούσης τον αφόρισε. Καθώς όμως προέλαυσε ο Δράμαλης ανακλήθηκαν η επικήρυξη και ο αφορισμός και βρέθηκε στην πρώτη γραμμή της προσπάθειας να εμποδίσει την κάθοδό του στην Πελοπόννησο. Δεν κατάφερε να ανακόψει την προέλαση των τουρκικών στρατευμάτων αλλά κατάφερε ισχυρό πλήγμα στις εφοδιοπομπές και τις ενισχύσεις του. Μετά την καταστροφή του Δράμαλη επέστρεψε στην Αθήνα όπου ίδρυσε δύο σχολεία αλλά γρήγορα ανέλαβε και πάλι στρατιωτικό ρόλο στην Ανατολική Ρούμελη.

Το Νοέμβριο του 1822 πηδήθηκε στο Δαδί από τον Κιοσέ Μεχμέτ και παραλίγο να αιχμαλωτισθεί, ενώ τον Ιούλιο του 1823 ανέκοψε στη Βοιωτία την εκστρατεία του Γιουσούφ Περκόφτσαλη Πασά. Απέκτησε φήμη μεταξύ των φιλελλήνων και παντρεύτηκε την ετεροθαλή αδερφή του Εντουαρντ Τρελόνη. Οι διαμάχες με τους αντιπάλους του συνεχίστηκαν, ο Ανδρούτσος παραγκωνίστηκε, πήρε τους άνδρες του και αρχές του 1825 επέστρεψε στη Ρούμελη. Ηρθε και πάλι σε προφορική συμφωνία με τους Τούρκους με σκοπό να εκβιάσει την κυβέρνηση. Οι αντίπαλοί του θεώρησαν την πράξη αντεθνική και τον χαρακτήρισαν προδότη. Η κυβέρνηση έστειλε εναντίον του στρατιωτική δύναμη με αρχηγό τον παλιό συνεργάτη του Γκούρα. Ο Ανδρούτσος απέφυγε τις συμπλοκές για να μην υπάρξουν θύματα στην εμφύλια διαμάχη, αποτραβήχτηκε και στις 7 Απριλίου παραδόθηκε στο Γκούρα, ο οποίος του είχε υποσχεθεί ότι θα τον έστειλε στην Πελοπόννησο προκειμένου να δικαστεί. Αντί γιαυτό όμως τον φυλάκισε στην Ακρόπολη με αποτέλεσμα να ξεσπκωθούν πολλοί αγωνιστές με πρώτο τον Καραϊσκάκη, που αντιδρούσαν με τη μεταχείριση που είχε. Με διαταγή του Γκούρα

σκοτώθηκε στις 5 Ιουνίου 1825. Πέταξαν το πτώμα του στο λιθόστρωτο του Ναού της Απτέρου Νίκης και είπαν ότι σκοτώθηκε όταν προσπάθησε να αποδράσει.

Τον έθαψαν προσωρινά στην εκκλησία της Σωτήρας στο Ριζόκαστρο και η αλήθεια αποκαλύφθηκε αργότερα. Σε αναγνώριση της προσφοράς του το 1865 έγινε με επισημότητα και στρατιωτικές τιμές η μετακομιδή των οστών του στο Α' Νεκροταφείου της Αθήνας.

ΔΙΑΚΟΥ

ΔΙΑΚΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Πρωταγωνιστής εξέγερσης στην Ανατολική Ρούμελη που βρήκε τραγικό θάνατο μετά τη μάχη της Αλαμάνας. Γεννήθηκε το 1788 στην Ανω Μουσούνιτσα της Φωκίδας, αλλά υπάρχει και η εκδοχή πως γεννήθηκε στο κοντινό χωριό Αρτοτίνα από το οποίο καταγόταν η μητέρα του. Αθανάσιος Γραμματικός το πραγματικό του όνομα, στάλθηκε από τον πατέρα του σε ηλικία 12 χρονών στο Μοναστήρι Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου καθώς η οικογένεια αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα επιβίωσης. Στα 17 χρόνια του χειροτονήθηκε διάκονος αλλά εγκατέλειψε την καλογερική όταν σκότωσε έναν Τούρκο Αγά γιατί του έθιξε τον ανδρισμό κατά πως αναφέρεται στην προφορική παράδοση. Από οικογένεια κληφτών με δράση, εντάχθηκε στο σώμα του οπλαρχηγού Γούλα Σκαλτσά και πήρε το παρατσούκλι "Διάκος".

Το 1814 πήγε στα Γιάννενα και εντάχθηκε στους σωματοφύλακες του Αλή Πασά, όπου επικεφαλής ήταν ο Οδυσσέας Ανδρούτσος. Τον οποίο και ακολούθησε όταν διορίστηκε αρματολός της Λιβαδειάς για να τον διαδεχθεί αργότερα. Το 1820 έγινε μέλος της Φιλικής Εταιρείας, ενώ στις 27 Μαρτίου 1821 ήταν από τους πρωταγωνιστές της επανάστασης στην Ανατολική

Ρούμελη που κηρύχθηκε στη Μονή του Οσίου Λουκά. Με πρόσχημα την αντιμετώπιση του Οδυσσέα Ανδρούτσου πήρε την άδεια του βοεβόδα Λιβαδειάς Χασάν Αγά και στρατολόγησε 5.000 χωρικούς. Στις 30 Μαρτίου 1821 η Λιβαδειά καταλήφθηκε από τους επαναστατημένους και ο Αθανάσιος Διάκος κατέλαβε στη συνέχεια την Αταλάντη, τη Θήβα και το φρούριο της Μπουδουνίτσας. Προσπάθησε να καταλάβει ανεπιτυχώς το Ζητούνι (Λαμία), εγχείρημα το οποίο δεν υποστηρίχθηκε από τον οπλαρχηγό Μήτσο Κοντογιάννη που θεωρούσε άκαιρη την εξέγερση. Οι Τούρκοι για να αντιμετωπίσουν την επανάσταση σε Ρούμελη και Πελοπόννησο, έστειλαν τον Ομερ Βρυώνη και τον Κιοσέ Μεχμέτ με 9.000 περίπου άνδρες. Στις 17 Απριλίου τουρκική δύναμη στρατοπέδευσε στο Λιανοκλάδι και τρεις ημέρες αργότερα σε σύσκεψη των οπλαρχηγών στο χωριό Κομποτάδες αποφασίστηκε να διαταχθούν οι δυνάμεις στις διαβάσεις του Σπερχειού για να μην προελάσουν οι Τούρκοι προς τα Σάλωνα (Αμφισσα) και τη Λιβαδειά. Η επίθεση των Τουρκικών στρατευμάτων έγινε το πρωί της 23ης Απριλίου σε όλο το μήκος των διαβάσεων του ποταμού.

Ο Αθανάσιος Διάκος με λίγες δυνάμεις υπερασπιζόταν το ξύλινο γεφύρι της Αλαμάνας. Μαχόμενος ηρωικά, τραυματίστηκε και συνελήφθη. Οδηγήθηκε την επόμενη ημέρα στη Λαμία και του πρότειναν να προσκυνήσει και να συνεργαστεί με τους Τούρκους. Κατά την παράδοση αρνήθηκε λέγοντας "εγώ Γραικός γεννήθηκε, Γραικός θε να πεθάνω". Ανάμεσα στους Τούρκους αξιωματούχος προέκυψαν διαφωνίες για την τύχη του Αθανάσιου Διάκου και τελικά με παρότρυνση του Χαλήλμπεη επιφανή Τούρκου της Λαμίας, ο Κιοσέ Μεχμέτ αποφάσισε να τιμωρηθεί παραδειγματικά.

Του επιβλήθηκε η ποινή του θανάτου με ανακολοπιισμό που εκτελέστηκε αμέσως. Κατά την

παράδοση ο Διάκος πριν πεθάνει είπε το ιστορικό τετράστιχο:

Για δεσ καιρό που διάλεξε
ο χάρος να με πάρει
τώρα π' ανθίζουν τα κλαδιά
και βγάζει η γης χορτάρι

ΖΑΪΜΗ

ΖΑΪΜΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Γόνος της ιστορικής οικογένειας των Ζαΐμηδων, γιος του Ασημάκη Ζαΐμη, αγωνιστής του 1821 που διετέλεσε και πρωθυπουργός. Γεννήθηκε στην Κερπινή Καλαβρύτων το 1791 και μυήθηκε στην Φιλική Εταιρεία. Ήταν ένας από τους προύχοντες που πήραν μέρος στη συνέλευση των προεστών της Βόρειας Πελοποννήσου στη Βοστίτσα (Αίγιο, 26-30 Ιανουαρίου 1821) και έχουν διατυπωθεί διαφορετικές απόψεις για τη στάση του σε σχέση με την άμεση έναρξη της επανάστασης και τη θέση του Παπαφλέσσα. Πήρε μέρος στην επανάσταση, στην πολιορκία της Πάτρας και την πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου το Δεκέμβριο του 1822. Πήρε μέρος ως πληρεξούσιος στην Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου. Το 1826 μετά την πολιορκία και την έξοδο του Μεσολογγίου, ορίστηκε με απόφαση της Γ' Εθνοσυνέλευσης πρόεδρος της "Διοικητικής Επιτροπής της Ελλάδος". Την εποχή της διακυβέρνησης του Καποδίστρια διορίστηκε μέλος του "Πανελληνίου" και το 1837 σύμβουλος επικρατείας μέχρι το θάνατό του το 1840. Παντρεύτηκε την Ελένη Δεληγιάννη, κόρη του προεστού των Λαγκαδίων Ιωάννη Δεληγιάννη. Ο γιός του Θρασύβουλος και ο εγγονός του Αλέξανδρος διετέλεσαν πρωθυπουργοί.

ΚΑΝΑΡΗ

ΚΑΝΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Από τις προσωπικότητες της επανάστασης με

στρατιωτική και πολιτική δράση. Γεννήθηκε στα Ψαρά το 1793 και πέθανε στην Αθήνα το 1877. Γιός του δημογέροντα Μιχαήλ Κανάρη του νησιού, έμεινε ορφανός από μικρός και έγινε ναυτικός. Πήγε στη δούλεψη του θείου του Δημήτριου Βουρέκα και όταν πέθανε αυτός ανέλαβε καπετάνιος στο μπρίκι του. Παντρεύτηκε την Δέσποινα Μανιάτη από γνωστή ναυτική οικογένεια των Ψαρών. Όταν ξέσπασε η επανάσταση πήρε μέρος αμέσως στον αγώνα. Ειδικοτεύτηκε στις επιχειρήσεις πυρπόλησης εκθρικών σκαφών και απέκτησε μεγάλη φήμη ανάμεσα στους επαναστατημένους αλλά και τους φιλέλληνες. Τον Ιούνιο του 1822 μετά τη σφαγή της Χίου ανέλαβε να κάψει τη ναυαρχίδα του Καρά Αλή που ήταν επικεφαλής των δυνάμεων που έκαψαν το νησί και εξόντωσαν τους κατοίκους του. Η επιχείρηση στέφθηκε με επιτυχία και είχε σαν αποτέλεσμα να σκοτωθούν ο Καρά Αλής, αξιωματικοί και πολλοί ναύτες. Γεγονός που προξένησε μεγάλη εντύπωση στην Ευρώπη. Τον Οκτώβριο του 1822 ο νέος ναύαρχος Κακλαμάν Πασάς Μεχμέτ βγήκε με το στόλο στο Αιγαίο. Ο Κανάρης προσπάθησε να ανατινάξει τη ναυαρχίδα και επειδή δεν κατόρθωσε να την προσεγγίσει πυρπόλησε την αντιναυαρχίδα που ανατινάχθηκε μαζί με εκατοντάδες ναύτες που ήταν πάνω σε αυτή. Ακολούθησαν άλλες επιχειρήσεις και το καλοκαίρι του 1825 ανέλαβε μια παράτολμη επιχείρηση πυρπόλησης του αιγυπτιακού στόλου στην Αλεξάνδρεια που ετοίμαζε μεγάλη απόβαση στην επαναστατημένη Ελλάδα. Πράγματι με το πυρπολικό πλοίο σκότωσε το στόλο και όταν έγινε αντιληπτός έβαλε φωτιά στο σκάφος που παραλίγο να το στείλει ο αέρας πάνω στα εκθρικά πλοία και ο Κανάρης με τους ναύτες κατάφεραν να ξεφύγουν παρά την καταδίωξη και το βομβαρδισμό από θάλασσα και στεριά. Το 1827 εκπροσώπησε τα Ψαρά στην Εθνοσυνέλευση και ήταν από τους υποστηρικτές του Καποδίστρια και διορίστηκε διοικητής της ναυτικής μοίρας που

θα πολεμούσε τους αγγλόφιλους αντικυβερνητικούς της Υδρας. Ενώ του ανατέθηκε η σύλληψη του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη όταν δραπέτευσε από το Ναύπλιο. Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια αποσύρθηκε στη Σύρο. Διορίστηκε ναύαρχος από τον Οθωνα και μετά την εξέγερση του 1843 διατέλεσε υπουργός σε διάφορες κυβερνήσεις. Το καλοκαίρι του 1862 ο Οθωνας του ανέθεσε το σχηματισμό κυβέρνησης αλλά παρουσίασε έναν κατάλογο προσώπων που κατά βάση ήταν αντιμοναρχικοί. Η πρόταση απορρίφθηκε, η εντολή δόθηκε στον Ιωάννη Κολοκοτρώνη και ο Κανάρης πέρασε στην αντιπολίτευση. Διετέλεσε και πάλι υπουργός μετά την έξωση του Οθωνα, τέθηκε επικεφαλής βραχύβιας κυβέρνησης το 1864 και το 1877 έγινε πρωθυπουργός επικεφαλής οικουμενικής κυβέρνησης. Πέθανε το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου από ανακοπή καρδιάς όταν ήταν ακόμη πρωθυπουργός.

ΛΟΝΤΟΥ

ΛΟΝΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Προεστός του Αιγίου με στρατιωτική και πολιτική δράση στην επανάσταση. Γεννήθηκε το 1786 στη Βοστίτσα το 1786 και ήταν γιός του Σωτηράκη Λόντου που αποκεφαλίστηκε το 1812 στην Τριπολιτοά. Για ένα διάστημα βρέθηκε στην Κωνσταντινούπολη και επέστρεψε στη Βοστίτσα το 1816. Το 1818 έγινε επίσημα προεστός και λίγο αργότερα μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία. Πήρε ενεργά μέρος στην επανάσταση, απελευθέρωσε χωρίς μάχη το Αίγιο και με δικό του σώμα πήρε μέρος στην πολιορκία της Πάτρας και του Ρίου. Μετά την απελευθέρωση πέρασε στο αντικαποδιστριακό στρατόπεδο και την εποχή του Οθωνα διορίστηκε στρατιωτικός επιθεωρητής. Ως αρχηγός του Αγγλικού Κόμματος πήρε μέρος ενεργά στην Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου

1843, διορίστηκε αντιπρόεδρος της Εθνοσυνέλευσης και κλημάτισε σε υπουργικές θέσεις στην επαναστατική κυβέρνηση. Εκδιώχθηκε με την άνοδο του Ιωάννη Κωλέττη το 1845 και το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου αυτοκτόνησε. Ο Κωλέττης απαγόρευσε να γίνει η ταφή με το εκκλησιαστικό τελετουργικό, κάτι που πραγματοποιήθηκε δύο χρόνια αργότερα, αμέσως μετά το θάνατο του Κωλέττη.

ΜΙΑΟΥΛΗ

ΜΙΑΟΥΛΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Καραβοκύρης, ναύαρχος και πολιτικός, διοικητής του στόλου στη διάρκεια της επανάστασης. Γεννήθηκε στην Υδρα και κατ' άλλους στα Φύλλα Ευβοίας το 1796. Το πραγματικό του όνομα ήταν Βώκος και υπάρχουν διαφορετικές εκδοχές για το προσωνύμιο που έμεινε τελικά σαν όνομα. Από μικρός ασχολήθηκε με τη θάλασσα και έγινε ένας από τους κουρσάρους της Ανατολικής Μεσογείου. Στους Ναπολεόντιους πολέμους έγινε ονομαστός για τις επιχειρήσεις με τις οποίες έσπαγε το ναυτικό αποκλεισμό που είχαν επιβάλει οι Αγγλοι. Από το 1816 ασχολήθηκε με το εμπόριο. Μετά την κήρυξη της επανάστασης, στις 26 Απριλίου συνυπέγραψε έγγραφο με το οποίο οι πλοιοκτήτες διέθεταν τα πλοία τους και αναλάμβαναν ναυτικές επιχειρήσεις. Στις 28 Σεπτεμβρίου 1821 ήρθε αντιμέτωπος με τούρκικη ναυτική μοίρα στην Πύλο και το Φεβρουάριο του 1822 κατέστρεψε τουρκική φρεγάτα και έκανε ζημιές σε άλλα πλοία στο λιμάνι της Πάτρας. Τον Οκτώβριο του 1823 νίκησε τους Τούρκους σε Αρτεμίσιο και Ωρεούς. Μετά την καταστροφή των Ψαρών τον Ιούνιο του 1824, αντιμετώπισε τη ναυτική μοίρα που είχε μείνει στο νησί και το ανακατέλαβε. Στις 24 Αυγούστου του ίδιου χρόνου επικεφαλής του ελληνικού στόλου ναυμάχησε με τον τουρκοαιγυπτιακό

στο Γέροντα και κατέστρεψε 27 πλοία. Στη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου (1826) έσπασε τον αποκλεισμό και προσέφερε βοήθεια με εφόδια στους πολιορκημένους, αλλά οι τελευταίες επιχειρήσεις απέτυχαν και διακόπηκε ο εφοδιασμός. Στη Γ' Εθνοσυνέλευση η αρχηγία του στόλου ανατέθηκε στον Λόρδο Κόχραν και ο Μιαούλης τέθηκε υπό τις διαταγές του. Εγινε όμως αρχηγός του στόλου στο Αιγαίο όταν ήρθε ο Ιωάννης Καποδίστριας. Ηρθαν όμως σε σύγκρουση τον Αύγουστο του 1829, όταν ο Καποδίστριας αρνήθηκε την προνομιακή μεταχείριση των Υδραίων πλοιοκτητών ως αντάλλαγμα για τη συμμετοχή τους στον αγώνα. Ο Μιαούλης τέθηκε επικεφαλής του αντικαποδιστριακού αγώνα και ο Καποδίστριας διέταξε τον αποκλεισμό της Υδρας από το στόλο. Ο Μιαούλης πληροφορήθηκε τη διαταγή και κατέλαβε φρεγάτα, ενώ την 1η Αυγούστου 1831 ο ρώσος ναύαρχος Ρίκορντ κινείται για να καταστείλει την εξέγερση και ο Μιαούλης διατάζει να πυρποληθούν πλοία του στόλου προκαλώντας γενική δυσαρέσκεια. Την εποχή του Οθωνα ανέλαβε αρχηγός του Ναυτικού Διευθυντηρίου, διορίστηκε σύμβουλος επικρατείας και γενικός επιθεωρητής του στόλου. Πέθανε στην Αθήνα στις 11 Ιουνίου 1835 και τάφηκε στο λιμάνι του Πειραιά στην περιοχή που ονομάστηκε "Ακτή Μιαούλη", ενώ αργότερα έγινε η ανακομιδή των λειψάνων του στην είσοδο της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων.

ΜΠΟΤΣΑΡΗ

ΜΠΟΤΣΑΡΗΣ ΜΑΡΚΟΣ

Οπλαρχηγός, καπετάνιος των Σουλιωτών που έδρασε στη Δυτική Στερεά Ελλάδα. Γεννήθηκε στο Σούλι το 1790 και ήταν γιος του Κίτσου Μπότσαρη, ηγέτη της ομώνυμης "φάρας". Όταν καταλήφθηκε το Σούλι από τον Αλή Πασά το 1803, μαζί με άλλους κατέφυγαν Πάργα και

μετά πέρασαν στην Κέρκυρα που και εντάχθηκε στο "Αλβανικό Σύνταγμα" το οποίο είχαν συγκροτήσει οι Γάλλοι. Με τα λίγα γράμματα που γνώριζε έγραψε το 1809 το "Λεξικό της Ρομαϊκοίς και Αρβανιτικοίς Απλής", ένα ελληνοαλβανικό λεξικό. Το 1813 επέστρεψε στην Ηπειρο, εγκαταστάθηκε στον Κακόλακκο Πωγωνίου και διορίστηκε από τον Αλή Πασά αρχηγός της περιοχής. Εγινε μέλος της Φιλικής Εταιρείας και μαζί με άλλους Σουλιώτες το 1820 πολέμησαν στο πλευρό των δυνάμεων του Σουλτάνου που πολιορκούσαν τον Αλή Πασά, με αντάλλαγμα την επιστροφή στην πατρίδα τους. Όταν κατάλαβαν ότι οι Τούρκοι δεν θα κρατούσαν την υπόσχεση, πέρασαν στο πλευρό του Αλή Πασά που τους έδωσε την ίδια υπόσχεση. Ο Μπότσαρης νίκησε στους Κομπάδες και τα Πέντε Πηγάδια, Όταν ξέσπασε η επανάσταση του 1821, πήρε μέρος στις μάχες στη Βογόρτσα και στα Δερβίζιανα και σε άλλα σημεία, ενώ στις αρχές Μαΐου απείλησε την Πρέβεζα. Στη συνέχεια επιτέθηκε σε μεγάλη δύναμη γενιτσάρων στη Δραμεσού και κατέλαβε την Κασμρά πολύ κοντά στα Γιάννενα, ενώ έδωσε νικηφόρες μάχες στο μοναστήρι της Ραψίστας, τους Βαριάδες και την Πλάκα. Το Νοέμβριο του 1821 συμμετείχε στην πολιορκία και την άλωση της Αρτας (17 Νοεμβρίου). Οι Τούρκοι συνέλαβαν την οικογένειά του και την αιχμαλώτισαν. Η οποία απελευθερώθηκε την άνοιξη του 1822, όταν οι Σουλιώτες κατεβαίνοντας στην Πελοπόννησο έπεισαν την Προσωρινή Κυβέρνηση να γίνει η ανταλλαγή των αιχμαλώτων με τα χαρέμια του Χουρσίτ Πασά που είχαν αιχμαλωτισθεί στην άλωση της Τρίπολης. Ο Μπότσαρης έμεινε στην Πελοπόννησο και ακολούθησε τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο όταν κινήθηκε προς τη Δυτική Στερεά Ελλάδα. Εκεί έπεισε το Μαυροκορδάτο να πραγματοποιήσουν εκστρατεία στην Ηπειρο για να βοηθήσουν τους Σουλιώτες. Τέλη Ιουνίου του 1822 κατευθύνθηκε προς το

Κομπότι στο Σούλι. Κοντά στην Πλάκα συγκρούστηκε με ισχυρές δυνάμεις του Κιουταχί (29 Ιουνίου), εγκλωβίστηκε και κινδύνευσε να αιχμαλωτισθεί αλλά κατάφερε να ανοίξει διάδρομο και να ξεφύγει. Λίγες ημέρες αργότερα (4 Ιουλίου) πήρε μέρος στη μάχη του Πέτα όπου οι δυνάμεις των επαναστατημένων και φιλελλήνων νηττήθηκαν και είχαν μεγάλες απώλειες. Τον Οκτώβριο βοηθούμενος από το Μαυροκορδάτο προήχθη σε στρατηγό, προκλήθηκαν αντιδράσεις από άλλους οπλαρχηγούς και οργισμένος ο Μπότσαρης έσκισε την απόφαση. Είχε καθοριστική συνεισφορά στην πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου (25 Οκτωβρίου – 31 Δεκεμβρίου 1822). Το καλοκαίρι του 1823 επικεφαλής των ανδρών του προσπάθησε να σταματήσει τα τουρκικά στρατεύματα που κινούνταν προς τα Τρίκαλα. Με 350 Σουλιώτες τη νύχτα 8-9 Αυγούστου επιτέθηκε σε 4.000 τουρκαλβανούς που βρίσκονταν στο Κεφαλόβρυσου Καρπενησίου. Ο αιφνιδιασμός ήταν επιτυχής, ο Μπότσαρης τραυματίστηκε ελαφρά στην κοιλιά αλλά συνέχισε προς τη σκηνή του Μουσταή Πασά με σκοπό να τον αιχμαλωτίσει. Ένας υπηρέτης του πασά όμως, τον πυροβόλησε, τον τραυμάτισε σοβαρά στο κεφάλι και λίγο αργότερα πέθανε. Η σορός του μεταφέρθηκε στο Μεσολόγγι με μεγάλη πομπή και πέρασε από τη Μονή Προυσού όπου βρισκόταν κατάκοιτος ο Καραϊσκάκης ο οποίος τον ασπάστηκε.

ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΝΑΣ

ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΝΑ ΛΑΣΚΑΡΙΝΑ

Σπουδαία γυναικεία μορφή της επανάστασης. Γεννήθηκε στις 11 Μαΐου 1771 στην Κωνσταντινούπολη όταν η μητέρα της επισκέφθηκε τον πατέρα της που ήταν φυλακισμένος εκεί μετά τα Ορλωφικά. Ήταν κόρη του πλοίαρχου Σταυριανού Πινότση από την Ύδρα και της

Σκεύως Κοκκίνη που προερχόταν από εφοπλιστική οικογένεια. Στα 1788 παντρεύτηκε τον πλοίαρχο Δημήτριο Γιάννουζα από τις Σπέτσες, ο οποίος μετά από 9 χρόνια σκοτώθηκε σε συμπλοκή με πειρατές. Το 1801 ήρθε σε δεύτερο γάμο με τον караβοκύρη Δημήτριο Μπούμπουλη επίσης από της Σπέτσες και απέκτησε το προσωνύμιο “Μπούμπουλίνα”. Μετά από 10 χρόνια και ο δεύτερος σύζυγος σκοτώθηκε σε συμπλοκή με πειρατές. Αφησε τεράστια περιουσία για την εποχή και η Μπούμπουλίνα “μπήκη” στη ναυτιλία και έγινε μέτοχος σε αρκετά σπεταιιώτικα πλοία ενώ κατασκεύασε τρία δικά της. Τα πλοία του συζύγου της συμμετείχαν στο πλευρό των Ρώσων στο Ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1806 και γιαυτό δέκα χρόνια αργότερα οι Οθωμανοί επιχειρήσαν να κατάσχουν την περιουσία της. Πήγε στην Κωνσταντινούπολη και ο Ρώσος πρέσβης Στρογγάνωφ τη φυγάδευσε στην Κριμαία για να μην την συλλάβουν οι Τούρκοι. Πριν να γίνει αυτό κατάφερε να συναντηθεί με τη μητέρα του Σουλτάνου Βαλιντέ, η οποία εντυπωσιάστηκε και έπεισε τελικά το Σουλτάνο να μην την συλλάβει, ούτε να κατάσχει την περιουσία της. Στο διάστημα της παραμονής της στην Κωνσταντινούπολη μυήθηκε στην Φιλική Εταιρεία, πληροφορία που αμφισβητείται επειδή οι γυναίκες δεν γίνονταν μέλη της οργάνωσης. Ναυπήγησε το πλοίο “Αγαμέμνων” δίνοντας μεγάλο ποσό, που ήταν το μεγαλύτερο και το καλύτερο εξοπλισμένος από αυτά που πήραν μέρος στην επανάσταση. Συμμετείχε με το πλοίο της στον αποκλεισμό του Ναυπλίου, ενώ τροφοδοτούσε και ανεφοδίαζε τους υπερασπιστές του Αργους. Πήρε μέρος στον αποκλεισμό της Μονεμβασιάς, στην πολιορκία και την άλωση του Ναυπλίου και της Τριπολιτσάς. Οπως λέγεται εκεί έπαιξε σημαντικό ρόλο για να σωθούν τα χαρέμια του Χουρσίτ Πασά από την οργή των πολιορκητών που κατέλαβαν την πόλη. Εζησε από το 1822 μέχρι το

1824 στο Ναύπλιο, από όπου και εκδιώχθηκε στη διάρκεια του εμφυλίου καθώς τάχθηκε με το μέρος του Κολοκοτρώνη που ήταν συγγενείς αφού ο γιος του Πάνω είχε παντρευτεί την κόρη της Ελένη. Επέστρεψε στις Σπέτσες έχοντας ξοδέψει την περιουσία της στον αγώνα, όπου και σκοτώθηκε το Μάιο του 1825 σε μια δραματική ιστορία. Ο γιός της Γεώργιος Γιάννουζας κλέφτηκε με την Ευγενία Κούτση, Μέλη της οικογένειας Κούτση πήγαν στο σπίτι της Μπουμπουλίνας να αναζητήσουν την κοπέλα, έγινε λογομαχία και η Μπουμπουλίνα βλήθηκε από σφαίρα στο κεφάλι από τον Ιωάννη Κούτση με αποτέλεσμα να πέσει νεκρή στις 22 Μαΐου. Τιμήθηκε ιδιαίτερα στη Ρωσία καθώς ο αυτοκράτορας Αλέξανδρος Α΄ της απένειμε τον τίτλο του ναυάρχου και ήταν η πρώτη γυναίκα ναύαρχος της χώρας.

ΝΟΤΑΡΑ

ΝΟΤΑΡΑΣ ΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Προεστός και πολιτικός από τα Τρίκαλα Κορινθίας. Γεννήθηκε στις 31 Μαρτίου 1740 (κατά μια άλλη εκδοχή το 1752) και ανήκε σε μεγάλη προυχοντική οικογένεια της Πελοποννήσου, ήταν γιος του προεστού Σπυρίδωνα Νοταρά. Πήρε μέρος στα Ορλωφικά και μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία το 1818.

Στάθηκε επιφυλακτικά απέναντι στην επανάσταση περιμένοντας να εκδηλώσει ανοικτά την υποστήριξή της η Ρωσία. Όταν ήρθαν όμως οι επιτυχίες και ο Δημήτριος Υψηλάντης στην Πελοπόννησο, οι Οθωμανοί εκτέλεσαν τον αδελφό του Ανδρίκο τον Απρίλιο και έτσι άλλαξε γνώμη και συντάχθηκε με τους επαναστάτες το καλοκαίρι του 1821. Καθώς ήταν μεγάλος σε ηλικία η συμμετοχή του στην επανάσταση περιορίστηκε στον πολιτικό τομέα. Διορίστηκε μινίστρος (υπουργός) Οικονομικών τον Ιανουάριο του 1822 και έμεινε στη θέση αυτή μέχρι τον Απρίλιο του

1823. Τάχθηκε με την πλευρά της παράταξης Κουντουριώτη-Μαυροκορδάτου και στη διάρκεια των εμφύλιων συγκρούσεων κράτησε μετριοπαθή στάση. Μόνιμος Πρόεδρος του Βουλευτικού και αργότερα Πρόεδρος στην Γ΄ Εθνοσυνέλευση (Απρίλιος 1826). Την εποχή του Καποδίστρια διορίστηκε μέλος του "Πανελληνίου" και αργότερα, το 1831 πείσθηκε από τον Κωλλέτη να προεδρεύσει στη "Συνέλευση" που οργανώθηκε στην Περαχώρα. Ενα χρόνο αργότερα διετέλεσε Πρόεδρος στην Ε΄ Εθνοσυνέλευση.

Μετά την εξέγερση της 3ης Σεπτεμβρίου, στην Α΄ Εθνοσυνέλευση της Αθήνας (8 Νοεμβρίου 1843-18 Μαρτίου 1843) εξελέγη Πρόεδρος παρά τη μεγάλη του ηλικία, θέση τιμητική καθώς το ρόλο του έπαιξαν πολύ νεότεροι αντιπρόεδροι (Ανδρέας Μεταξάς, Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Ιωάννης Κωλέττης, Ανδρέας Λόντος). Το 1844 αποσύρθηκε στα Τρίκαλα Κορινθίας όπου και πέθανε στις 19 Ιανουαρίου 1849.

ΠΕΤΜΕΖΑΣ

ΠΕΤΜΕΖΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Προυχοντική οικογένεια της περιοχής των Καλαβρύτων με δράση πριν, κατά και μετά την επανάσταση του 1821. Στη συνέχεια αναφέρονται ενδεικτικά κάποια μέλη της οικογένειας καθώς μέρος στην επανάσταση πήραν και άλλα.

ΠΕΤΜΕΖΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Γόνος της προυχοντικής οικογένειας των Πετμεζαίων, αγωνιστής του 1821, στρατιωτικός, πολιτικός και αξιωματικός της Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής. Γεννήθηκε στα Σουδενά Καλαβρύτων το 1790 και το 1804 μετά τη δολοφονία του πατέρα του έφυγε για την Ζάκυνθο και κατατάχθηκε στα αγγλικά Τάγματα όπου και έγινε αξιωματικός. Με την κήρυξη της επα-

νάστασης επέστρεψε στην Πελοπόννησο και μαζί με άλλους συγγενείς συμμετείχε στις μάχες που ακολούθησαν. Το 1826 επικεφαλής 600 στρατιωτών κατέλαβε το Μεγάλο Σπήλαιο και απέκρουσε τις επιθέσεις του Ιμπραήμ. Διετέλεσε πληρεξούσιος της επαρχίας Καλαβρύτων ενώ μετά την απελευθέρωση εκλέχτηκε βουλευτής. Το 1833 συστήθηκε η Ελληνική Βασιλική Χωροφυλακή και ήταν ένας από τους πρώτους δέκα μοιράρχους του Σώματος.

ΠΕΤΜΕΖΑΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ

Πρώτος εξάδελφος του προηγούμενου, αγωνιστής της επανάστασης που γεννήθηκε το 1765 και σκοτώθηκε το 1822. Γεννήθηκε στα Σουδενά Καλαβρύτων και μετά το θάνατο του θείου του κατέφυγε στη Ζάκυνθο. Επέστρεψε στον τόπο καταγωγής του και πήρε μέρος στη μάχη των Καλαβρύτων καθώς και στην πολιορκία της Ακροκορίνθου και της Τριπολιτσάς. Πήρε μέρος στη μάχη στα Δερβενάκια και σκοτώθηκε μαζί με το γιό του Σωτήρη στο Βασιλικό Σικυώνας (κοντά στην Κόρινθο) στις 12 Αυγούστου του 1822 σε μάχη με υπολείμματα του στρατού του Δράμαλη που έκαναν αντεπίθεση στην Κόρινθο.

ΠΕΤΜΕΖΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

Αδελφός του πρώτου, μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και πήρε μέρος στην επανάσταση. Πήρε το βαθμό του στρατηγού και συμμετείχε στον αγώνα εναντίον του Δράμαλη και σε πολλές μάχες στην Πελοπόννησο. Εκλέχτηκε πληρεξούσιος Καλαβρύτων και μετά την απελευθέρωση βουλευτής και γερουσιαστής. Πέθανε το Νοέμβριο του 1872 στο Αίγιο.

Η αναφορά είναι ενδεικτική καθώς και άλλα

μέλη της οικογένειας πήραν μέρος στην επανάσταση του 1821

ΤΖΑΒΕΛΛΑ

ΤΖΑΒΕΛΛΑΣ ΚΙΤΣΟΣ

Σουλιώτης αγωνιστής του 1821 και μετέπειτα στρατηγός και πρωθυπουργός. Γεννήθηκε στο Σούλι το 1800 και μεγάλωσε στην Κέρκυρα καθώς εκεί κατέφυγε η οικογένειά του όταν το 1803 το Σούλι καταλήφθηκε από τον Αλή Πασά. Επέστρεψε το 1820 και ανακηρύχθηκε καπετάνιος παρά τη μικρή ηλικία του. Ταξίδεψε στην Πίζα της Ιταλίας το 1822 για να ζητήσει οικονομική ενίσχυση στον αγώνα της ανεξαρτησίας. Πήρε μέρος στην πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου στα τέλη του 1822 και πολέμησε μαζί με το Μάρκο Μπότσαρη. Συμμετείχε στη μάχη του Κεφαλόβρυσου (8-9 Αυγούστου 1823) στην οποία σκοτώθηκε ο Μάρκος Μπότσαρης. Τον Οκτώβριο το 1823 επιτέθηκε στο ιππικό των Τούρκων που βρισκόταν ανάμεσα σε Μεσολόγγι και Αιτωλικό, με αποτέλεσμα να λυθεί η πολιορκία του Αιτωλικού από τους Τούρκους και να πάρει πολλά λάφυρα. Συνεργάστηκε με τον Καραϊσκάκη και πήρε μέρος στη μάχη της Αμπλιανής (14 Ιουλίου 1824). Το Δεκέμβριο του 1824 αποβίβαστηκε με ισχυρή δύναμη στο Αίγιο και τάχθηκε στο πλευρό του Κωλέττη στην εμφύλια διαμάχη. Πήρε μέρος στη μάχη στο Κρεμμύδι Μεσσηνίας (7 Απριλίου 1825 και σώθηκε την τελευταία στιγμή καθώς τα ελληνικά στρατεύματα υπέστησαν βαριά ήττα από τις δυνάμεις του Ιμπραήμ. Μπήκε στο πολιορκημένο Μεσολόγγι στις 7 Αυγούστου 1825 και το Φεβρουάριο του 1826 ηγήθηκε της επίθεσης εναντίον του στρατοπέδου του Κιουταχί. Στις 25 Μαρτίου 1826 πρωταγωνίστησε στη μάχη τη Κλείσοβας, στην οποία οι εχθρικές δυνάμεις είχαν μεγάλες απώλειες. Στην έξοδο του Μεσολογγίου (10 Απριλίου 1826)

βγήκε επικεφαλής 2.500 ανδρών από τους οποίους σώθηκαν περίπου οι μισοί. Πήρε μέρος σε μάχες στην Αττική και όταν πέθανε ο Καραϊσκάκης του ανατέθηκε η αρχιστρατηγία. Την εποχή του Καποδίστρια έγινε χιλιάρχος και κινήθηκε στη Στερεά Ελλάδα προκειμένου να κάνει εκκαθαριστικές επιχειρήσεις εναντίον των εχθρικών στρατευμάτων. Συμμετείχε το 1829 στην ανακατάληψη του Αντιρρίου, της Ναυπάκτου και του Μεσολογγίου. Καθώς ανήκε στο “ρωσόφιλο κόμμα” φυλακίστηκε μαζί με τον Κολοκοτρώνη. Ο Οθωνας τον έκανε αντιστράτηγο και υπασπιστή του. Το 1844 έγινε υπουργός Στρατιωτικών της κυβέρνησης Κωλέττη, τον οποίο και διαδέχθηκε μετά το θάνατό του (5 Σεπτεμβρίου 1847). Συγκρούστηκε με τον υπουργό Οικονομικών Νικόλαο Κορφιωτάκη και παραιτήθηκε στις 8 Μαρτίου 1848. Ένα χρόνο αργότερα διορίστηκε υπουργός Στρατιωτικών στην κυβέρνηση Κανάρη. Το 1854 συμμετείχε στην αποτυχημένη προσπάθεια απελευθέρωσης της Ηπείρου. Πέθανε στην Αθήνα στις 9 Μαρτίου 1855.

ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ

ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Στρατιωτικός, αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας. Γεννήθηκε την 1η Δεκεμβρίου 1792 στην Κωνσταντινούπολη και ήταν γιος του Κωνσταντίνου Υψηλάντη, Ηγεμόνα της Μολδοβλαχίας και της Ελισάβετ Βακαρέσκου. Φοίτησε στη Σχολή του Σώματος Βασιλικών Ακολουθών στην Πετρούπολη και υπηρέτησε στην αυτοκρατορική φρουρά. Πήρε μέρος στους πολέμους εναντίον του Ναπολέοντα και έχασε το δεξί χέρι του στη μάχη της Δρέσδης στις 27 Αυγούστου 1813. Όταν ο Ιωάννης Καποδίστριας απέρριψε την πρόταση να αναλάβει την ηγεσία της Φιλικής Εταιρείας, από τον Εμμανουήλ Ξάνθο του προτάθηκε το Μάρτιο του 1820 να είναι αυτός αρχηγός. Την

αποδέχθηκε λίγο αργότερα, θέτοντας όρους που έγιναν αποδεκτοί. Αμέσως ξεκίνησε να σχεδιάζει την επανάσταση στην Πελοπόννησο. Εκτιμώντας την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί στην περιοχή, εξέδωσε τη διακήρυξη ανεξαρτησίας και πέρασε τον ποταμό Προύθο στις 22 Φεβρουαρίου 1821 και ύψωσε τη σημαία της επανάστασης στις Παραδουνάβιες χώρες. Στις 24 Φεβρουαρίου στο Ιάσιο εξέδωσε την περίφημη προκήρυξη με τίτλο “Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος” και δύο ημέρες αργότερα τελέστηκε δοξολογία την εκκλησία των Τριών Ιεραρχών. Αμέσως μετά έγινε έρανος για την ενίσχυση του αγώνα, άρχισαν να φθάνουν εθελοντές από διάφορες περιοχές της Ευρώπης για να καταταχθούν στο στρατιωτικό σώμα που δημιούργησε το οποίο απέκτησε και πυροβολικό. Συγκροτήθηκε ο Ιερός Λόχος από 500 σπουδαστές και στις 17 Μαρτίου ο Υψηλάντης ύψωσε τη σημαία στο Βουκουρέστι. Ο στρατός του Υψηλάντη ηττήθηκε στις 7 Ιουνίου 1821 στη μάχη του Δραγατσανίου και υποχώρησε προς τα σύνορα με την Αυστρία. Ο Υψηλάντης παραδόθηκε στους Αυστριακούς, φυλακίστηκε και ελευθερώθηκε στις 24 Νοεμβρίου 1827. Πέθανε στις 31 Ιανουαρίου 1828 στη Βιέννη.

ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Αδελφός του προηγούμενου, στρατιωτικός, σημαντικό πρόσωπο της επανάστασης. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στις 14 Δεκεμβρίου 1793 και φοίτησε στη στρατιωτική σχολή στο Παρίσι. Κατά τη διάρκεια των Ναπολεόντειων πολέμων υπηρέτησε ως αξιωματικός του ρώσικου στρατού, μυήθηκε το 1818 στη Φιλική Εταιρεία και ήταν υπασπιστής του στρατηγού Ραγιέφσκι στο Κίεβο μέχρι την κήρυξη της επανάστασης στη Μολδοβλαχία. Ορίστηκε “Πληρεξούσιος του Γενικού Επιτρόπου της Αρχής προκειμένου να

αναλάβει την ηγεσία της επανάστασης στην Πελοπόννησο.

Μαζί με το ηγετικός στέλεχος της Φιλικής Εταιρείας Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο και άλλους ξεκίνησαν στις 23 Απριλίου για την Πελοπόννησο με ρώσικο διαβατήριο και “ψεύτικα” στοιχεία. Μετά 40 ημέρες έφθασαν στην Τεργέστη όπου πληροφορήθηκαν την έναρξη της επανάστασης.

Στις 8 Ιουνίου έφθασε στην Ύδρα με ένα μεγάλο ποσό που πρόσφερε στην επανάσταση η οικογένεια Υψηλάντη και ένα τυπογραφείο το οποίο κατέληξε στην Καλαμάτα προκειμένου να τυπωθεί η εφημερίδα “Σάλπιγξ Ελληνική”. Από την Ύδρα ξεκίνησε την προσπάθεια για τη δημιουργία τακτικού στρατού και με σκοπό να διεξαχθεί ο αγώνας της ανεξαρτησίας με ενιαία πολιτική και στρατιωτική ηγεσία.

Στις 12 Ιουνίου 1821 εξέδωσε ανακοίνωση ως “πληρεξούσιος αρχιστράτηγος Πελοποννήσου και άλλων μερών”. Μια εβδομάδα αργότερα αποβιβάστηκε στο Αστros όπου τον υποδέχθηκαν αρχηγοί των σωμάτων που πολιορκούσαν την Τριπολιτσά, οπλαρχηγοί από άλλες περιοχές, ανώτατοι κληρικοί και εκπρόσωποι της Πελοποννησιακής Γερουσίας.

Στις 21 Ιουνίου πήγε στα Βέρβαινα και συναντήθηκε με προκρίτους και καπεταναίους. Αμέσως μετά εξέδωσε προκήρυξη απευθυνόμενη στους στρατιώτες, τονίζοντας ότι θα τιμωρούνται αυστηρά οι λιποταξίες και ότι θα πολεμούσαν μόνον εκείνους που εναντιώνονταν στην επανάσταση, θεωρώντας “φίλους τους ήσυχους μουσουλμάνους” και όσους θα παραδίνονταν. Από τις πρώτες συναντήσεις με τους προκρίτους εμφανίστηκαν σοβαρές διαφωνίες σχετικά με τον τρόπο πολιτικής διοίκησης και οργανωτικής καθοδήγησης του ένοπλου αγώνα. Νέες διαφωνίες προέκυψαν στο τέλος του χρόνου σχετικά με την σύγκλιση της Εθνικής Συνέλευσης και ο

Υψηλάντης που δυσφορούσε με τις διαρκείς αντιπαραθέσεις προκρίτων και οπλαρχηγών έφυγε στις αρχές Δεκεμβρίου για να πάρει μέρος στην πολιορκία της Κορίνθου, καθώς πρόκριτοι και Μαυροκορδάτος προσπαθούσαν να υποβαθμίσουν την παρουσία του στον αγώνα. Στην Α΄ Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου εκλέχτηκε πρόεδρος του Βουλευτικού αλλά την εξουσία είχαν οι αντίπαλοί του.

Προσπάθησε να καταλάβει το Ναύπλιο, επιχείρηση που απέτυχε και αποδεκατίστηκε το πρώτο σώμα τακτικού στρατού που είχε εκπαιδεύσει στην Καλαμάτα ο Γάλλος αξιωματικός Βαλέστ που συνόδευε τον Υψηλάντη στην πορεία του από τη Μολδοβλαχία. Στη συνέχεια κατευθύνθηκε στο Αργός το οποίο πολιορκήσε και πέτυχε να παραδοθεί στις 14 Ιανουαρίου 1822. Πολέμησε στα Δερβενάκια και το Αγιονόρι εναντίον του Δράμαλη.

Μετά τη Β΄ Εθνοσυνέλευση του Αστρους απογοητευμένος από τις διαμάχες προκρίτων και στρατιωτικών αποσύρθηκε από την ενεργό δράση και παρέμεινε στην Τρίπολη. Με τη μεσολάβηση του Κολκοτρώνη, μετά την εμφάνιση του Ιμπραήμ, δραστηριοποιήθηκε και πάλι με δύναμη 350 ανδρών και τον Ιούνιο του 1825 απέκρουσε την επίθεση των τουρκοαιγυπτιακών στρατευμάτων στους Μύλους. Μετά από λίγες ημέρες έγινε νέα μάχη στα Βέρβαινα όπου ηττήθηκε και παραλίγο να αιχμαλωτισθεί.

Αντιτάχθηκε στην απόφαση της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης να τεθεί η επαναστατημένη Ελλάδα υπό αγγλική “προστασία”. Ένα χρόνο αργότερα η ίδια Εθνοσυνέλευση αναγνώρισε το λάθος της και αποκατέστησε τον Υψηλάντη. Την εποχή του Καποδίστρια ανέλαβε την αρχηγία του στρατού της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδας (Ανατολικής Στερεάς) και πραγματοποίησε επιχειρήσεις στη Βοιωτία το φθινόπωρο του 1828, ενώ ηγήθηκε της τελευταίας μάχης του αγώνα στην Πέτρα.

Αργότερα τάχθηκε με τους αντικαποδοστριακούς και ορίστηκε μέλος της “Διοικητικής Επιτροπής της Ελλάδος”.

Το 1826 ο Υψηλάντης συναντήθηκε με τη Μαντώ Μαυρογένους, συνδέθηκε ερωτικά μαζί της αλλά διάλυσε τη σχέση του λόγω των φημών

για παράλληλη σχέση της με τον άγγλο Εντουαρντ Μπλάκιερ. Η Μαυρογένους υπερασπιζόμενη τον εαυτό της προσέφυγε με σειρά επιστολών στην Εθνοσυνέλευση τη Τροιζήνας χωρίς αποτέλεσμα. Ο Δημήτριος Υψηλάντης πέθανε στο Ναύπλιο στις 5 Αυγούστου 1832.

Ιστορικοί τόποι της επανάστασης

ΑΓΙΑΣ ΛΑΥΡΑΣ**ΑΓΙΑ ΛΑΥΡΑ**

Ιστορικό μοναστήρι στην περιοχή των Καλαβρύτων στο οποίο σύμφωνα με την πλέον δεδομένη εξιστόρηση ήταν ο τόπος έναρξης της επανάστασης. Υπάρχουν όμως άλλες απόψεις που χαρακτηρίζουν ως μύθο την αναφορά σε αυτό το γεγονός που δεν τεκμηριώνεται. Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, στις 25 Μαρτίου 1821 ο Μητροπολίτης Παλαιών Πατρών Γερμανός ευλόγησε τους συγκεντρωμένους επαναστάτες και σήκωσε το λάβαρο της επανάστασης στο θόλο του ιστορικού ναού της Αγίας Λαύρας. Αυτοί που υποστηρίζουν ότι πρόκειται για μύθο – με πρώτο το συμπατριώτη μας Β. Κρεμμυδά, αναφέρουν πως ο Παλαιών Πατρών Γερμανός δεν αναφέρει τίποτε γιαυτό στα απομνημονεύματά του. Η διάδοση της “κρατούσας” άποψης οφείλεται στη σύνδεση έναρξης της επανάστασης με την γιορτή του Ευαγγελισμού και αποτέλεσε την επίσημη εκδοχή στα σχολικά εγχειρίδια για πάρα πολλά χρόνια.

ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ**ΜΑΧΗ ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ**

Ο ονοματοθεσία αναφέρεται στην ιστορική μάχη του Βαλτετσίου (12-13 Μαΐου 1821) που ήταν και η πρώτη μεγάλη νίκη των ελληνικών δυνάμεων από την έναρξη της επανάστασης, σημαντική μαζί με άλλες (Δολιανά, Βέρβαινα) για να ανοίξει ο δρόμος για την πολιορκία της Τριπολιτσάς. Στρατηγική επιλογή του Κολοκοτρώνη η επιχείρηση κατάληψής της, ο οποίος συγκρότησε στην Πιάνα το πρώτο στρατόπεδο που στόχευε σε αυτό. Διαλύθηκε από τους Τούρκους και το ίδιο έγινε με εκείνο της Βλαχοκερασιάς και παρά τις αποτυχίες ήρθε η νικηφόρα μάχη στο Λεβίδι στις 14 Απριλίου για να ανεβάσει

το ηθικό των επαναστατημένων. Επανασυστήθηκε το στρατόπεδο της Πιάνας και δημιουργήθηκαν στρατόπεδα στο Βαλτέτσι και το Χρυσοβίτσι. Όμως μια νέα τουρκική επίθεση στο στρατόπεδο του Βαλτετσίου το διέλυσε στις 24 Απριλίου. Κλεισμένοι στην Τριπολιτσά οι Τούρκοι περίμενα ενισχύσεις από τον Χουρσίτ που είχε εκστρατεύσει στα Γιάννενα εναντίον του Αλή Πασά. Από εκεί ισχυρές δυνάμεις με επικεφαλής τον Κιοσέ Μεχμέτ κινήθηκαν προς την Πελοπόννησο: Ο Κιοσέ Μεχμέτ μαζί με τον Ομέρ Βρυώνη και 8.000 στρατό κινήθηκαν από ανατολικά, νίκησαν στην Αλαμάνα αλλά ηττήθηκαν στο Χάνι της Γραβιάς. Ο Κεχαγιάμπεης κινήθηκε από δυτικά, πέρασε στην Πάτρα, πυρπόλησε τη Βοστίτσα, νίκησε τους επαναστατημένους στο Αργος και έλυσε την πολιορκία σε Ακροκόρινθο και Ναύπλιο. Οι προσπάθειες αναχαίτισης απέτυχαν και ο Κεχαγιάμπεης έφθασε στην Τριπολιτσά.

Οι ελληνικές δυνάμεις ανακατέλαβαν το Βαλτέτσι στις 10 Μαΐου, οχυρώθηκαν στο χωριό και έστησαν ταμπούρια στους γύρω λόφους. Αρχηγός του στρατοπέδου ορίστηκε ο Κυριακούλης Μαυρομικάλης ενώ ο Κολοκοτρώνης είχε την ευθύνη συντονισμού όλων των στρατοπέδων.

Όπως ιστορείται, η διάταξη στα ταμπούρια ήταν η εξής: Ανατολικά στο Χωματοβούνι τοποθετήθηκαν ο Ηλίας και Κυριακούλης Μαυρομικάλης με τις δυνάμεις των Μανιατών, Στα δυτικά ο Μητροπέτροβας, ο Δημήτρης Παπατσώνης και άλλοι οπλαρχηγοί από τη Μεσσηνία. Στα βορειοανατολικά ο Ηλίας Δ. Φλέσσας, ο Νικήτας Φλέσσας και Γορτύνιοι οπλαρχηγοί. Στην εκκλυσία του χωριού οχυρώθηκαν οι Μπουραίοι. Η συνολική δύναμη των Ελλήνων ήταν περίπου 900-1.000 άνδρες. Ο Κεχαγιάμπεης έχοντας πληροφορηθεί την επανασύσταση του στρατοπέδου κινήθηκε από την Τρίπολη στις 12 Μαΐου με περισσότερους από 8.000 στρατιώτες και με

σκοπό να το διαλύσει ώστε να ανοίξει ο δρόμος για να προελάσει προς Μεσσηνία και Λακωνία. Έστειλε ένα μεγάλο τμήμα με επικεφαλής το Τουρκομπαρδουνιώτη Ρουμπή στα βόρεια του Βαλτετσίου για να εμποδίσει την ενίσχυση των ελληνικών δυνάμεων από τα στρατόπεδα Πιάνας και Χρυσοβιτσίου. Δύο άλλα σώματα κατέλαβαν θέσεις προς τα νότια του χωριού σε Καλογεροβούνι, Φραγκόβρυσσο και Αραχαμίτες για να αποκόψει το Βαλτέτσι από τυχόν ενίσχυση που θα μπορούσε να δοθεί από το στρατόπεδο των Βερβαίων. Το ιππικό πήρε θέση στους Αραχαμίτες και οι δυνάμεις των επιτιθεμένων ενισχύθηκαν από ένα σώμα με κανόνια και πολεμοφόδια. Ο Ρουμπής επιτέθηκε αλλά βρέθηκε περικυκλωμένος από τον Κολοκοτρώνη και το Δημήτριο Πλαπούτα που έφθασαν από τα άλλα στρατόπεδα. Ο Κεχαγιάμπεης έστειλε από το Καλογεροβούνι δύναμη εναντίον της θέσης των Μανιατών για να χαλαρώσει την περικύκλωση του Ρουμπή, αλλά η επιχείριση απέτυχε όπως και η επίθεση με τα πυροβόλα που δεν μπορούσαν να βρουν στόχο λόγω της μορφολογίας του εδάφους.

Με επίθεση ο Κολοκοτρώνης κατάφερε να διασπάσει τον κλοιό γύρω από τις ελληνικές δυνάμεις και μετέφερε πολεμοφόδια στους οχυρωμένους. Η μάχη συνεχίστηκε μέχρι αργά τη νύχτα με τα στρατόπεδα να κρατούν τις θέσεις τους και τη νύχτα έφθασαν ενισχύσεις των ελληνικών δυνάμεων από το Καλογεροβούνι. Με το ξημέρωμα άρχισε πάλι η επίθεση των τουρκικών δυνάμεων με τη χρήση πυροβόλων η οποία και πάλι απέτυχε.

Μετά πολύωρη μάχη ο Ρουμπής κινδύνευσε με περικύκλωση και συντριβή με αποτέλεσμα ο Κεχαγιάμπεης να δώσει εντολή υποχώρησης καθώς μάλιστα ειδοποιήθηκε ότι έφθασαν από τα Βέρβαινα και άλλες ελληνικές δυνάμεις με την ηγεσία του Νικητάρη και του Γιάννη Κολο-

κοτρώνη. Οι οχυρωμένοι κυνήγησαν τις δυνάμεις του Κεχαγιάμπεη που υποχωρούσαν προκαλώντας μεγάλες απώλειες. Εκτιμάται ότι έχασαν τη ζωή τους 300 Τούρκοι ενώ εκατοντάδες ήταν οι τραυματίες. Η νίκη στη μάχη του Βαλτετσίου αναπτέρωσε το ηθικό των επαναστατημένων και επιβεβαίωσε τη σημασία της καλής οργάνωσης των πολεμικών επιχειρήσεων από αυτούς.

ΓΡΑΒΙΑΣ

ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΧΑΝΙ ΤΗΣ ΓΡΑΒΙΑΣ

Το όνομα δόθηκε για να τιμηθεί η νικηφόρα μάχη στο Χάνι ("πανδοχείο") της Γραβιάς που έγινε στις 8 Μαΐου 1821 και στην οποία ο Οδυσσέας Ανδρούτσος με μικρή δύναμη ανδρών κατόρθωσε να νικήσει το στρατό του Ομέρ Βρυώνη που ανερχόταν σε 8.000 - 9.000 άνδρες. Φεύγοντας από τα Τρίκαλα ο τουρκαλβανός πασάς, διαμήνυσε στους καπεταναίους που ήταν πιστοί σε αυτόν να μαζευτούν στη Γραβιά Φωκίδας προκειμένου να ενσωματωθούν στο στρατό του που προέλαυνε προς τα νότια.

Στον Οδυσσέα Ανδρούτσο έστειλε αγγελιαφόρο ο οποίο του έκανε γνωστό το θάνατο του Αθανάσιου Διάκου και τον καλούσε να πάει μαζί του με αντάλλαγμα τη συγχώρηση για το θάνατο του Χασάν μπη Γκέκα και το αρματολίκι της Λιάκουρας.

Στις 3 Μαΐου 1821 ο Οδυσσέας Ανδρούτσος έφθασε στο Χάνι της Γραβιάς με 100 περίπου άνδρες και όταν είδε πως έχουν τα πράγματα εκτίμισε ότι θα έπρεπε με κάθε τρόπο να ανακοπεί η πορεία των στρατευμάτων του Ομέρ Βυρώνη. Κάλεσε τους καπεταναίους και στη συνάντηση που είχαν πρότεινε να κλειστούν στο Χάνι της Γραβιάς ώστε καθώς δεν θα μπορούσαν να υποχωρήσουν, να πέσουν μέχρι τον τελευταίο αν χρειαστεί για να αναχαιτίσουν την

προέλαση. Διαφώνησαν ο Πανουργιάς και ο Γιάννης Διοβουνιώτης και μετά τη συζήτηση οι ελληνικές δυνάμεις “έπιασαν” τρία σημεία: Πανουργιάς και Διοβουνιώτης έπιασαν τα υψώματα του Χλωμού αριστερά από το δρόμο. Κοσμάς Σουλιώτης και Κατσικογιάννης έπιασαν τα υψώματα στην απέναντι πλευρά. Και όσοι δέχτηκαν κλείστηκαν με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο στο Χάνι της Γραβιάς.

Γλέντησαν για να ανέβει το ηθικό, έκλεισαν τα ανοίγματα και άνοιξαν πολεμότερες μεταβάλλοντας το χάνι σε φρούριο. Ο Ομέρ Βρυώνης με 7.000 – 8.000 πεζούς και 1.000 ιππείς, φθάνοντας στις θέσεις που είχαν οχυρωθεί οι ελληνικές δυνάμεις δεξιά και αριστερά του δρόμου τι απώθησε. Οι Τουρκικές δυνάμεις περικύκλωσαν το Χάνι και ο Ομερ Βρυώνης έστειλε τον Χασάν δερβίση να ζητήσει από τον Ανδρούτσο να παραδοθεί, αλλά αυτός όχι μόνον αρνήθηκε αλλά σκότωσε και τον δερβίση. Αμέσως ξεκίνησε μια μεγάλη επιχείρηση των Τούρκων η οποία απέτυχε, οι επιτιθέμενοι είχαν μεγάλες απώλειες και υποχώρησαν. Ακολούθησαν άλλες δύο επιθέσεις αλλά και αυτές απέτυχαν.

Ο Ομερ Βρυώνης ζήτησε να του στείλουν από τη Λαμία κανόνια, το σχέδιο έγινε αντιληπτό από τους αμυνόμενους οι οποίοι εγκατέλειψαν το Χάνι και ξέφυγαν από τον κλοιό με πολύ μικρές απώλειες. Ο σκοπός είχε επιτευχθεί και οι απώλειες των τουρκικών στρατευμάτων ήταν 300 νεκροί και εκατοντάδες τραυματίες. Παρεμποδίστηκε η προέλαση του Ομέρ Βρυώνη ο οποίος αποφάσισε να σταματήσει προσωρινά την πορεία του και υποχώρησε προς την Εύβοια και ενώθηκε με τις δυνάμεις του Κιοσσε Μεχμέτ που είχαν στρατοπεδεύσει στην Μενδενίτσα. Έτσι δόθηκε χρόνος στους επαναστατημένους στην Πελοπόννησο ενώ αναπτερώθηκε το ηθικό των επαναστατημένων στη Στερεά Ελλάδα.

Ο Ομέρ Βρυώνης διέταξε να πυρποληθεί και

να βομβαρδιστεί το χάνι για να μην θυμίζει τίποτε από την ήττα του.

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Αναφέρεται στην έξοδο του Μεσολογγίου τη νύχτα από τις 11 προς τις 12 Απριλίου 1826, όταν οι πολιορκημένοι υπερασπιστές του υποχρεώθηκαν από την παντελή έλλειψη τροφίμων να πάρουν την ηρωική απόφαση με τεράστιες απώλειες. Το Μεσολόγγι επαναστάτησε στις 20 Μαΐου 1821 και το 1822 πολιορκήθηκε από τα στρατεύματα του Κιουταχί που είχε νικήσει τις ελληνικές δυνάμεις στο Πέτα και του Ομέρ Βρυώνη που είχε υποτάξει το Σούλι. Η πολιορκία κράτησε δύο μήνες και οι Τούρκοι την έλυσαν έχοντας υποστεί σοβαρές απώλειες.

Το 1823 ένα άλλο σώμα στρατού, αυτό του Μουσταφά πασά, κινήθηκε προς το Μεσολόγγι στο οποίο δεν έφθασε ποτέ καθώς εξάντλησε τις δυνάμεις του επιχειρώντας ανεπιτυχώς να καταλάβει το Αιτωλικό. Το 1825 ο Κιουταχίς και πάλι συγκέντρωσε μεγάλη στρατιωτική δύναμη και κινήθηκε προς το Μεσολόγγι. Εφθασε στα τέλη Απριλίου, ξεκίνησε την πολιορκία και την προσπάθεια ανεφοδιασμού των πολιορκημένων τόσο από τη στεριά όσο και από τη θάλασσα, αλλά απέτυχε.

Ο Καραϊσκάκης δρώντας στα μετόπισθεν των στρατευμάτων του Κιουταχί προκαλώντας σοβαρές φθορές. Ο Σουλτάνος ανησυχώντας για την πορεία των πραγμάτων και επειγόμενος να καταλάβει το Μεσολόγγι, επιχείρησε να σφίξει τον κλοιό περιλαμβάνοντας αυτό το στόχο στη συμφωνία με τον Ιμπραήμ. Τον Οκτώβριο του 1825 συγκεντρώθηκαν πλοία και στρατός στην Αλεξάνδρεια και ο Ιμπραήμ έχοντας συγκεντρώσει ισχυρή δύναμη ξεκίνησε την εκστρατεία. Έτσι η πολιορκία του Μεσολογγίου άρχισε και πάλι

και έγινε πολύ πιο ασφυκτική. Περίπου 25.000 άνδρες συγκεντρώθηκαν, δύναμη ενισχυμένη με πυροβολικό το οποίο διοικούσαν Γάλλοι αξιωματικοί. Ο Ιμπραήμ επιχείρησε στις 16 Ιανουαρίου να καταλάβει το Μεσολόγγι αλλά απέτυχε και στη συνέχεια έκανε σύμπραξη με τον Κιουταχί κάνοντας ακόμη πιο ασφυκτική την πολιορκία. Παρ' όλα αυτά, μέχρι το Φεβρουάριο του 1826 ο Ανδρέας Μιαούλης ξεπερνώντας τα εμπόδια συνέχισε τον ανεφοδιασμό των πολιορκημένων από τη θάλασσα. Το Φεβρουάριο και το Μάρτιο όμως οι Τούρκοι κατέλαβαν στρατηγικής σημασίας νησίδες στη λιμνοθάλασσα και ο ανεφοδιασμός από τη θάλασσα διακόπηκε. Αυτό έφερε σε εξαιρετικά δύσκολη θέση τους πολιορκημένους, η πείνα τους γονάτισε και δεν άντεχαν να συνεχίσουν την άμυνα.

Οπλαρχηγοί και πρόκριτοι της πόλης αποφάσισαν την έξοδο που ορίστηκε μεταξύ 10ης και 11ης Απριλίου. Οι πολιορκημένοι χωρίστηκαν σε 3 ομάδες υπό τους Κίτσο Τζαβέλα, Νότη Μπότσαρη και Δημήτριο Μακρή, σκότωσαν τους Τούρκους αιχμαλώτους και επιχείρησαν έξοδο. Όμως το σχέδιο είτε μαθεύτηκε, είτε δεν εφαρμόστηκε σωστά, είτε ήταν εκ των προτέρων καταδικασμένο. Χιλιάδες Έλληνες σφαγιάστηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν, υπάρχουν διάφορες πληροφορίες και εκτιμήσεις για τον αριθμό νεκρών και αιχμαλώτων που ανέρχονται έτσι και αλλιώς σε χιλιάδες. Μεταξύ αυτών και φιλέλληνες που υπερασπίζονταν το Μεσολόγγι. Η πτώση του Μεσολογγίου ήταν ισχυρό πλήγμα που οδήγησε στην διάλυση της Γ' Εθνοσυνέλευσης και την παραίτηση της κυβέρνησης Κουντουριώτη, ενώ η επανάσταση ήταν ένα βήμα πριν την οριστική καταστολή. Ταυτόχρονα όμως η έξοδος και σφαγή συγκλόνισε την Ευρώπη με αποτέλεσμα την ενίσχυση του φιλελληνισμού. Αμέσως μετά την κατάληψη του Μεσολογγίου ο Ιμπραήμ επανήλθε στην Πελοπόννησο για να εκκαθαρίσει

τις εστίες αντίστασης, ενώ ο Κιουταχίς κινήθηκε προς την Ανατολική Στερεά Ελλάδα για να καταλάβει την Αττική.

ΣΟΥΛΙΟΥ

ΣΟΥΛΙ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΕΣ

Το Σούλι είναι ιστορική περιοχή της Ηπείρου που αποτελούσε κοινότητα ορθόδοξων αλβανόφωνων. Οι κάτοικοι ήταν δεινοί πολεμιστές, βρίσκονταν σε μακροχρόνια αντιπαράθεση με τους Οθωμανούς και συμμετείχαν στην επανάσταση του 1821. Το Σούλι είχε 11 οικισμούς σε μια βραχώδη περιοχή στην οποία δέσποζαν το Κούγκι και η Κιάφα. Οι Σουλιώτες ήταν κυρίως αλβανόφωνοι (αλλά μιλούσαν και την ελληνική γλώσσα) και ήταν χωρισμένοι σε 47 φάρες (μεγάλες οικογένειες). Από τις αρχές του 18ου αιώνα βρέθηκαν στο στόχαστρο των Οθωμανών και του Σουλτάνου που βάλθηκαν να τους υποτάξουν και τα κατάφεραν με τον Αλή Πασά. Ο οποίος έχοντας δύο αποτυχημένες προσπάθειες το 1789 και το 1792, κατάφερε να τους υποτάξει στην τρίτη προσπάθεια το 1800 που κράτησε τρία χρόνια. Συνθηκολόγησαν στις 12 Οκτωβρίου 1803 με όρο να εκκενώσουν τα χωριά τους, πράγμα που έγινε στις 16 Δεκεμβρίου όταν χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες αφήνοντας τον τόπο τους. Στο Κούγκι έμεινε μόνον ο καλόγερος Σαμουήλ με πέντε άντρες που έβαλε φωτιά στην πυριτιδαποθήκη της Μονής Αγίου Αθανασίου με αποτέλεσμα να σκοτωθούν όλοι και πολλοί από τους διώκτες τους. Η πρώτη φάλαγγα Σουλιωτών με επικεφαλής το Φώτο Τζαβέλα έφθασε στην Πάργα και από εκεί πέρασε στην Κέρκυρα. Η δεύτερη με τους Μποτσαραίους κινήθηκε προς τα Άγραφα αλλά χτυπήθηκε από τον Αλή Πασά στις 20 Απριλίου 1804 στη Μονή Σέλτσου καθώς αυτός είχε θεωρήσει παραβίαση των όρων την ανατίναξη στο Κούγκι. Η τρίτη φάλαγγα

δέχθηκε επίθεση στο Ζάλογγο στις 16 Δεκεμβρίου 1803, όπου πολλοί έχασαν τη ζωή τους ενώ 60 γυναίκες με τα παιδιά τους έπεσαν στο γκρεμό. Το 1820 ο Αλή Πασάς ήρθε σε ρήξη με τον Σουλτάνο και οι Σουλιώτες συμμαχούν με αυτόν και πολέμησαν μαζί του απορρίπτοντας τις προτάσεις του Χουρσίτ Πασά. Καθώς πείσθηκαν από τον Περραιβό, όταν ο Αλή Πασάς σκοτώθηκε (17 Ιανουαρίου 1822) οι Σουλιώτες συνέχισαν να μάχονται εναντίον των Τούρκων υπό την ηγεσία του Μάρκου Μπότσαρη, του Κίτσου Τζαβέλα και του Λάμπρου Βείκου. Πολλοί Σουλιώτες έχασαν τη ζωή τους καθώς συμμετείχαν στην υπεράσπιση του Μεσολογγίου. Ηττήθηκαν όμως στη μάχη του Πέτα στις 4 Ιουλίου 1822 και μετά από λίγες ημέρες συνθηκολόγησαν και εγκατέλειψαν το Σούλι στις αρχές Σεπτεμβρίου του ίδιου χρόνου. Πολλοί Σουλιώτες έχασαν τη ζωή τους καθώς συμμετείχαν στην υπεράσπιση του Μεσολογγίου. Συμμετείχαν στην επανάσταση παίρνοντας μέρος σε διάφορες μάχες, στο τέλος διασώθηκαν μόλις 200 άτομα.

ΥΔΡΑΣ

ΥΔΡΑ ΚΑΙ ΥΔΡΑΙΟΙ

Ονοματοθεσία σε ανάμνηση της συμμετοχής των Υδραίων στην επανάσταση του 1821. Την εποχή που κηρύχθηκε η επανάσταση στην Ύδρα είχε συσσωρευτεί τεράστιος πλούτος καθώς ο στόλος των Υδραίων πλοιοκτητών πρωταγωνίστησε στο εμπόριο σιταριού την εποχή των Ναπολεόντειων πολέμων. Ο στόλος των Υδραίων είχε 186 μικρά και μεγάλα πλοία με χωρητικότητα διπλάσια αυτής των Σπετσών. Τα πληρώματα είχαν πείρα από πολεμικές επιχειρήσεις καθώς αντιμετώπιζαν τις επιθέσεις των πειρατών. Οι προεστοί το 1820 είχαν μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία και σε σύσκεψη που έγινε στο τέλος αυτού του χρόνου στην Ύδρα με την παρουσία του Πα-

παφλέσσα διαπιστώθηκε διάσταση απόψεων. Μια ομάδα Φιλικών με επικεφαλής τον Αντώνη Οικονόμου και άλλους ήταν έτοιμοι να πάρουν μέρος στην επανάσταση. Με καχυποψία και σκεπτικισμό αντιμετώπιζαν αυτή την προοπτική οι Κουντουριώτηδες και άλλοι. Οι Υδραίοι επαναστάτησαν στις 27 Μαρτίου και έδωξαν τον εκπρόσωπο της Οθωμανικής εξουσίας Νικόλαο Κοκοβίλα. Ο Αντώνιος Οικονόμου τέθηκε επικεφαλής που ανέλαβε τη συγκρότηση ναυτικών δυνάμεων και πεζών. Στις 15 Απριλίου κηρύχθηκε η επανάσταση από όλους και οι προεστοί τύπωσαν ειδικό έγγραφο για τα πλοία που ξεκινούσαν καταδρομικές επιχειρήσεις με τίτλο “Διαβατήριον των Ελληνικών Μαχομένων Πλοίων”. Από τους επιφανείς Υδραίους που πήραν μέρος στην επανάσταση ήταν ο Ανδρέας Μιαούλης, ο Λάζαρος Κουντουριώτης, ο Γεώργιος Κουντουριώτης, η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα, ο Ιάκωβος Τομπάζης, ο Γεώργιος Σακίνης, ο Αναστάσιος Τσαμαδός, ο Αντώνιος Οικονόμου, ο Αντώνιος Κριεζής, ο Δημήτριος Βούλγαρης.

ΧΙΟΥ

ΣΦΑΓΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

Το όνομα δόθηκε σε ανάμνηση της σφαγής χιλιάδων Ελλήνων στη Χίο από τους Οθωμανούς στις 30 Μαρτίου 1822. Οι κάτοικοι του νησιού είχαν ξεσπκωθεί στις 11 Μαρτίου 1822 καθώς έφθασαν εκεί επαναστατημένοι Σαμιώτες. Οι Οθωμανοί κλείστηκαν στο κάστρο και στις 30 Μαρτίου έφθασε ο οθωμανικός στόλος που έλυσε την πολιορκία και άρχισε τη σφαγή με τη συμμετοχή και ατάκτων που έφθαναν από τα παράλια της Μικράς Ασίας με κάθε τρόπο. Ο πληθυσμός του νησιού έφθανε τους 100.000 κατοίκους καθώς η καλλιέργεια της μαστίχας δημιουργούσε πλούτο και λόγω του Οθωμανικού ενδιαφέροντος είχαν δοθεί προνόμια. Η καταπίεση

όμως ήταν σκληρή, αρπαγές και φόννοι ήταν καθημερινό φαινόμενο. Αρχικά συζητήθηκε η εξέγερση για τους πρώτους μήνες του 1821. Στην προσπάθεια του Ιωάννη Ράλλη, Χιώτη φιλικού να οργανώσει την εξέγερση αντιτάχθηκαν οι Χιώτες έμποροι που θεωρούσαν την επιχείρηση επικίνδυνη και μαζί τους συμφώνησε και ο Υψηλάντης. Η επανάσταση κηρύχθηκε το Μάρτιο του 1822, όταν ο Αντώνιος Μπουρνιάς με 200 άνδρες αποβιβάστηκε στη Σάμο και κάλεσε το Λυκούργο Λογοθέτη να πάρει μέρος στην επανάσταση της Χίου. Ο οθωμανικός στόλος υπό την ηγεσία του Καρά Αλί κινήθηκε προς την Χίο για να καταστείλει την επανάσταση και αποβιβάστηκαν 7.000 στρατιώτες. Οι ελληνικές δυνάμεις αποχώρησαν από το νησί και έμειναν μικρές δυνάμεις Ψαριανών που παρακολουθούσαν από μακριά τις κινήσεις των εχθρικών στρατευμάτων. Χωρίς ουσιαστικά αντίσταση ο εχθρικός ξεκίνησε λεπλάσιες και σφαγές αμάχων παρότι δεν συμμετείχαν στην εξέγερση. Εκαψε σπίτια και σκότωσε όλα τα παιδιά κάτω των 3 ετών, όλους τους μεγαλύτερους των 12 ετών, όλες τις γυναίκες άνω των 40 ετών. Περισσότερες από 40.000 κάτοικοι σφαγιαστήκαν ή αιχμαλωτίστηκαν. Σύμφωνα με ορισμένους υπολογισμούς στο νησί έμειναν τελικά 1.000 – 2.000 άνθρωποι και διέφυγαν 20.000. Ολοι οι άλλοι κάτοικοι σφαγιαστήκαν με εξαίρεση τα παιδιά 3-12 ετών και τις γυναίκες μέχρι 40 ετών που αιχμαλωτίστηκαν και πουλήθηκαν στα σκλαβοπάζαρα. Ο ελληνικός στόλος δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει κατά μέτωπο τον Οθωμανικό και έτσι αποφασίστηκε να εκδικηθούν με πυρπολικά. Ο Κωνσταντίνος Κανάρης από τα Ψαρά και ο Ανδρέας Πιπίνος από την Υδρα, μπήκαν στο λιμάνι της Χίου στις 6 Ιουνίου 1822 όταν οι Τούρκοι γιόρταζαν το μπαϊράμι και γλεντούσαν στα πλοία. Ο Κανάρης κατόρθωσε να “κολλήσει” το σκάφος του στη ναυαρχίδα όπου γλεντούσαν ο Καρά

Αλή και οι αξιωματικοί του στόλου (ο Πιπίνος απέτυχε να κάνει το ίδιο στην υποναυαρχίδα), η φωτιά μεταδόθηκε στην πυριτιδαποθήκη με αποτέλεσμα να γίνει έκρηξη και να σκοτωθούν περισσότεροι από 2.000 Τούρκοι μεταξύ των οποίων και ο Καρά Αλή. Η σφαγή της Χίου και η ανατίναξη της ναυαρχίδας είχαν μεγάλη επίδραση στην κοινή γνώμη της Ευρώπης που πληροφορήθηκε μέσα από τις εφημερίδες τα γεγονότα.

ΨΑΡΩΝ

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ

Ονοματοδοσία για την καταστροφή των Ψαρών από τους Οθωμανούς στις 21 και 22 Ιουνίου 1824. Τότε το νησί καταλήφθηκε από Οθωμανικά στρατεύματα και έχασαν τη ζωή τους περισσότερα από 20.000 άτομα, Ψαριανοί, πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία και μέρη της Ελλάδας που είχαν καταφύγει εκεί. Η επανάσταση στα Ψαρά άρχισε στις 10 Απριλίου 1821 όταν έφθασε στο νησί από τις Σπέτσες ο πλοίαρχος Γκίκας Τσούπας. Λίγες ημέρες αργότερα οι Ψαριανοί με τα πλοία τους πήγαν προς τα παράλια της Σμύρνης, βύθισαν ένα τουρκικό πλοίο και κατέλαβαν άλλα 4 που τα πήγαν στα Ψαρά.

Οι Ψαριανοί πήραν μέρος σε όλες τις επιχειρήσεις του ελληνικού στόλου ο οποίος μεταξύ των άλλων το Φεβρουάριο του 1822 και με ναυάρχους τον Ανδρέα Μιαούλη (Υδρα), Γκίκα Τσούπα (Σπέτσες) και Νικόλαο Αποστόλη (Ψαρά) αντιμετώπισε στον Πατραϊκό Κόλπο τον εχθρικό στόλο. Τον Ιούνιο του 1823 με απόφαση της “Βουλής των Ψαρών” έγινε εκστρατεία και καταλήφθηκε το Τσανταρλί στη Μικρά Ασία. Η δράση ενόχλησε το Σουλτάνο που αποφάσισε να καταστρέψει το νησί. Οι Ψαριανοί το πληροφορήθηκαν και ζήτησαν από την κυβέρνηση και τους Υδραίους ενισχύσεις, οι οποίες δεν

στάλθηκαν ποτέ. Εκτιμάται ότι τότε ζούσαν στα Ψαρά 7.000 ντόπιοι και 23.000 πρόσφυγες, ενώ οι στρατιωτικές δυνάμεις ήταν 3.000 άνδρες. Οι Ψαριανοί οχύρωσαν ακτές όπου εκτιμούσαν ότι θα μπορούσαν να επιχειρήσουν απόβαση οι Τούρκοι, πήραν τα κανόνια από τα καράβια και τα έστησαν εκεί ενώ αφαίρεσαν τα πηδάλια από τα πλοία για να μην φύγει κανένας από το νησί και να το υπερασπιστούν όλοι. Και ενώ η κυβέρνηση διαβεβαίωνε ότι έχει στείλει ενισχύσεις, ο ναύαρχος Χοσρέφ στις 18 Ιουνίου μέσω πλοιάρχου του γαλλικού ναυτικού έκανε την πρόταση να εγκαταλείψουν οι Ψαριανοί το νησί και να εγκατασταθούν αλλού. Η πρόταση απορρίφθηκε και στις 20 Ιουνίου ο τουρκικός στόλος με εκατοντάδες πλοία προσέγγισε τα Ψαρά και τα πυροβόλα τους άρχισαν να βάλουν εναντίον των πυροβολείων των Ψαριανών στον όρμο Κάναλο, στα βόρεια του νησιού. Η προσπάθεια όμως να αποβιβαστούν απέτυχε όπως και αυτή που εκδηλώθηκε την επόμενη ημέρα. Διέσπασαν όμως την άμυνα του νησιού καθώς κατόρθωσαν να καταλάβουν τον γειτονικό όρμο Ερινό, να εξουδετερώσουν την ολιγάριθμη φρουρά και να πλήξουν τις θέσεις των επαναστατημένων στον Κάναλο και μέσα από το νησί. Μεταξύ δύο πυρών οι ελληνικές δυνάμεις και τελικά κάμφθηκε η αντίστασή τους.

Οι Τούρκοι κινήθηκαν προς το Φτελιό στις δυτικές αρχές όπου είχαν τοποθετηθεί άλλες ελληνικές δυνάμεις που αιφνιδιάστηκαν καθώς περίμεναν τους Τούρκους από τη θάλασσα και αυτοί βρέθηκαν πίσω τους και τελικά αντισεκόμενες ανατίναξαν την πυριτιδαποθήκη και σκοτώθηκαν. Τα τουρκικά στρατεύματα κινήθηκαν προς τα νότια, μπήκαν στη Χώρα και άρχισαν τη σφαγή των αμάχων. Ο πρόξενος της Ρωσίας

Γ. Κομνηνός συγκέντρωσε γυναικόπαιδα στο σπίτι του και ύψωσε ρώσικη σημαία αλλά δεν κατάφερε να αποτρέψει τη σφαγή. Πολλοί που προσπάθησαν να διαφύγουν πνίγηκαν, γυναίκες έπεφταν στη θάλασσα με τα παιδιά τους για να μην πιαστούν αιχμάλωτες. Άλλες κατέφυγαν στο Παλιόκαστρο στα νοτιοδυτικά της Χώρας που ήταν οχυρωμένο. Οι αμυνόμενοι κατάφεραν να κατεβάσουν ορισμένες γυναίκες και παιδιά και να τις επιβιβάσουν στο πλοίο του Αναγνώστη Τζώρτζη που ήταν αγκυροβολημένο κάτω από αυτό. Μέσα στο φρούριο έμειναν γύρω περίπου 150 ένοπλοι και άγνωστος αριθμός γυναικοπαίδων. Τα γυναικόπαιδα μεταφέρθηκαν στη μεγάλη πυριτιδαποθήκη που ανατινάχθηκε το απόγευμα της 22ας Ιουνίου όταν οι Τούρκοι κατέλαβαν το οχυρό, ενώ αργότερα ανατινάχθηκε και η δεύτερη πυριτιδαποθήκη. Ταυτόχρονα με την επιχείρηση κατάληψης του Παλιόκαστρου οι Τούρκοι επιτέθηκαν στις νησίδες Άγιος Νικόλαος και Δασκαλιό όπου είχαν καταφύγει Έλληνες. Η επιχείρηση κράτησε πέντε ημέρες και στο τέλος οι αμυνόμενοι ανατίναξαν την πυριτιδαποθήκη. Σύμφωνα με ορισμένους υπολογισμούς, από τους 7.000 Ψαριανούς σώθηκαν μόνον 3.600 ενώ από τους 25.000 πρόσφυγες σώθηκαν οι 10.000. Οι Ψαριανοί που διασώθηκαν κατευθύνθηκαν σε διάφορα νησιά, ενώ γαλλικό πλοίο μετέφερε 156 άτομα στο Ναύπλιο. Οι περισσότεροι έφθασαν στις Σπέτσες από όπου δεν επιτράπηκε η μόνιμη εγκατάστασή τους και τον Ιούνιο του 1824 εγκαταστάθηκαν στη Μονεμβασιά. Μια θανατηφόρα ασθένεια τους υποχρέωσε να μετακινηθούν και πάλι με αποτέλεσμα να κατευθυνθούν σε Σύρο, Τήνο και Μύκονο. Μετά από πολλές μετακινήσεις εγκαταστάθηκαν στην Εύβοια το 1847, στα Νέα Ψαρά.

Περιεχόμενα

ΤΟ 21 ΣΤΗΝ ΟΝΟΜΑΤΟΘΕΣΙΑ ΔΡΟΜΩΝ ΚΑΙ ΠΛΑΤΕΙΩΝ	7
--	---

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	9
--	---

ΝΗΣΙΩΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ	15
---------------------------------------	----

Ιωσήφ Ανδρούσης.....	16
----------------------	----

Δαρείωτης.....	17
----------------	----

Ζαλμάς	19
--------------	----

Καλαμαριώτης	19
--------------------	----

Καμπάς.....	20
-------------	----

Κουμάντος	21
-----------------	----

Κυριακός	21
----------------	----

Νίκαρης	21
---------------	----

Πατρίκης	21
----------------	----

Πλιάσσας	22
----------------	----

Ποτήρης.....	22
--------------	----

Σπανός	23
--------------	----

Συκάς	23
-------------	----

ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗ ΜΕΣΣΗΝΙΑ	25
---	----

Αναγνωσταράς	26
--------------------	----

Δαγρές	26
--------------	----

Κεφάλας	27
---------------	----

Κολοκοτρώνης	27
--------------------	----

Κόδριγκτον.....	29
-----------------	----

Μητροπέτροβας	29
---------------------	----

Νικηταράς.....	31
----------------	----

Παπατσώνης	32
------------------	----

Παπαφλέσσας	33
-------------------	----

Σανταρόζα.....	34
----------------	----

Σαχτούρης.....	35
----------------	----

Τσουδερός.....	35
----------------	----

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	39
--	----

Βέργα	40
-------------	----

Μανιάκι	40
---------------	----

Ναβαρίνο.....	43
---------------	----

ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	45
--	----

Ανδρούτσος	46
------------------	----

Διάκος	47
--------------	----

Ζαΐμης	48
--------------	----

Κανάρης	48
---------------	----

Λόντος	49
--------------	----

Μιαούλης	49
----------------	----

Μπότσαρης.....	50
----------------	----

Μπουμπουλίνα	51
--------------------	----

Νοταράς.....	52
--------------	----

Πετμεζάς	52
----------------	----

Τζαβέλας	53
----------------	----

Υψηλάντης	54
-----------------	----

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ	57
--	----

Αγία Λαύρα	58
------------------	----

Βαλτέτσι.....	58
---------------	----

Γραβιά.....	59
-------------	----

Μεσολόγγι	60
-----------------	----

Σούλι	61
-------------	----

Υδρα	62
------------	----

Χίος	62
------------	----

Ψαρά.....	63
-----------	----

